

ORIZONT

Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

REVISTĂ A UNIUNII
SCRIITORILOR DIN
ROMÂNIA

SERIE NOUĂ, 32 PAGINI

SEPTEMBRIE 2018

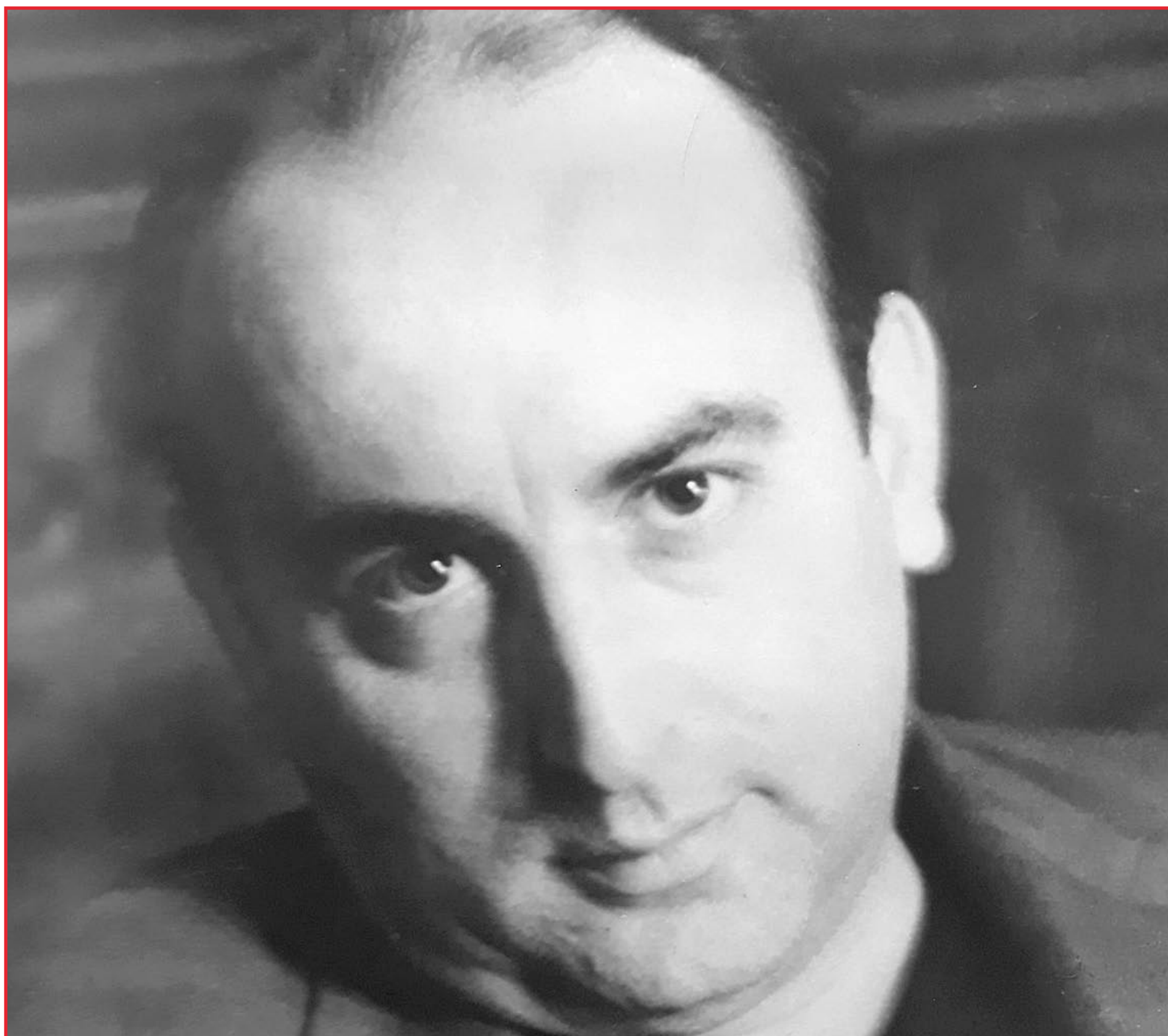
NR. 9 (1637)

ANUL XXX

1 LEU

www.revistaorizont.ro

9

ILEANA MĂLĂNCIOIU

Discurs la Ierusalim

In memoriam Lucian Raicu

**TIMIȘOARA
CAPITALĂ
EUROPEANĂ
A CULTURII**

Precursorii Unirii

Cornel UNGUREANU

Ioan Popovici-Bănăţeanul, 1869-1893; Victor Vlad- Delamarina, 1870 – 1896; Cassian Munteanu, 1892 - 1921. 24 de ani, 26 de ani, 29 de ani.

Ioan Popovici-Bănăţeanul, Victor Vlad-Delamarina, Cassian Munteanu au murit la 24, 26 şi 29 de ani, după ce s-au implicat în bătăliile definirii Banatului românesc. Despre primii doi s-au scris cărţi, le-au fost editate operele, despre ultimul, doar o ediţie sumară, repede uitată: *Cassian R. Munteanu. Bătălia de la Mărăşeşti* (proză, versuri, articole), ediţie îngrijită şi prefăţată de Nicolae A. Roşu şi Nicolae Țirioi, Editura Facla, 1977. Pagini numeroase ale fiecăruia au fost tipărite cu mare întârziere sau au rămas netipărite.

Să recapitulăm: Cassian Munteanu se naşte în 1892 la Vermeş, fiu de învăţător. A început să colaboreze la ziarul *Drapelul* din Lugoj, unde publică poezii. Vrea să scrie şi momentele sale importante par legate de o expresivitate...literară. Pleacă în România în 1911, unde creează la diverse publicaţii din Regat, dar continuă să trimită articole la *Românul* din Arad, la *Drapelul* din Lugoj. Mi se par memorabile câteva dintre întâlnirile sale – cea mai importantă este, desigur, cea cu Camil Petrescu din 1913.

Camil îşi va aminti de el, în *Banatul românesc*, nr. 76, 21 octombrie 1919: „Pe cel dintâi dintre scriitorii bănăţeni de azi l-am cunoscut de mult, sunt ani de-atunci, în Bucureşti. Un tânăr slăbuţ, oacheş, palid, obosit. Venea de undeva de departe, din Banat. Banatul era pentru noi pe vremea aceea o noţiune geografică: «Ținut locuit de români», ceva neprecis, dar cu colorit sumbru. Şi cu privirea lui vag îndurerată, Cassian Munteanu simboliza acest «ținut locuit de români», ceva neprecis. Aşa l-am înţeles eu mai întâi».

„Simboliza acel spaţiu locuit de români”, „Aşa l-am înţeles eu mai întâi” sunt sintagme pe care le vom întâlni de mai multe ori în scrisul lui Camil Petrescu, care îşi aminteşte şi de articolele lui Cassian Munteanu: „Peste un an sau doi, nu-mi mai aduc bine aminte, a început să apară în *Dimineaţa* o serie de articole, impresii din războiul austro-sârb şi austro-rus. Cassian Munteanu

fusesse rănit, dezertase din Caransebeş în regat”. Şi: „Era povestea tragică a celor siliţi să lupte pentru o patrie care nu era a lor. Descrierile erau simple şi sugestive. O caldă dragoste se răsfrângea peste suferinţele celor mulţi şi umiliţi. Un frate bun suferea pentru toţi. Articolele lui au făcut mare impresie. Mai târziu au apărut în volum sub titlul *Atacul*”.

În sanatoriu, la Bocşa Montană, va retipări *Atacul* sub titlul *Mărtiriul cătanelor. Însemnări din război ale unui soldat român din armata austro-ungară*, cu explicaţia: „Tipăresc acum, în a doua ediţie, volumul meu ATACUL apărut la Bucureşti, pe timpul neutralităţii româneşti, în folosul refugiaţilor. Dacă scrisul meu a contribuit, câtuşi de puţin, la menţinerea trează a conştiinţei naţionale, atunci când propaganda germană se manifesta deşănţată,

„Ceea ce reiese din toate aceste opere e un suflu larg de bunătațe, o dragoste nesfârşită pentru pământul şi poporul românesc. Din marea mulţime de aspecte în care se prezintă viaţa, el alege numai pe acelea care convin credinţei lui. Şi credinţa lui e una: neamul românesc”, notează Camil Petrescu. Şi face o precizare atât de necesară pentru înţelegerea lui Cassian Munteanu: „În sufletul nostru, nu numai prin origine, dar şi prin colorit şi prin stil – limpede, uşor şi simplu – Cassian R. Munteanu e un scriitor, înainte de toate, bănăţean”.

Camil Petrescu revine în *Țara* (Timișoara, an II, nr. 15, 30 ianuarie 1921): „Ziarele din Bucureşti ne aduc câteva amănunte asupra modului în care camera a luat cunoştinţă de moartea lui Cassian Munteanu. Toţi deputaţii în picioare au ascultat trista veste şi în aplauzele unanime s-a propus trimiterea unei telegrame de condoleanţe familiei. Procedând astfel, parlamentul României întregite n-a făcut decât să-şi plătească o datorie către acel care a contribuit, într-o largă măsură, cu toată tinereţea lui, ca să se poată întruni laolaltă deputaţii din toate colţurile românismului. Căci Cassian Munteanu înainte de toate a fost o figură a vieţii naţionale şi un crâmpci din sufletul mare al neamului românesc”.

Cassian Munteanu, cel care a fost pe front, a scris de pe front, a fost condamnat la moarte, a evadat, a întemeiat un ziar la care a scris editorialul, a candidat şi a fost ales, oare n-ar fi bine ca şi el, luptătorul, rănitul, să fie ales? Oare el, Camil Petrescu, cel care a fost alături de

scriitorul bănăţean, nu ar fi bine să fie ales în Parlament? N-a fost să fie, după ce a pierdut alegerile din Banat. Se mută la Bucureşti, intră în competiţiile literaturii şi ale jurnalisticii. De aici înainte raporturile lui Camil Petrescu cu tinerii vor fi sinuoase, complicate, cu momente de simpatie declarată, dar şi cu pamflete – ale junilor – neînchipuit de dure. Am putea spune că unui dintre ei îşi descoperă talentul de pamfletar cu această ocazie. Intervenţiile lui Camil Petrescu nu sunt consecvente, dar iritarea sa faţă de tinerii care i-ar putea fi discipoli („autenticitatea” era şi ea cultivată de tinerii anilor 30) va rămâne constantă.

Într-un omagiu adus lui P.P. Negulescu iubirea sa pentru profesor este pusă în balanţă cu „exemplul rău al tinerilor de 22 de ani care se declară cu gravitate (şi se comentează serios între ei) drept creatori de sisteme filozofice, pe care de altfel le schimbă la fiecare doi-trei ani, beţi toţi de libertatea de a zburda în jungla metafizică şi mistică, unde fiindcă nici un control nu e cu putinţă, au iluzia că împărăţesc ei cei dintâi. Nu mai avem nevoie să înţelegem că profesorul P. P. Negulescu şi colegul său Rădulescu Motru nu mai au nici un fel de influenţă nemediată asupra acestui tineret”.

Dacă este să judecăm drept, nici un scriitor român nu a afirmat un „titanism adolescenţial” mai intens decât Cassian Munteanu. De aceea ar trebui să începem discuţia de la simpatia lui Camil Petrescu pentru Cassian Munteanu, pe care l-a avut model în unele pagini ale sale.

UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMÂNIA FILIALA TIMIȘOARA

CALENDARUL ANIVERSĂRILOR 2018 AUGUST

- 3 august 1943 s-a născut **Aurel Turcuş**
- 3 august 1943 s-a născut **Cornel Ungureanu**
- 7 august 1974 s-a născut **Valentin Mic**
- 10 august 1943 s-a născut **Ivo Muncian (Ivan Muntean)**
- 18 august 1950 s-a născut **Baltazar Waitz**
- 12 august 1946 s-a născut **Tatiana Flondor Arieşanu**
- 15 august 1942 s-a născut **Horst Fassel**
- 17 august 1949 s-a născut **Ana Pop Sârbru**
- 23 august 1938 s-a născut **Duşan Petrovici**
- 25 august 1955 s-a născut **Ilie Chelaru**
- 26 august 1946 s-a născut **Vasile Bogdan**
- 26 august 1960 s-a născut **Nicu Ciobanu**

SEPTEMBRIE

- 2 septembrie 1944 s-a născut **Viorel Marineasa**
- 4 septembrie 1946 s-a născut **Gheorghe Zincescu**
- 7 septembrie 1930 s-a născut **Ion Arieşanu**
- 7 septembrie 1946 s-a născut **Petru Livius Bercea**
- 8 septembrie 1916 s-a născut **Cristea Sandu Timoc**
- 10 septembrie 1944 s-a născut **Eugen Evu**
- 12 septembrie 1952 s-a născut **Manolita Filimonescu**
- 12 septembrie 1951 s-a născut **Petru Ilieşu**
- 14 septembrie 1949 s-a născut **Elisabeta Bogăţan**
- 14 septembrie 1948 s-a născut **Roman Iacob**
- 17 septembrie 1953 s-a născut **Herta Müller**
- 18 septembrie 1942 s-a născut **Nicolae Dolângă**
- 19 septembrie 1961 s-a născut **Iosef Erwin Țigla**
- 21 septembrie 1942 s-a născut **Ion Şerban Drincea**
- 21 septembrie 1957 s-a născut **Octavia Nedelcu**
- 21 septembrie 1945 s-a născut **Nicolae Sârbru**
- 25 septembrie 1939 s-a născut **Stevan Bugarschi**

Septembrie, în calendar

Marcel TOLCEA

● În prima zi a lunii septembrie 1919, primarul József Geml părăsește primăria Timișoarei, locul său fiind luat de Stan Vidrighin. ● În 4 septembrie 1930, la Timișoara, s-a născut graficiana Xenia Eraclide Vreme (d. 2008). ● În 5 septembrie 1926, la Lugoj, s-a născut pictorul Diodor Dure (d. 2003). ● În 5 septembrie 1950, ca urmare a legii de organizare teritorial-administrativă, a fost înființată Regiunea Timișoara, capitala fiind stabilită la Timișoara, care devine oraș de subordonare republicană.* În seara zilei de 7 septembrie 1940, trenul care îi transporta pe fostul rege Carol al II-lea și pe iubita sa Elena Wolf-Lupescu trece prin gara Timișoara spre Europa. Un grup de legionari trage asupra trenului la Timișoara și la Jimbolia. ● În 8 septembrie 1944, la Timișoara, apare ziarul „Luptătorul bănățean”, organul Regionalei Banat a Partidului Comunist Român. Directorul publicației: I.Gh. Cimponeriu. La acea dată, în județul Timiș-Torontal activau 38 de comuniști organizați în 23 de celule. ● În 9 septembrie 1885 se naște Victor Vălcovici (d. 21 iunie 1970), matematician, rector al Școlii Politehnice între 1921-1930 ● În 12 septembrie 1977, moare la Timișoara Ovidiu Cotruș. În revista noastră a publicat sub pseudonimul Ovidiu Sabin ● În 14 septembrie 2007, a fost inaugurat Muzeul Presei „Sever Bocu” din Jimbolia, fondat de Petre Stoica. ● În 21 septembrie 1931 s-a născut, la Comloșu Mare, Ion Iancu

(d. 2008), dirijor și director al Operei Române din Timișoara.* În 23 septembrie 1925 s-a născut, la Jebel, Efta Botoca (d. 1991), cel mai mare viorist al Banatului. ● În 24 septembrie 1947, la Bocșa, județul Caraș Severin s-a născut Nicolae Bocșan (d. 19 iunie 2016), ilustru profesor universitar de istorie, singurul bănățean rector al Universității clujene. Pentru francofoni, Franța și Banatul 1789-1815. ● În 25 septembrie 1952, s-a născut Petru Cărdu (d. 2011), „ambasadorul” literaturii române în Serbia. ● În 26 septembrie 1890, la Țebea, s-a născut Nicolae Ilieșiu (d. 1963), rămas în memoria timișorenilor ca autor al cărții *Timișoara. Monografie istorică, vol. 1*, apărută în 1943 și reluată într-o ediție anastatică în 2003, sub îngrijirea nepotului său, scriitorul Petru Ilieșiu. ● În 27 septembrie 1980 a încetat din viață Ion Românu (n. 7 aprilie 1918), violonist și dirijor, director al Filarmonicii „Banatul”. ● Prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 999/27 septembrie 1962, Institutul Pedagogic de cinci ani (Facultățile de Matematică-Fizică și Filologie) se transformă în Universitatea din Timișoara.* Începând cu 28 septembrie 1944 s-a trecut la confiscarea întreprinderilor, magazinelor, autovehiculelor, bunurilor aparținând locuitorilor de etnie germană din Timișoara. ● În 30 septembrie 1920, prințul moștenitor Carol vizitează Timișoara însoțit de sora sa, Principesa Ileana. ● În 30 septembrie 1939, la Timișoara are loc primul exercițiu de apărare pasivă aeriană ce se bucură de participarea Rezidentului Regal al Ținutului Timiș, dr. Alexandru Marta.

Din viața și faptele jetadorului

Călin-Andrei MIHĂILESCU

Incipic

La cabana Monteoru mă cuprinse jetadorul care-n pripă m-’adorat pin’la Rîmnicu Sărat –

eream noi în tren? pesemne; acu-s dusă după lemne, că, la Rîmnic, carburant nu avea; nici elefant.

Natură moartă cu lipici

Glisindă din Mutropolis apotropaica Alice s-a-mpiedicat de jetador; ca gîndăcelul, pe covor se zbate-acum; ce ajutor de la voracele mirean putea-o-ar aștepta? în van de pe covorul fost persan Alice încearcă să înoate, din nod să zboare. Poate poate.

Bariera Vergului – cuadratura cercului

Pe matador coarnele-l dor; pe jetador rana d’amor;

(rană d’amor e-un fel de-a spune, că-i exilat într-un alt dor)

pe taur șade-o umbră deasă; e-a jetadorului mireasă?

*

Jetadorul mamelor

Jetadorul bate toba jumătate ele cad deodată, citeodar’ pe spate; toba bate-ntreagă (sacadat); în for aleluia cîntă cele care mor; dar cîntec de leagăn pruncele îngînă: o să creștem iute, într-o săptămînă, rase și nubile, darling jetador, unse te-aștepta-vom ciopor pe tractor. Lesa e ciulită, derulată rună; elefantiaze defularea sună.

*

Altă latte

Mulatra mulată pe alb ca o lună pe apă i-a scapat jetadorului dintr-o spadă -ntr-o capă

*

Zvelt în tricolor

Stă beizadeaua-n pisc în Darién la bîlbiit matroane și oceane, dar pe poteca sibilină ce-n cer se-oglindește ca un con avan

urcă spre vîrf atletul jetador, mai viniliu decît împielîțatul, cu piepții lați și zvelt în tricolor, să-i primenească beizadelei patul.

Scalpul nu-i scapă (părul, nicidecum) celui ce sus fumase-ntr-o ginestră; cu el și-mpodobi cum cu un fum statuia adorată cînd ecvestră.

Stă jetadoru-n pisc în Darién și-așteaptă ca nimicul să se-ntîmple.

Karaoke

Adrian BODNARU

Draga mea,

Părul terasei de pe care-ți scriu a înflorit.

Am crezut mereu că pomii știu mai bine decât noi când se sărbătorește Crăciunul, însă n-am avut timp să-ți spun până azi.

Al meu a făcut-o acum optsprezece ani – un majorat de viață în toată firea.

Te aștept de Anul Nou.

Până atunci îți promit să rămân

optimist: tocmai citesc în ziar că au fost interzise numerele fără plasă, după cele cu animale sălbatice, bineînțeles.

– Și 25, nu?!, ai fi zis dac-ai fi fost aici.

O cafea doar, și aerul nu o să mă mai joace pe degete, fii sigură.

Încă mi-e teamă că pe cer va apărea un biplan, când ne vom reîntâlni, și de la el nu știi niciodată la ce să te-aștepți.

Discurs la Ierusalim

Ileana MĂLĂNCIOIU

In memoriam Lucian Raicu

Mi-e greu să vorbesc aici, unde am venit pentru Târgul de Carte de la Ierusalim, despre Lucian Raicu. Am vorbit despre el, chiar în ziua în care a murit, la Târgul de Carte „Gaudeamus” de la București. Îmi telefonase prietena mea Anca Bratu și promisem tragi ca veste chiar atunci când trebuia să aibă loc lansarea unui volum al

și pentru el, și pentru soția lui, Sonia Larian, care a dat nenumărate telefoane prietenilor săi Leon Volovici și Costel Safirman, să aibă grijă să mă simt bine. Iar asta a făcut ca ei să mă întâmpine ca și cum ne-am cunoaște dintotdeauna. Lucru pentru care le mulțumesc foarte mult.

Un alt motiv pentru care nu mi-e ușor să vorbesc din nou în public despre Raicu este acela că el era anti-dis-

ce în țară a fost doar critic literar. Adică nici mai mult, dar nici mai puțin decât atât.

CD-urile cu vocea lui, duse de mine la Radio România Cultural, erau copiate de la Radio France International și mi-au fost trimise de doamna Sonia Larian, știind că m-aș bucura să-l mai pot auzi uneori. Ascultînd-le, am constatat că vocea lui Raicu nu numai că era radiofonică, ci era deosebit de percutantă. Eseul despre Bacovia, la care m-am referit, cred că este unul dintre cele mai bune texte despre marele poet. Pentru că, vorbind despre poezia lui, Raicu vorbea de fapt și despre sine. Plecînd de la versurile: „Singur să mă pierd în lume, neștiut de nimeni,/ Altfel e greu pe pămînt”, din „Poe-mă finală”, el demonstra că infernul bacovian nu sta în plînsul materiei, cum se spune ades, ci în tracasarea de care ar fi dat orice ca să scape. Identificarea criticului cu marele poet ignorat multă vreme nu era doar de ordin artistic, ci și existențial. Ceea ce l-a făcut pe Raicu să lase totul și să rămînă la Paris, unde nu avea nimic aranjat dinainte și nu știa ce va face, a fost *dorința de a se pierde în lume, neștiut de nimeni*, pentru a scăpa de toate mizeriile pe care nu le mai suporta și a fi lăsat în pace.

Pot spune asta fiindcă l-am cunoscut bine. În ultimii ani trăiți în București a fost foarte apropiat de scriitorii cei mai autentici din generația mea, cu care eram prietenă. Dintre poeții tineri, a ținut foarte mult la Virgil Mazilescu, la Marcel Mihalaș și la Marius Robescu, a cărui moarte, învăluită în mister, a contribuit foarte mult la atingerea limitei de a mai putea suporta atmosfera apăsătoare din țară.

Datorită lui Raicu și Soniei m-am apropiat și de Teodor Mazilu, care nu era doar un dramaturg foarte bun, ci și un personaj ieșit din comun. Atunci cînd înduram din ce în ce mai greu ce se întîmpla, ne reveneau automat în minte eroii acestuia care spuneau: „Poate fi omul atît de ticălos?” „Poate”. Replici simple, dar ieșite din comun, care aveau și au încă o greutate mai mare decât ar putea să pară la prima vedere.

Raicu nu avea liste făcute dinainte, ca alți critici. Dintre contemporani, nu scria neapărat despre scriitorii din prima linie, care de cele mai multe ori plătiseră un tribut ca să ajungă acolo. Putea să-l comenteze favorabil și să-l trateze ca de la egal la egal și pe ultimul debutant, dacă îi spunea lui ceva. Dintre poeți, îi prefera pe cei pentru care nu conta atît

discursul poetic explicit, cît expresia, sunetul ca atare al cuvintelor folosite și reverberația spațiului dintre ele. Opțiunea lui pentru Virgil Mazilescu, pentru care poezia nu este urlet, ci scîncet, s-a dovedit a fi îndreptățită. Pentru că, deși atunci era considerat un marginal, între timp poezia lui a făcut școală.

Pentru Raicu, care avea un raft de cărți de valoare și era profund legat de literatura română, n-a fost ușor să lase tot ce-a făcut și să plece. Iar Soniei Larian cred că i-a fost la fel de greu să facă acest pas, știind că numele celor din exil erau șterse din catastif, ca ale morților, și că romanul ei, *Bietele corpuri*, recent apărut, avea să fie îngropat în tăcere, ca și cum n-ar fi fost scris.

Dar ea era efectiv șocată de faptul că prietenul nostru Marius Robescu, care avea bilet de avion pentru a pleca a doua zi într-o călătorie la Paris, a fost găsit mort în garsoniera lui. Știu asta pentru că mi-a telefonat după miezul nopții să mă întrebe dacă îl pot suna pe Eugen Jebeleanu la ora aceea, să intervină el, să se facă ceva. Aș fi putut să-i telefoniez, dar nu știam ce să-i spun și m-am trezit întrebînd, ca în teatrul absurd: „Dar ce ar putea să facă el?! Spuneți că Marius a murit”. „Poate că n-a murit, totuși”, mi-a răspuns ea, cu iluzia că s-ar putea face imposibilul pentru ca acest prieten să fie readus printre noi, chiar și de pe lumea cealaltă.

Cînd au plecat din țară, am călătorit împreună cu Lucian Raicu și cu Sonia Larian pînă la Heidelberg. Mi s-a părut că au cam multe bagaje pentru niște oameni modești ca ei, care nu puneau mare preț pe îmbrăcăminte. La Viena, i-am ajutat să le mute în trenul cu care trebuia să mergem pînă la Stuttgart și am constatat că erau foarte grele. Bănuind că mă întreb ce e în ele, Raicu mi-a spus: „Orice obiect adus de acasă poate să prindă bine”. Ulterior, aveam să aflu că în sacoșele grele pe care le-am cărat erau cărți și manuscrise. Și m-am gîndit că poate acesta era motivul pentru care Sonia tremura de cîte ori intra în vagon cîte un ins cu alură de securist, care întreba dacă e acolo cineva din România. Pe noi ne caută, îmi spunea, te rog să nu vorbești românește.

Am rămas împreună cu ei la Heidelberg o lună de zile. Eu aveam o bursă DAAD, care-mi fusese amînată pînă cînd am pierdut o parte din ea, iar ei o invitație de la Sami Damian, pentru o întîlnire cu studenții lui. Profesorul Klaus Heitmann le făcuse rost de o locuință oficială, pe la jumătatea superbeii străzi pietonale a orașului, unde ne întîlneam în fiecare seară.

memento

meu. În condițiile date, mi-ar fi fost imposibil să mai vorbesc despre cartea mea și am vorbit despre Raicu. Cred că am fost prima care am făcut acest lucru, fiindcă mai multe posturi TV au preluat ce am spus eu acolo. Ulterior, am vorbit despre el la Radio și am răspuns invitației d-lui Gabriel Dimisianu de a scrie în numărul din „România literară” care i-a fost consacrat.

La Ierusalim, între prietenii lui, m-aș fi bucurat să poată vorbi Raicu despre literatura română și despre mine, dar n-a fost să fie. Pentru că el n-a ajuns niciodată aici. Am ajuns eu, dar mă simt ca și cum aș fi venit

curs. Uneori, putea să stea împreună cu noi o seară întreagă, să ne asculte ce vorbim și să spună doar cîteva cuvinte. Dar acelea aveau o semnificație mai mare decât toate afirmațiile făcute pînă atunci.

Recent, am fost invitată la Radio România - Cultural să spun cîteva cuvinte despre el, înainte de a fi transmis un comentariu al său despre Bacovia. Convinși că vocea sa nu e radiofonică, Raicu nu vorbise niciodată la radio înainte de a pleca din țară. La Europa Liberă a vorbit doar de cîteva ori, pe teme literare, fiindcă decența îl făcea să nu-și asume rolul de disident în străinătate, de vreme

După luna petrecută acolo, care a fost una dintre cele mai frumoase perioade din viața mea, ei au plecat la Paris, iar eu m-am întors în țară. Pe vremea aceea, eram redactor la „Viața românească”. În numărul revistei aflat în bun de tipar, era și un articol al lui Raicu despre volumul meu, *Urcarea muntelui*, care fusese retras din librării și n-a putut fi comentat la vremea apariției. Colegii de redacție m-au anunțat că articolul acela trebuie să fie scos, pentru că Raicu a vorbit la Europa Liberă și a declarat că nu se mai întoarce în țară.

Peste câțiva ani, când ne-am revăzut, nu-și găsiseră un rost și trăiau modest, cum trăiseră și în țară, dar își recăpătaseră echilibrul sufletesc după care tânjeau. Poate că alții au plecat cu iluzia că ar putea să cucerească Parisul, mi-a spus Raicu, dar pentru mine contează mai mult faptul că Sonia e sănătoasă și că nu se mai simte urmărită tot timpul, așa cum se simțea la București. În cele din urmă mi-a explicat că la Heidelberg nu mi-au spus că vor rămâne în străinătate, fiindcă nu erau încă siguri ce vor face, și mi-au mulțumit că eu nu m-am supărat pe ei din cauza asta, ca alți prieteni. În cele din urmă, m-a făcut să înțeleg că, de fapt, ei nu au fugit din România, dar n-au putut să se mai întoarcă în ea, pentru că atmosfera devenise irespirabilă.

În ce mă privește, am crezut și cred că n-aveam niciun motiv și niciun drept să le reproșez ceva. Era viața lor și sunt convinsă că nu le-a fost ușor să renunțe la ce au făcut pînă atunci și să ia totul de la capăt în altă țară.

După 1990, am participat împreună cu ei la un colocviu închinat României, organizat de Mme Anne Terrier la Aix-en-Provence. A fost pentru prima și ultima oară când scriitorii din țară ne întâlneau cu cei din exilul parizian, cu speranța că lumea se va schimba în bine și cu bucuria de a comunica în mod real unii cu ceilalți. Din păcate, seninătatea cu care priveam lucrurile atunci nu a durat prea mult. După îndoilele cu privire la evenimentele din decembrie și reproșurile făcute de politicieni unii altora, ne-am întors la îndoiala noastră de tot și de toate, la certurile inteligenței pentru înțietate și la tributul plătit, după obiceiul locului, de cei dornici să intre în grația celui ce i-a urmat *mult stimatului și iubitului* ori de a rezista în vârful ierarhiei literare, care era în schimbare.

Ca la toate răscrucile istoriei, au apărut și unele semne de antisemitism, mai mari sau mai mici, în publicații ca „România Mare” ori „Atac la persoană”, și asta a făcut ca elanul lui Raicu și al Soniei cu privire la schimbarea în bine produsă prin căderea dictaturii să scadă și mai mult.

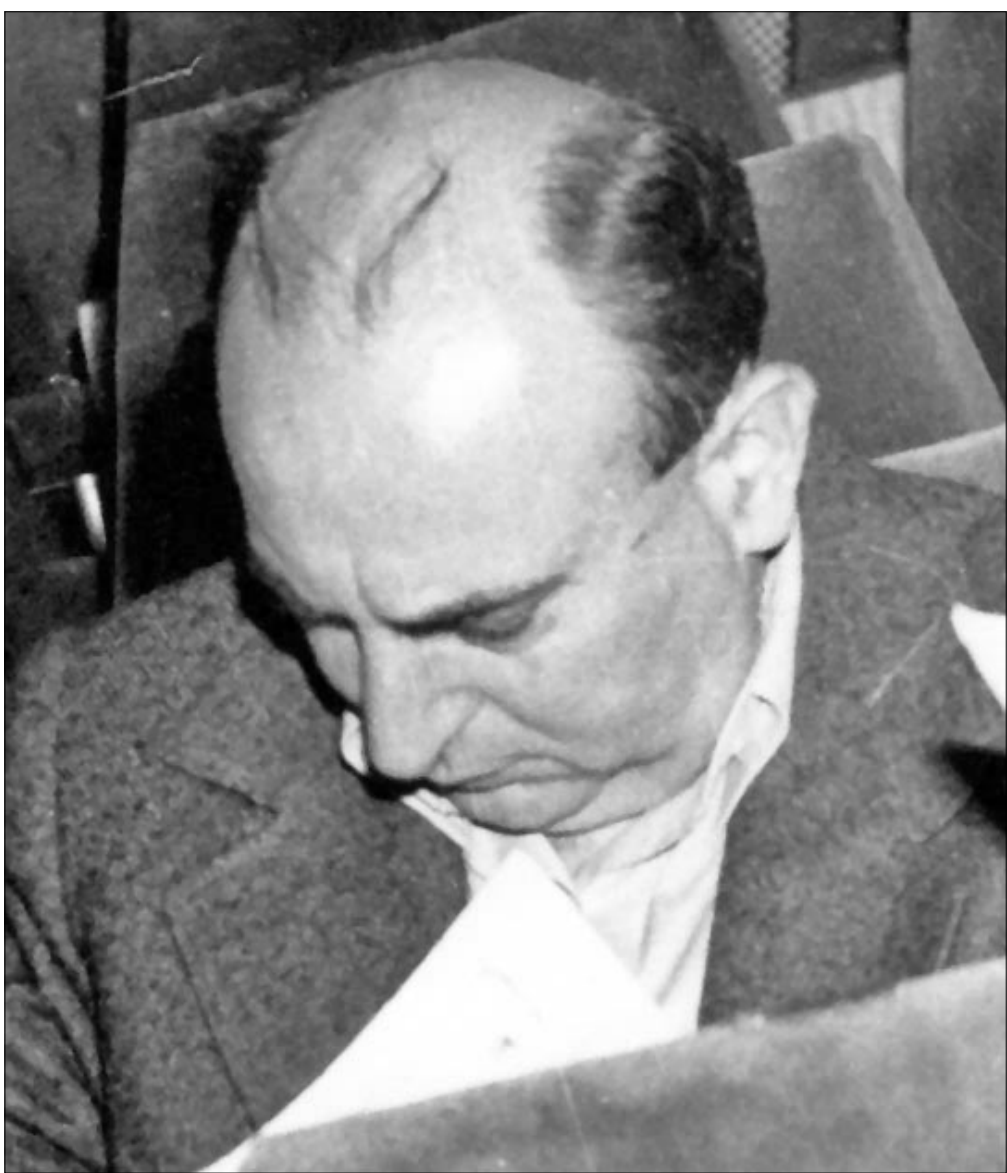
Nu și-au dorit să mai revină în țară, unde ar fi trebuit să o ia din nou de la capăt, ca atunci când au plecat, dar au rămas prieteni cu cei cu care aveau efectiv ceva comun și ne-am revăzut cu bucurie de câte ori am ajuns la Paris.

Ultima oară i-am vizitat când Raicu era grav bolnav. Am făcut o călătorie de trei zile în Franța, special pentru el, cu toate că mi s-a spus că s-ar fi izolat, ca și Paul Goma, și că nu mai vrea să vadă niciun român. Se izolase, dar nu ca Goma (pe care, în pofida unor diferențe de vederi, îl prețuia foarte mult), ci ca el însuși.

Aflînd de la doamna Sonia Larian că am venit chiar pentru el, i-a spus: „Eu aș vrea s-o văd pe Ileana, dar, dacă ar fi posibil, aș vrea să nu mă vadă și ea pe mine”. Fără îndoială, glumise, dar aceste cuvinte ale sale exprimau totuși ceva foarte grav. Schimbarea produsă de suferințele la care sunt supuse *bietele corpuri* îl întrista și cred că i-ar fi fost mai ușor să comunice cu o cunoștință nouă, decît cu cei ce l-am frecventat pe vremea când era o bucurie de zile mari să stai de vorbă cu el.

Pînă la urmă, a acceptat totuși să le fac o vizită. Deși nu mai ieșea de multă vreme din casă, era la curent cu ce se întâmplă în lume și nu își schimbase modul de a vedea lucrurile. Ulterior, a fost internat într-un sanatoriu și sănătatea lui s-a mai ameliorat. Doamna Sonia Larian mi-a telefonat să-mi spună că i-a citit ce scrisesem despre ei după ultima întâlnire, că a fost foarte impresionat și ar vrea să facem Anul Nou împreună. Din păcate, mi-ar fi fost imposibil să plec din nou într-o călătorie, din cauză că boala mamei (care avusese un atac cerebral în urmă cu un an și jumătate) se agravase și nu peste mult avea să moară. Deși n-am putut să-i îndeplinesc acea dorință, m-am bucurat că Raicu își depășise durerea din cauza căreia se izolase și că ar fi vrut să fiu împreună cu ei de Anul Nou, chiar și în sanatoriul acela din care n-avea să mai iasă viu.

După moartea lui, Norman Manea a spus că Raicu avea o inteligență ascuțită și că era un director de conștiințe. În opinia mea, era un elogiu care nu i se potrivea. Raicu n-a fost nici diriginte, nici director de conștiințe, fiindcă, de fapt, nu există așa ceva. Nu ne impunea celor ce ne-am format în jurul său prin nimic altceva decît prin faptul că, pentru el, critica era o formă de viață, așa cum era pentru noi poezia. Cît despre inteligența sa, nu cred că se poate spune că era ascuțită. Fiindcă judecățile lui de valoare nu erau făcute doar cu creierul, ci simțea literatura prin toți porii. Așa se explică faptul că n-a fost doar autorul unor cărți peste care nu se trece, cum este *Gogol sau*

Fantasticul banalității, ci și un poet al criticii. Vorbind despre Bacovia, el își amintea că, pe vremea când marele poet era încă în viață, faptul că fusese deseori bolnav, îi făcea pe unii să întrebe: „Cum, mai trăiește Bacovia?!” În opinia sa, întrebarea asta nu era pusă întâmplător, ci din cauză că Bacovia murise efectiv de mai multe ori. Nu doar în spirit, ci și trupește. Că, într-un fel, el a murit și pentru noi.

Peste cîteva decenii, când Raicu era bolnav și aproape uitat, a reluat, la propriu, experiența bacoviană. Cei care nu l-au cunoscut înainte de plecarea în exil și nu știau ce se întâmplă cu el s-ar fi putut întreba: „Cum, mai trăiește Lucian Raicu?!” Eu însămi, care vorbeam deseori la telefon cu doamna Sonia Larian, mă feream să-i pun întrebări despre starea în care se afla el, ca nu cumva să aflu că a murit.

După tragicul eveniment, într-o emisiune de la Radio-România – Cultural, am fost întrebată dacă știam că în ultima vreme Raicu se temea că ar putea să fie îngropat de viu. Nu știam, dar aș fi vrut ca spaima asta a lui, mai mare decît Spaima, să nu fie privită ca o curiozitate oarecare. De aceea, în loc să trec peste întrebarea sa, la care nu puteam să-i dau răspunsul așteptat, i-am spus distinselor mele interlocutoare că Dostoievski, atunci când se afla în Fortăreața Petropavlovsk, unde aștepta să i se întocmească dosarul de condamnare

la moarte, în fiecare seară punea pe masă un bilet în care scria: „S-ar putea ca peste noapte să cad în letargie, nu mă îngropați înainte de a se face ziua”.

Ierusalim, 21.02.2007

Notă: Lucian Raicu nu a fost îngropat, la propriu, de viu, așa cum se temea. S-a stins în brațele Soniei, care a făcut tot ce depindea de ea ca să-l țină în viață atît cît se va putea. În ianuarie 2016 a murit și ea. Așa cum am spus într-un interviu acordat lui Iulian Talianu pentru „Tomisul Cultural”, am primit vestea chiar de ziua mea. Pentru mine, Sonia Larian nu a fost doar soția marelui critic Lucian Raicu, în jurul căruia s-au format poezii cei mai autentici din generația mea. Romanul ei, *Bietele corpuri*, a anticipat cu cîteva decenii proza experimentală care se scrie acum, dar a păstrat și avantajul de a avea în centru un personaj fabulos, creat după modelul tatălui său. Această carte, unică în contextul prozei noastre de dinainte de 1989, m-a făcut să mă gîndesc la *bietele noastre corpuri* ori de câte ori a trecut dincolo vreunul dintre prieteni sau cineva din familia mea. Dar revelația cu privire la ele am avut-o abia cînd am aflat că a murit Sonia și m-am gîndit că, din bietul ei corp, în cîteva minute nu va mai rămîne decît un pumn de cenușă, care va fi depusă alături de a lui Raicu, într-o firidă a imensului columbariu din cimitirul Père-Lachaise.

Care este pentru dumneavoastră, ca scriitor, spațiul vital?

Teodor BACONSCI

Eseist

Pivotul anchetei dvs. literare (*Lebensraum*) degajă echivocuri discutabile – ceea ce atinge, implicit, culmea echivocului. Nu m-ar mira firescul unei constante în răspunsurile pe care le veți colecta: spațiul vital al oricărui scriitor profesionist (dacă noțiunea aceasta n-a devenit desuetă sub asaltul scriiturilor aleatorii din *social media*) e desenat, obligatoriu de circumstanțierea unor practici: biroul „de lucru”, devenit locul clasic al ipostazei creative, dar și colecția de locuri improvizate, în funcție de biografia și zodia temperamentală, sau chiar de opțiunile filozofice ale subiectului.

Am avut (deocamdată) 17 locuințe și peste 10 birouri „de lucru”: iată cifre care pot demonstra, implicit, că sunt un scriitor itinerant, a cărui singură dependență (cel puțin începând cu 1991) este cea față de instrumentul imediat al notației,

spațiu al meu. Ies greu din acel spațiu fragil. Ca un turist care se pierde într-o pădure deasă și începe să dispere, să strige ca apucatul după ajutor, trag după mine cufărul cu frici. Spațiul vital e biroul, acum. O vreme, a fost masa din bucătărie, cu mușamaua lucioasă, în șapte culori, numărate una câte una, ziua, noaptea, când se-ntâmpla. Scriu din ce în ce mai rar, sistematic, în caiete. Am făcut-o, timp îndelungat. Apoi, am renunțat, nici eu nu știu de ce. Spațiul vital e și starea de interior îmblânzit, în care nu se mai înfig ace de control, la nimereală. Prielnică. Nesperat de blândă. Acaparatoare. Să mă-ndemne la scris. Altfel, navighez haotic între mine și birou. Între birou și teancul de cărți suprapuse, gata să cadă, la prima mișcare neatentă. Spațiul vital îmi permitea odinioară, în timp ce scriam într-un jurnal niciodată terminat, să scanez cu privirea tot ce se-ntâmpla în parcul de peste drum. Minute în șir, eram în două locuri deodată. Printre co-

conturul a ceea ce face cu puțință respirația mea ideatică. Provocările spirituale sunt cele ce contează cu adevărat, iar în lipsa lor scrisul însuși ar deveni fără sens, și-ar pierde direcția, traiectoria. Îl percep ca pe un teritoriu nedefinit, plămădit dintr-o liniște tensionată, din indicibile întâlniri cu sacrul și cu esențele eterne ale umanului, din picături de calmă meditație. Acest spațiu se prelungește în propria-mi creație, el este cel ce locuiește în mine, tandru, discret, dar acaparator, până ajunge să mă *în-locuiască* în clipele în care scriu.

Se întrevețe și o a doua deschidere, spre limitele unui spațiu terestru în intimitatea căruia dau substanță ideilor și proiectelor editoriale ce-mi colindă spiritul. Îmi vine în minte o pagină din *Jurnalul* lui Katherine Mansfield, străbătută de luminoasa fericire a instalării unei măsuțe de lucru în „cuibușorul” ei liniștit de scriitoare, așezat departe de agitația lumii, unde simțea că va putea scrie în voia inimii. Acum, aș spune eu, lucrurile sunt ușor diferite.

O privire aruncată în timp mă determină să constat că nici acest spațiu nu trasează un loc anume în existența mea, jaloanele sale navigând printre generoase imagini decupate din arhive de documente, biblioteci, camere de zi înșesate de cărți, săli de teatru - unde-mi imprim febril impresiile în carnețelul negru -, un colț de pajiște alpină ori un țărm de mare rupt de orice conexiune cu mijloacele de comunicare virtuală. Jumătate în lumea fizică - jumătate în splendorile spiritului. Am mici tabieturi, dar nu sunt marcată de mari închistări. Iar aceasta de cele mai multe ori mă salvează într-o lume culturală a cărei structură valorică e tot mai greu de deslușit.

Doina JELA

Scriitoare

Drept să spun, nu cunoșteam noțiunea de „spațiu vital” decât în sensul ei foarte negativ, asociat lui Hitler și lui Stalin, așa că am dat fuga la „papa Google”. Și când colo, nici el nu-l știa decât tot pe acela!

Ce să înțeleg deci? De cât loc am nevoie ca să scriu? Vorba Virginiei Woolf, doar de o cameră separată, în principiu. Dar asta depinde foarte mult de cum îmi merge scrisul. Când nu-mi merge, ar trebui să fiu singură în toată casa, pentru ca în descurajarea și suferința mea că nu-mi merge, să nu mușc pe cineva, care mă întreabă sau îmi cere ceva, să mușc din mine, ca hagiul lui Barbu. Când îmi merge, pot să scriu și în gând, mergând pe stradă, sau în parc, sau oriunde și poți să mă și deranjezi.

Mai în general, însă, am nevoie să nu schimb locul pe parcursul scrierii unui text de ficțiune, fiindcă altfel el se modifică și nu știu niciodată în ce parte se întinde pelteaua, ce am de adunat, de întors din drum, de spălat și șters. Și și mai în general, de lângă mare fiind, și Pește pe deasupra (unul care nu crede în nimic din zodie decât în ce mi-a zis un astrolog serios, să nu mă îndepărtez niciodată de apă!) am nevoie să locuiesc lângă apă, fie ea și un firișor, un râuleț sau o băltoacă. Și am nevoie să verific în fiecare zi că apa a rămas la locul ei. Când am timp, mă duc acasă, la Constanța și verific și dacă marea a rămas la locul ei.

Și tot pe Virginia Woolf parafrazând-o, spațiul meu vital ar trebui să conțină și un card bancar, cu niște bănuți ca să nu mai fac la nesfârșit munci adiacente, plăcute, de altfel, iar unele chiar foarte plăcute și utile scrisului. Dar nu mai plăcute decât cititul de voie.... de exemplu... sau multe altele.

Apropo de multe altele: cred că și călătoriile sunt un bun „îngrășământ natural” pentru spațiul meu vital. Bineînțeles, fără intenția de a nu mai pleca de acolo, ca tipii invocați la început....

Veronica D. NICULESCU

Scriitoare

Când eram copil și mare parte din orele lungi ale serilor le petreceam alături de tata, stând ca un om mare pe fotoliul pereche cu al lui, despărțiți doar de o măsuță lunguiață și îngăduitoare, aveam un joc doar al nostru. El îl inventase. Întindea mâna spre mine și se apropia cu arătătorul la câțiva centimetri de obrazul meu. Acolo se oprea. Încremenea așa. Dacă mă mișcam eu, se mișca și el, astfel încât să nu mă atingă. Se păstra mereu la o anumită distanță. Încercai să te zbați, să protestezi, să-l alungi ca pe-o muscă? Atunci replica lui din jocul nostru era: „Ce e? Doar nu te atingi!”. Jocul se numea „Atmosfera liberă”. Ani de zile am jucat „Atmosfera liberă”, încântați de sensurile care pluteau în el. Reprizele scurte erau urmate de explicații: Vezi, îmi spunea, orice om are un spațiu numai al lui. Nu poți să i te vâri în suflet, trebuie ținută distanța. Spațiul unui om nu se termină unde i se termină pielea. Cât e „atmosfera” unui om? Ce străt din jurul lui trebuie să rămână liber?

Când scriu, atmosfera care trebuie să rămână liberă în jurul meu este egală cu camera mea. Opt metri pătrați. Atât e suficient. Camera mea, neapărat cu o ușă închisă. Sunt atât de dependentă de asta, încât închid ușa și când sunt singură în casă. Nu mai pot lucra altfel. Am nevoie de acest spațiu perfect delimitat și curat, la fel cum am nevoie de timpul perfect decupat – și curat. Sigur, există și un alt spațiu vital, interior, mental, spiritual. Aici e vorba de liniște, aici lupta se dă cu tine, dar și cu zarva din jur. Trebuie rotite butoane, închise zgomote individuale și colective.

De vreo doi ani, pe pervazul geamului meu aterizează adesea Gregoire, un pescăruș cu ochi de jad pal. Adoarme acolo, cu capul cuibărit pe spate, la rădăcina aripilor. La intersecția dintre spațiul meu și al lui e fereastra. Duritatea geamului – un obiect invizibil pentru alte viețuitoare, gândăcei pentagonalii care rătăcesc pe deasupra orașului, fluturi de noapte care se accidentează cu un pocnet, glasuri de politicieni și de activiști agitați – o cunoaștem bine amândoi. Ne e drag ca de-un frate de geamul care ne unește și ne desparte – pe unul de altul și pe fiecare dintre noi de toate relele lumii.

Ioana PÂRVULESCU

Scriitoare

Vă amintiți, desigur, celebra gravură a lui Dürer, *Melancolia*. Imaginea ezoterică include și un pătrat magic, dintre cele pe care nu numai inițiații în simboluri oculte și matematicienii, dar și mulți

adică ecranul unui laptop și, adiacent, filele de obicei cadrilate ale unui carnet Moleskine (sunt un fan al acestei legende resuscitate, cu două decenii în urmă, de către un adorabil întreprinzător italian). Laptopul – căci n-am suportat niciodată dimensiunile invazive ale unui *desktop* – este pentru mine o minune inoxidabilă, căci îmi redă cu adevărat libertatea față de fixitatea unor locuri și decoruri prestabilite.

În ce privește notațiile manuscrite în carnetele Moleskine, am fost din prima clipă a folosirii lor conștient că o fac pe antropologul care, în lipsa terenului, ocupă stereotip cafenelele din întreaga lume (pe unde mi-am organizat, ca să zic așa, răgazurile). Am scris și în demisoluti studențești și în spații somptuoase (precum parizianul Hôtel de Béhague). Evident, când ai decorul bibliotecii personale - pe toți pereții disponibili – practica scriiturii primește un bonus ceremonial, care mă stimulează. Nu pun totuși accentul pe scenografia acestei ocupații, pentru că, de fapt, extragerea ideii din fluxul mental un pic haotic al fiecăruia se produce ca act intrinsec de selecție și inspirație, independent de recuzita contextuală. Spațiul meu vital e, așadar, chiar spațiul meu mental.

Simona CONSTANTINOVICI

Eseistă, scriitoare

Nu pot scrie oriunde, pe orice suprafață, la orice oră. Am nevoie de un

pii care se jucau zgomotos și-n cameră, cu lampa încă neaprinsă, așteptând să-mi mut privirea dintr-un loc într-altul, ca la meciurile de ping-pong. Aveam nevoie de această dublă locuire. Azi, cu privirea în ecranul laptopului, mă pironesc doar în câte-un cuvânt năvălaș. Dedublarea s-a încheiat. Nu mai există parc. Nici copii. Nicio fereastră prin care cuvintele să se reflecte bizar, la pătrat, la cub, la inimă. Biroul e mai mare ca niciodată. Mă scoate din casă.

Peste tot, hârtii, stick-uri, creioane, memorie mobilă, agende, nimicuri din care cad zgomotos alte nimicuri. Degetele par mai lungi ca-n poveștile pentru copii. Diminețile-s mai luminoase ca-n reclamele din Las Vegas, iar nopțile albe se-ncolăcesc pe trupul metalic și rece al veiozei. În față, un tablou imens cu Maica Domnului așteaptă umil înserarea, când roșul din mijloc își găsește noima-n buburuza ce traversează, cu aripile deschise, spațiul dintre litera A și tasta *Enter*.

Maria HULBER

Eseistă, scriitoare

Fermentul ideilor în stare germinativă își creează propriul spațiu, stornicit pe muchiile unei ogive gotice sprijinită pe cele două înțelesuri ale adjectivului ce-l unicizează. Dimensiunea culturală, alchimia gândurilor, seducția exercițiului reflexiv ce prevestește actul scrisului, toate acestea creionează fin

creatori din Renașterea târzie, manierism și baroc știau și să le creeze, și să le des-cifreze. Careul lui Dürer se leagă de cifra 34. În interiorul careului cu 16 pătrățele orice drum simetric de patru careuri ai face, suma numerelor este 34. Pe rân-durile orizontale, pe coloane și pe cele două diagonale, suma este 34. Adunând numerele din cele patru colțuri obții 34, deplasându-ți alegerea în sensul acelor de ceasornic, cu o pătrăciță sau cu două, te lovești de același 34 și, la fel cu numerele din careul central. Oricum te-ai întoar-ce, 34 și iar 34.

M-am bucurat să constat că această cifră poate avea un sens atât de armonios matematic și magic, pentru că micul meu apartament bucureștean de pe strada Șipotul Fântânilor are exact 34 de metri pătrați. Oricum m-aș răsuci în lume, mă întorc aici și dau de aceeași cifră, 34, în care locuiesc. Este pătratul meu, singurul spațiu în care îmi pot aduna amintirile, experiențele, închipuirile, descoperirile, întrebările și înțelesurile, pentru a scrie. Camera separată, vorba Virginiei Woolf. Luminoasă, chiar dacă atât de mică, pri-vind și ciulind urechea spre Conservator și spre ciorile din platan.

Aici mi-am scris aproape toate cărțile. Apartamentul e cam îngust pen-tru câte cărți (scrise de alții) sunt în el (vreo două mii, pesemne). Dulapul de vase (tigăi, cratițe) este cuptorul araga-zului, iar dulăpiorul pentru borcanele cu miere și dulceață, este cel cu microunde. Dacă vreau să folosesc cuptorul, pentru o pizza, să spunem, trebuie să improvi-zez alt loc pentru conținutul lui. Când termin, mut la loc toată recuzita de bu-cătărie. Oglinda nu încapă decât pe mi-cul balcon, hainele stau în teancuri sau grămezi, înghesuite prin sertare. Debara nu există, aspiratorul stă pe balcon. *Die ewige Studentin*.

P.S. Singura carte pe care am scris-o aproape în întregime în alt loc este *Inocenții*. A luat naștere în burta perso-najului ei principal: casa copilăriei din Brașov. M-am simțit un fel de Io(a)na în burta chitului. Când am ieșit la suprafață, romanul era gata.

Veronica Pavel LERNER

Eseistă, scriitoare

Spațiul vital, indiferent de meseria persoanei, are două componente: cel ex-terior și cel interior, iar acesta e format, la rândul lui, din spațiul fizic și spațiul mental. Cum viața mi-a dat prilejul să funcționez ca om de știință, dar și ca scriitor, am observat că spațiile vite-le - interior și exterior- se pot situa, în funcție de activitate, chiar și la pol opus unele față de altele,.

Spațiul interior: în calitate de chi-mistă (meserie practică de toți la bu-cătărie), mi-a plăcut întotdeauna să gân-desc simultan la mai multe obiective și să practic așa numitul „multi-tasking”. Dimpotrivă, când scriu îmi place să mă gândesc *numai* la un subiect și să am timp să-l *rumeg*. Urăsc scrisul în grabă și termenele fixe. Despre spațiul interior aș adăuga faptul că scriu încontinuu în gând, când mă așez la masa de scris, to-tul e deja gata. Ideile-mi sunt preparate, exact cum, la bucătărie, când tai legume-le înainte de a le folosi, știu exact unde le voi adăuga. În timp însă ce la bucătărie se aplică „multi-tasking”-ul din gând,

adică o parte din legume sunt aruncate în oala cu ciorbă, cealaltă în cratița cu tocăniță, ideile pentru o proză, de exem-plu, rămân dedicate unei singure scrieri!

Spațiul exterior: când mi se ivește în minte o poezie, o notez imediat, ori-unde aș fi. La proză sau articole e altfel: contactul esențial este cel dintre mine și claviatura computerului și, dacă iau lap-topul cu mine, pot scrie și în alte părți, dar, evident, prefer biroul meu, cu fața spre fereastra de la etajul 16, de unde văd un larg și superb peisaj. Iarna e alb, pri-măvara, când copacii abia înmuguresc, e mov, vara e verde în diverse nuanțe, iar toamna e un curcubeu de culori. Din de-părtare, turnul de control al aeroportului din Toronto îmi deschide orizontul spre România, țara în a cărei limbă iubesc, gândesc și scriu.

Monica PILLAT

Scriitoare

Spațiul vital al unui scriitor poate fi vizualizat, în opinia mea, prin trei cer-curii concentrice: primul cerc, cel mai mic, ar reprezenta spațiul fizic al artistu-lui: camera, biroul la care scrie, fereastra, cărțile, fotografiile, tablourile înconju-rătoare; al doilea cerc, ce îl cuprinde pe primul, avînd o deschidere mai mare, ar fi spațiul imaginar pe care scriitorul și-l făurește compunîndu-și opera; iar cel de al treilea cerc, cel mai amplu, înglobân-du-le pe celelalte două, ar putea fi spațiul vital al cititorului care își face din creația artistului propriul său refugiu și orizont al libertății.

Simona PREDA

Scriitoare, eseistă

Spațiul vital? – nu cred că se circum-scrie unor coordonate spațio-temporale terestre și descriptive, ci mai degrabă ține de imaginar, de lumea interioară. Pentru că nu mă leg de lucruri, mă leg de oa-meni. De cei care sunt și de cei care au fost. Și uneori de idei. Cred că mai ușor pot vorbi despre acest spațiu în manieră apofatică. Nu am nevoie de tabuuri ca să pot scrie, nu am nevoie de liniște, de iu-bire, de miros de cafea, de pisică în poa-lă, de ceainic pictat cu flori, de draperii care să tresară în vânt sau de acorduri de jazz. Nu simt nevoia unei recuzite. Nu-mi trebuie musai nici fericire, dramă sau loisir duminical. În fond, nu am nevo-ie de nimic, decât de un instrument de scris. Și uneori, nici măcar de atât, pen-tru că pot scrie în gând.

Pot scrie când merg pe stradă, când mă uit pe fereastră, când întâlnesc un chip interesant, când șterg praful. Spațiul vital ține mai degrabă de stare, de sta-rea de a fi sau nu în lume. De atenție. De răbdare. De deschidere. Firește, asta dacă muza bănuie și ea, iar în această ecuație reprezintă elementul constant. Spațiul vital e un construct interior care primește stimuli din mundan. Eu doar îl port cu mine – e, cum s-ar spune, la purtător. Îmi aparține și uneori pare că nu și tocmai de aceea nu încerc să ne-gociez cu el pentru că întotdeauna are câștig de cauză. Nu-mi face concesii, nu mă menajează și nu mă roagă. E elitist și independent. Și imun la solicitări. N-are formă și nici contur. Dar știu că e acolo și că nu pleacă. La drept vorbind, nici când a apărut nu am știut niciodată.

Adrian G. ROMILA

Scriitor, eseist

Sunt două abordări posibile asupra a ceea ce am numi „spațiu vital”. Dacă e cel în care trăiesc, în care-mi duc viața de zi cu zi, atunci mă simt bine în orașul în care stau acum. E mic, cochet, scu-fundat între munți și culmi împăduri-te, astfel încât, oriunde mi-aș întoarce privirea, mă odihnesc pe brazi, pini și dealuri înverzite. Nu e un loc nici al ma-riilor afaceri, nici al marelui trafic, nici al evenimentelor culturale de foarte mare anvergură (deși nu ducem deloc lipsă de pictori, de scriitori și de festivaluri frec-ventabile). Dar, câtă vreme, ca scriitor, îți poți trimite printr-un simplu *click* textele oriunde, în lume, și câtă vreme se

poate călători oriunde, e un loc absolut decent, frumos și tihnit.

Dacă prin „spațiu vital” se înțelege strict locul în care mă simt stimulat (sau măcar confortabil) când scriu, atunci acela e biroul meu, camera din aparta-ment unde-mi sunt cărțile, laptopul și obiectele dragi, răspândite împrejur. E ca un fel de cochilie, de extensie a corpului și a minții mele, de excrescență a ființei integrale. Pe geam am strada (o variantă cam zgomotoasă a orașului), calea ferată (m-am obișnuit atât de mult să-mi treacă trenul nu departe de intrarea în bloc, că aproape îmi lipsește când sunt plecat) și, peste, o culme împădurită.

Sigur, la nevoie, pot scrie oriunde, numai să am liniște și laptopul personal.

Tudorel URIAN

Eseist, critic literar

Mă tem că nu sunt genul ăla de scri-itor care să aibă un spațiu vital și un ritu-al voluptuos al scrisului. Sunt mai degrabă un jurnalist frenetic (și în lumea cărților) care scrie cu furie, cu grabă, precipitat, mai mereu în criză de timp. Am scris cronici literare ajunse la *deadline* în toate birourile pe care le-am avut până acum (la *Cuvântul*, la PAC, la ICR, la PNL, la Ministerul Culturii și la Ministerul Educației), la editura ALL, fără să-mi pun întrebarea dacă mă simt confortabil sau nu, dar cu sentimentul de ușurare pe care ți-l dă datoria îndeplinită.

În prezent, lucrez la revista *Viața Ro-mânească*, unde nu am un birou al meu (când merg la redacție stau pe unul din-tre cele două scaune destinate oaspeților),

așa că tot ce „produc” e scris pe laptopul de acasă. Mă simt bine cu atâtea lucruri familiare în jur, cu cărțile din bibliotecă, cu muzica în surdină din *windows media player*, cu teancurile de reviste și miile de dvd-uri, dar când scriu nu am în fața ochilor decât foaia albă și numărătorul de semne. Pentru mine, scrisul e un job, nu un hobby, o permanentă corvoadă, totuși plăcută. Scriu pentru că trebuie, nu pentru că îmi place. Abia aștept să termin, pentru că acolo unde se termină scrisul începe viața adevărată.

Și, în altă ordine de idei, între scris și citit, aleg întotdeauna cititul. Dacă aș putea trăi numai din citit, ar fi per-fect. Iar cititul la mine chiar presupune un spațiu vital (fotoliul meu, nelipsitul creion mecanic alb, cu mină de 0,5, ca-feaua aburindă, nelipsită de pe brațul

generos din piele al fotoliului, în micul spațiu neocupat de turnurile din cărți ce își așteaptă rândul la citit, uneori niște muzică clasică în surdină).

Tudor Călin ZAROJANU

Scriitor, publicist

Spațiul meu vital, ca scriitor, este lumea. Știu că sună emfatic, dar e pu-rul adevăr – ba încă în ambele sensuri posibile ale întrebării. Pe de o parte, ca spațiu virtual al subiectelor. Chiar dacă am o accentuată preferință pentru Aici și Acum, pentru întâmplări, personaje și evenimente contemporane din Ro-mânia, m-ar interesa să scriu și chiar am scris despre locuri oricât de îndepărtate, inclusiv astrale (proze SF) și oricât de exotice, mă tentează toate genurile lite-rare, de la polișt la horror și de la jurnal la epistolar.

Pe de altă parte, ca arie de acoperire a locurilor în care scriu - dar și a mo-mentelor și a condițiilor. Nu am nici un tabiet, nicio regulă, nici o pretenție. Am scris pe bilețele, caiete dictando, ca-iete studentești, foi dispartate, am scris de mână, la mașină, apoi pe calculator, în Word, ca acum, și absolut oriunde, inclusiv (enorm de mult) la serviciu, în ITB, la volan (numai la stop și în ambu-teiaje prelungite!), singur și în liniște sau înconjurat de haos. Să nu uit: și în locul în care și regele merge pe jos.

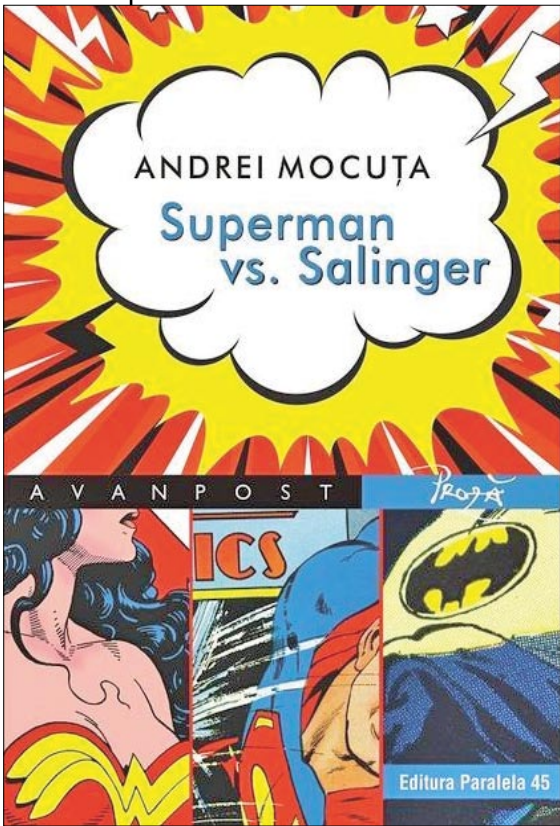
Anchetă realizată de
Cristian PĂTRĂȘCONIU

Care este pentru dumneavoastră, ca scriitor, spațiul vital?

Vaccinul antikryptonitic

Alexandru BUDAC

Dacă te pasionează istoria benzii desenate, o artă deloc omogenă, cu ere de aur și curente proprii, vei constata că tradiția s-a consolidat acolo unde pictura a făcut la rândul ei istorie: în Italia, Flandra, Franța, arhipelagul nipon, Statele Unite. În America, poate mai mult decât în alte părți, popularitatea genului trebuie explicată în strânsă legătură cu evoluția presei și particularitățile foiletonului. Câțiva dintre pictorii sfârșitului de secol XIX, cum ar fi George Luks, cel care a

dezvoltat personajul *The Yellow Kid* în *The New York Journal*, deținut de însuși William Randolph Hearst, sau expresionistul Lyonel Feininger, și-au câștigat existența ilustrând ziare și contribuind la rafinarea uneia dintre cele mai apreciate forme de narațiune vizuală. Nu și la noi, desigur.

Potrivit apoteogmei autohtone, de unde nu-i, nici Dumnezeu nu cere. Fără trecut artistic și educație plastică, nu avem apetit nici pentru benzile desenate. Totuși, după cum demonstrează *Istoria benzii desenate românești* de Dodo Niță și Alexandru Ciubotariu, carte-cult printre cunoscători, câte ceva a eclozat și pe aici, întrucât de graficieni talentați nu am dus lipsă. Ca întotdeauna, cei puțini, dar buni au fost nevoiți să-și valorifice munca pe tărâmurile mai receptive. Asemenea altor pasionați din generația mea, am crescut, pentru că n-am avut de ales, cu benzile desenate de sub oblăduirea Partidului Comunist Român, apărute în revista *Luceafărul copiilor* și în *Almanahul copiilor* – din prima savuram westernurile, din almanah, operațiunile comando cu ostași români ciuruind naziști –, și cu cele scoase la înaintare de Partidul Comunist Francez în scopul educării tineretului, *Pif* și *Rahan*.

Le fils des âges farouches, grație mușchilor, colierului de gheare asociate celor șase virtuți și cuțitului din fildeș, își conferea un plus de autoritate în gașcă. Câteodată trebuia să subscrii la cămătăria de specialitate. La un moment dat stabi-

lisem o înțelegere cu un băiat mai mare căruia trebuia să-i dau garanție două reviste *Pif* ca să-mi împrumute un *Rahan*. Dacă aveai norocul chior să-ți procuri rarități precum „Moartea lui Rahan” sau numărul 30 (existența acestuia ținea de mitologie, căci în locul ilustrației de pe copertă etala un misterios pătrat negru) te puteai considera King Lear în furtună. Se găseau destui trădători gata să te răstoarne de pe tron, și destui bufoni dispuși să te distreze și să-ți facă pe plac tot trimestrul.

La un prieten am răsfoit pentru prima oară benzile desenate germane *Bessy* – după numele unui collie, cvasi-omofon cu „Lassie” –, care pentru noi transpuneau pur și simplu pe hârtie lumea lui Karl May în culori de crepuscul sioux. Am descoperit mult mai târziu că acel Vest Sălbatic a fost de fapt creat de doi artiști belgieni venerabili, Willy Vandersteen și Karel Verschuere. Când am găsit într-un almanah de anticipație câteva reproduceri din *Barbarella* (banda desenată, nu filmul cu bunica lecțiilor de aerobic în format VHS, Jane Fonda), am adăugat la favorite încă un gen: odiseea intergalactică *pulp* cu amazoane ce poartă doar bikini pe sub combinezonul spațial.

Am luat contact nemijlocit cu personajele din panteonul Marvel și DC abia în '90, și tot în ediții franțuzești. Johnny Blaze, motociclistul scăpat din iad, cunoscut drept Ghost Rider, era Le Motard fantôme. Nu știu cum, pentru că n-au mai fost de găsit după aceea la librărie, maică-mea a venit într-o zi acasă cu vreo patru-cinci numere diverse: Power Man și Iron Fist, amândoi în ținute *camp* de anii '70, o Miss Hulk (She Hulk, în original), musculoasă, temperamentală și, mai ales, verde, dar și aventurile pronunțat feministe din *Povestea unei mercenare*, despre o fată cu părul alb, echipament roșu și obrazul stâng tatuat senzual-belicos, pe numele ei întreg Erin Bia Singh O'Rourke, născută pe utopica Noua Terra și trimisă cu misuni de asasinare pe alte planete. Până când îi este ucisă prietena cea mai bună – iubită, între noi fie vorba, mi se părea de pe atunci că fetele erau cam intime – și se întoarce împotriva maleficilor patroni pentru revanșă. În desfășurarea de forțe bărbății o încasau sistematic, uneori fără să comită nimeni reproabil. La fel ca astăzi.

Între timp, gusturile mi s-au rafinat, sper. Selectez cu discernământ, dar cu același entuziasm, deși am uneori parte de ridicări din sprânceană îngrijorate și replici persiflante. Tocmai de aceea, deschid subiectul doar când mă aflu între inițiați sau între tipi care poartă tricoul imprimat cu „S” pe sub cămașă. Am constatat – nu emit vreo teorie de gen, trag o concluzie inductivă pe baza experienței personale – că BD-urile (termenul italian „fumetti” sună cel mai frumos) prind mai degrabă la băieți decât la fete. Nu că n-aș fi cunoscut excepții notabile. Îmi amintesc de o fostă vecină, deținătoarea integralei *Rahan* – Nouvelle Collection, numerele cu medalion la titlu –, pe care ne-a lăsat s-o frunzărim sub atență supraveghere în scara blocului. Am fi fost în stare să ne însurăm din școala generală, numai să punem mâna pe zestre. Oare ce s-o fi ales

de ea? De colecție, vreau să spun.

În pofida preocupării mele pentru cultura pop nord-americană, în ceea ce privește arta secvențială le-am rămas fidel artiștilor europeni: Milo Manara, Jean Giraud „Moebius”, Bernard Yslaire, Jean-Pierre Gibrat (pe Hugo Pratt îl consider printre cei mai buni scenariști din branșă, poate chiar cel mai bun, așa se explică priza lui la cărturari, dar am rezerve față de stilul grafic). N-aș da o planșă din Enki Bilal pe toată opera lui Alan Moore sau Frank Miller. Dintre americani, îmi plac în mod deosebit clasicii: Winsor McCay, Milton Caniff, Alex Raymond, tânărul Frank Frazetta – mă refer la creațiile de dinainte ca el să devină un Rubens convențional, culturist, conform standardelor *heroic fantasy* –, Will Eisner, ultimul fiind, de altfel, și autorul celei mai inteligente, hazlii și clare cărți despre felul cum se fac benzile desenate pe care am citit-o până acum, intitulată banal, *Comics and Sequential Art*.

Pe de altă parte, oricât de împliniți ar fi, artistic vorbind, Corto Maltese, Giuseppe Bergman, John DiFool, Alcide Nikopol, niciunul dintre ei, nici măcar Flash Gordon, nu le pot ține piept lui Superman, Captain America, Batman și altor purtători de capă și chiloți peste indispensabile, întrucât popularitatea celor din urmă a avut încă de la debut cel mai puternic PR: mașinăria de propagandă a Aliaților în cel de-Al Doilea Război Mondial. Se știe că Dr. Joseph Goebbels a făcut o teribilă criză de nervi la una dintre ședințele de cabinet ale Reichului, denunțându-l pe Superman drept evreu. Mi-l imaginez pe dement intrat în hiperventilație, pocnind-o isteric pe stenografă cu un exemplar din Action Comics.

Fiecare artă trăiește și moare pe limba ei. Câmp al inventivității estetice de o libertate absolută – artistul de bandă desenată se poate desfășura mai spectaculos decât cineastul – și filon satiric complex, dar totodată sursă a kitsch-ului, canal pentru defulări violente ori perverse, platformă eficientă pentru propaganda politică și religioasă ce poate deveni franciză de divertisment facil, gata să se substituie lecturii profunde – William Faulkner avea oare de *comics* și era convins că proliferarea acestora va duce la rărirea cititorilor de romane –, banda desenată nu se translatează convingător în alte medii, nici măcar în versiunile ei ultracomerciale. Filmele cu supereroi, chit că s-au făcut câteva încercări laudabile, eșuează invariabil într-un soi de operetă SF, și sunt de un comic involuntar. În schimb, mi se par fascinante efectele artei secvențiale asupra literaturii.

În afara celor implicați direct în fenomen, în cultura română tot literații au scris cu pasiune despre benzile desenate. Ion Manolescu, Mircea Mihăieș, Ioan Stanomir sunt primii care-mi vin în minte, deși ei se adresează unei nișe, adică aceloră dintre noi care încă le mai așteptăm pe Esmeralda și pe prințesa Aura să ne ia în Argentina sau să ne ascundă într-o junglă extraterestră. În absența unui public al benzilor desenate, e firesc ca nici proza să nu le integreze. Deocamdată, singura ficțiune unde ban-

da desenată nu constituie numai unul dintre motive, ci determină compoziția tramei și înrămarea personajelor este romanul *Derapaj* de Ion Manolescu. Iată de ce ultima carte a lui Andrei Mocuța, *Superman vs. Salinger* (Editura Paralela 45, 2018), reprezintă o tentativă inedită de a transforma caracteristicile definitorii ale supereroilor în tropi literari autobiografici.

Mă îndoiesc că, alegând titlul, Andrei Mocuța nu a anticipat cât de puțini vor fi cei îmboldiți de curiozitate. Nu mi se pare că J.D. Salinger are cine știe ce bazin demografic la noi, iar celor interesați azi de Superman probabil că numele familiei Glass nu le spune nimic. Așa că mai rămân admiratoarele lui Henry Cavill. Spre deosebire de majoritatea congenerilor săi, Mocuța are curaj să experimenteze, are idei ingenioase și se arată preocupat de formă. Supereroul este bidimensional în planșă și unidimensional în rest. Simplificat prin scenariu la abilitățile speciale, el (sau, după caz, ea) se vede constrâns, inclusiv de așteptările sectelor de fani, să reitereze sisific aceleași acțiuni în contexte mai mult sau mai puțin similare. Andrei Mocuța înțelege corect principiul, îl adaptează la propria ficțiune și, într-o suită de viniete zgłobii, reconstituie sursa superputerilor în cazul figurilor consacrate, parodiindu-le totodată prin imaginarea unor simetrii trăsnete („Quotation Boy”, Weekend Man, Miss Flatulence ș.a.). Miza se devoalează pe măsură ce-ți dai seama că Mocuța folosește clișeele benzilor desenate ca să descrie autoironic propria situație de scriitor și profesor la o școală arădeană.

Rezultatul mi s-a părut inegal, dar captivant și reconfortant. Acompaniede pictograme, prozele alcătuiesc un catalog de poante. Unele au haz („Bărbat invizibil, caut femeie transparentă pentru a forma un cuplu nemaivăzut”), altele își pierd pelerina înainte să ajungă la destinație (trivialități despre „păsărica” lui Wonder Woman). Le-aș reproșa un oarecare exces. Concatenarea neîntreruptă de farse tinde până la urmă să se dilueze într-o farsă lungă, lipsită de miez. Cu atât mai frustrant, cu cât se vede că Andrei Mocuța ne poate oferi lucruri remarcabile, cum ar fi un Peter Parker ce hotărăște să îmbrace costumele de Spider-Man după ce înțelege că experiența unui păianjen poate fi mai bogată decât cea umană sau scrisoarea redactată de narator pentru Salinger, în numele lui Superman îndrăgostit de femeia pasionată de opera nescrisă a americanului. Proza *Catwoman*, despre relația pisicii Selinei Kyle cu părul stăpânei este o acrobație poetică tandră, perfectă.

Tocmai admirația lui Andrei Mocuța pentru Salinger și Brautigan (am prins și ecuri din Barthelme) contribuie la vulnerabilitatea scrisului său. Îi imită prea evident pentru un prozator matur. Pare intimidat de contactul cu operele lor, ca Superman de kryptonită. Își pierde puterile personale. Am însă deplină încredere că, înainte să ajung la vârsta când o să-mi trag din nou chiloții peste pantaloni, voi asista la meciul decisiv Mocuța vs. Salinger.

Cum a fost posibil

Vasile POPOVICI

Premiul Goncourt, de tradiție mai mult decât centenară, este cel mai prestigios dintre numeroasele premii literare franceze. Se acordă pentru „cea mai bună operă de imaginație în proză”, altfel spus pentru roman. De reținut, nu există decât un singur laureat anual. Bine ar fi să învățăm și noi lecția asta a selecției absolute, care conferă laureatului greutate și distincție. Dacă ne uităm pe lista autorilor și romanelor, vedem că s-au înregistrat și destule rateuri: Proust nu l-a primit pentru *Du côté de chez Swann*, eroare gravă, dar Academia Goncourt (juriul, cu alte cuvinte) s-a corectat la al doilea volum al *Căutării timpului pierdut* și l-a acordat pentru *La ombra fetelor în floare*, șase ani mai târziu (1919).

Academia Goncourt a ratat și *Călătorie la capătul nopții*, dar nu s-a corectat nici la al doilea roman al lui Céline, *Moarte pe credit*. Mai târziu nu va mai avea ocazia să se corecteze, fiindcă imensul romancier își va bloca singur accesul la marile recunoașteri publice după ce a atacat, blasfemie, comunismul (*Mea culpa*, 1936) și după ce a intrat, un an mai târziu, cu adevărat impardonabil, pe calea fatală a antisemitismului, odată cu *Bagatelles pour un massacre*. Dar nici Gide n-a primit premiul Goncourt, nici Colette, nici Camus. Lista ignorațiilor notorii e destul de lungă. În schimb, au primit mulți pe care nu i-a mai citit nimeni de la Goncourt încoace. Cu toate acestea, premiul își păstrează lustrul.

Ultimul Goncourt, pe 2017, e pentru *Ordinea de zi* de Eric Vuillard¹, scriitor ce va fi prezent în data de 29 septembrie la ora 17 în Aula Magna a Universității de Vest din Timișoara pentru o întâlnire cu publicul, urmată de o ședință de semnături.

Greu de spus că *Ordinea de zi* ar fi chiar un roman, deși genul a cunoscut în timp toate metamorfozele, așa că nu avem motive să ne mai mirăm de ceva nou. Găsim în opul lui Vuillard pagini de eseu, pagini de însemnări de lectură și pagini de roman, adică de încorporare a reflecției într-o situație concretă, cu personaje și evoluție. Autorul și-a numit opera, prudent și modest, povestire (*récit*).

Subiectul ca atare e de mare premiu, într-adevăr. *Ordinea de zi* dă glas întrebării fără sfârșit cum a fost posibil ca Germania să încapă pe mâna lui Hitler. Într-o viață de om, ne-o punem cu toții de sute de ori, fiindcă manualele nu oferă o explicație satisfăcătoare la stupoarea ce ne cuprinde, generație după generație. În plus, momentul istoric actual, cu lideri autoritari, vag nebuni, populiști, mesianici, e parcă anume făcut să ne întoarcă cu gândul la trecut, așa că și din punctul ăsta de vedere romanul cade bine. Oportun, ca să zic așa.

Totuși, cum crede Eric Vuillard că s-a întâmplat ca Hitler să devină cancelar și apoi stăpân absolut al Germaniei? Răspunsul sugerat de roman nu e nou și nici excentric. Hitler ar fi câștigat alegerile cu ajutorul marilor corporații germane, cu nume sonore, aureolate de respect universal, Krupp, Siemens, IG Farben,

Opel, BASF, Bayer, Allianz, Telefunken, floarea cea vestită. „Sub aceste nume îi cunoaștem [pe patroni]. Îi cunoaștem chiar foarte bine. Sunt aici, printre noi, în mijlocul nostru. Sunt automobilele noastre, mașinile noastre de spălat rufe, produsele noastre de consum, radio-deșteptătoarele noastre, asigurarea casei noastre, bateria ceasului nostru. Sunt aici, peste tot, sub formă de lucruri. Cotidianul nostru le aparține. Au grijă de noi, ne îmbracă, ne luminează, ne transportă pe drumurile lumii, ne leagă.”

Patronii marilor corporații germane, douăzeci și patru la număr, eleganți și țepeni ca-n ziua coborării în mormânt, sunt primiți de Goering la Parlament. Germania se pregătește să intre într-o nouă campanie electorală, iar conturile Partidului Național-Socialist sunt goale. Partidul promite, prin Goering, ordine și disciplină. Aceste alegeri vor fi ultimele din următorii zece ani, ba chiar din următoarea sută de ani, se angajează amfitrionul față de cei prezenți. La un moment dat, intră în sală și Hitler, mult mai amabil decât te-ai fi putut aștepta, surzător, decontractat, și-i asigură pe invitați că fiecare patron va fi un Führer în propria sa întreprindere. Nu vor mai exista nici greve, nici tulburări de stradă. Patronatul primește cu satisfacție aceste perspective și răspunde pe măsură nevoilor de campanie electorală.

Romanul-eseu continuă, după această secvență vag-sinistă, cu alte scene iluminând din mereu alte unghiuri uriașul montaj al ridicării și prăbușirii Germaniei, pe care-l avem cu toții în minte când ne reprezentăm istoria celui de-al Doilea Război Mondial.

Piesă obligatorie din scenariu e orbirea Occidentului, a Marii Britanii înainte de toate. Asistăm pentru un moment la vizita semi-privată a lui Halifax, șeful diplomației britanice, la una din proprietățile aceluiași Goering, de-acum ministru al aviației. Dar ne interesează mai puțin cum se lasă Halifax înșelat de naști, asta știm în linii mari, cât ne interesează cum crede Vuillard că s-a insinuat răul în Istorie. Or, el crede în continuare cum a vrut să creadă multă vreme marea majoritate a intelectualității franceze. Pentru romancierul francez, bătălia din acei ani s-a dat între comuniști și naști, adică între progresiștii-internaționaliști și naționaliști. Dezastrul a avut loc pentru că ultimii, ca încarnare a răului absolut, i-au înfrânt pe primii. Iată cum cade accentul pe chiar finalul scenei cu lordul Halifax. Acesta îi scrie lui Stanley Baldwin, ideolog conservator și premier: „N-am nici o îndoială că oamenii aceștia [liderii naști] îi urăsc sincer pe comuniști. Și vă asigur că, dacă noi am fi în locul lor, am simți la fel.” Concluzia lui Vuillard: „Acestea au fost premisele a ceea ce numim și azi *politica de împăciuire*.” La originea indulgenței occidentale față de Hitler a fost dorința comună a liderilor occidentali și a liderilor germani de a-i înfrânge pe comuniști. Iată păcatul originar și ascuns!

Ascensiunea naziștilor în anii '30, pe fondul curioasei paralizii a puterilor continentale, apare ca un *moment de nebunie absolută*, la scară continentală. Mai întâi în Germania, care a asigurat, prin vot liber, o majoritate relativă pentru național-

socialiști, apoi în întreaga Europă a timpului. Această lectură nu rezistă decât dacă introduce în chiar inima interpretării istorice ideea unei uriașe nebunii ce se instalează la toate nivelurile, nebunie a elitelor și nebunie a votanților. Sau nebunie a elitei economice, ca la Vuillard, dar oricum nebunie tragică, generalizată. Dar din ce motive se instalează nebunia în lume într-un moment anume, asta nu ni se spune destul de convingător.

Or, viziunea ridicării monstrului nazist, care apare pe fondul umilinței germane după Primul Război Mondial, elimină din câmpul istoric – cu toată grija, chirurgical – prezența celui alt monstru, comunismul, ce se visa exportat în Germania, patria proletariatului celui mai avansat, țara unde comunismul ar fi trebuit să învingă și unde *trebuia* cu orice preț ca el să învingă după marea lui victorie din Rusia. Nu *demonstrase* oare Marx, sus și tare, că Germania urma să fie patria comunismului fiindcă dispunea de proletariatul cel mai instruit, cel mai conștient de menirea lui istorică? Nu era Germania, efectiv, țara occidentală unde partidul comunist se ridica la cote înfricoșătoare?

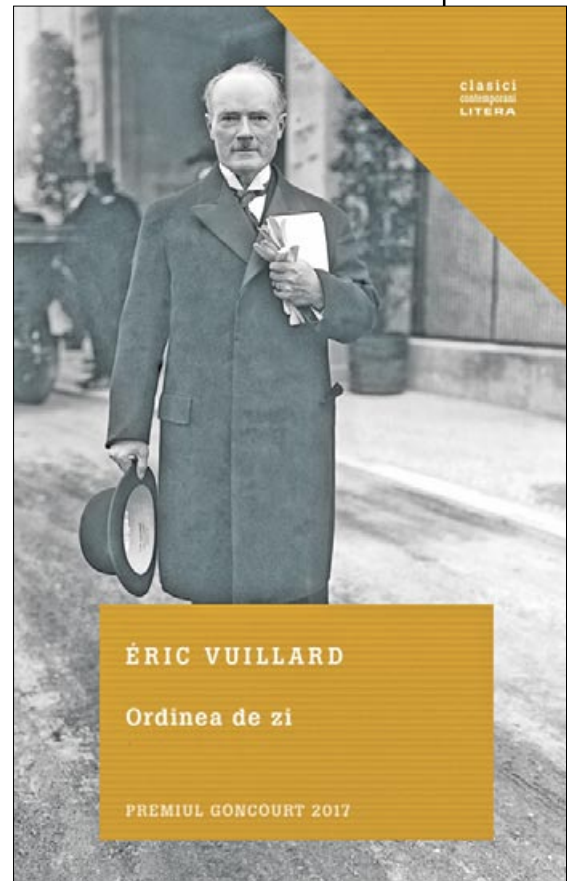
De ce să căutăm atunci drept cauză istorică pentru ascensiunea nazismului nebunia pură când cauza exista chiar acolo, în sânul societății germane, sub forma unei uriașe amenințări de zi cu zi, *acest comunism premergător și iminent*, ce-și proclama mereu și mereu victoria ineluctabilă? Nașterea unui monstru din celălalt, a nazismului din comunism, alimentată cotidian de luptele de stradă, de războiul civil ce făcea ravagii nu doar în Spania războiului civil, ci și, cu un deceniu înainte, în Germania războiului cvasi-civil, așa cum ne-o reamintește Ernst Nolte, nu este asta oare o explicație mult mai logică, mai acceptabilă decât obnubilarea *completă* a rațiunii germane într-un moment anume al istoriei sale? Văd în preluarea tezei demenței colective *unilaterale* un minus al oricărei lecturi istorice atunci când vrem să înțelegem tragedia instalării regimului național-socialist în Germania. Dacă o demență a fost, atunci ea a fost una a luptei între frați gemeni, comunismul și nazismul.

Veți spune că ridicăm, citindu-l pe Vuillard, o veche problemă, care nu e literară, ci filozofică, ideologică, politică sau istorică. Desigur! Însă *Ordinea de zi* e roman în aceeași măsură în care e și eseu, reflecție filozofică, politică și istorică. Toată această construcție se bazează pe felul în care autorul citește istoria premergătoare marii înclăștări.

Secvența cea mai pregnantă literar dintre toate mi s-a părut anexarea Austriei. Alunecăm pentru câteva pagini în pielea unui mic autocrat fricos, Schuschnigg, cancelarul Austriei, cancelar și el, dar ce șoricel prins în cursă! E pe punctul să facă o vizită privată la omolo-

gul său german. Îl vedem apropiindu-se deghizat în schior anonim de granița cu Germania, biet imprudent cuprins de negre presimțiri în mașina lui banalizată, îl vedem apoi luat pe sus de von Papen la graniță și dus fără putință de împotrivire la Berghof, în cuibul de vulturi unde îl așteaptă Hitler. Și aici, din același unghi, al omului strivit, tratat fără pic de considerație, cancelarul austriac se goleşte de orice reacție.

Incapabil să răspundă la întrebarea simplă ce a dat Austria omenirii ca să merite să existe, se pomenește că articulează, după interminabile momente de vid interior, Beethoven. Germanul Beethoven! Apoi i se pune sub nas, spre semnare imediată, un acord cu Germania: se eliberează toți bandiții național-socialiști

din închisori, se numește un ministru de interne național-socialist (ah, acești miniștri de interne, obsesia tuturor dictatorilor puciști din toate timpurile !) etc. Într-un final, cancelarului austriac îi trece prin minte un gând, singurul care l-a vizitat pe durata sejurului la Berghof, un gând constituțional: acordurile internaționale sunt valide doar dacă sunt semnate de președintele republicii, funcție altminteri pur decorativă în regimul austriac, nicicum de cancelar. La care Hitler plonjează într-una din stările sale profund... hitleriste, de scurt-circuitare mentală. Ce e de făcut în fața acestui impas neprevăzut ?

Derularea povestirii istorice e un roman în sine, inepuizabil. În mâna unui romancier de Goncourt, operația pare de o simplitate ultimă.

¹ Eric Vuillard, *Ordinea de zi*, traducere din limba franceză de Mona Apa, București, Editura Litera, 2018.

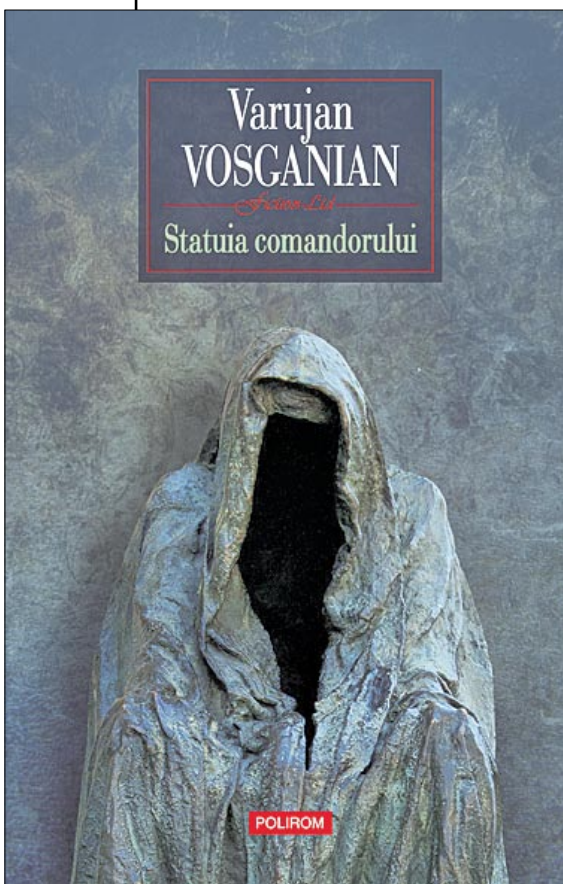
Eric Vuillard la Timișoara

Scriitorul francez Eric Vuillard va susține sâmbătă, 29 septembrie, ora 17, o conferință în Aula Magna al Universității de Vest. Întâlnirea va fi prezentată de criticul literar Vasile Popovici și moderată de scriitorul Robert Șerban.

(Re)deschiderea sertarului

Alexandru ORAVIȚAN

Literatura „de sertar”, apărută de obicei postum, înlesnește descoperirea ori completarea unor sectoare dintr-un corpus literar deja cunoscut. Scriitori cu opere de sertar sunt mulți, însă scriitori ale căror opere de sertar să merite publicarea, mai ales în timpul vieții, sunt foarte puțini. Apariția acestor texte ar trebui să suscite un interes deosebit, iar opera în cauză să fie pertinentă fie prin poziționarea, ce i-a făcut imposibilă apariția în anumite circumstanțe, fie prin ineditul în cadrul bibliografic mai larg al scriitorului în cauză.

*Statuia comandurului*¹, o colecție de patru nuvele semnate de Varujan Vosganian, este un astfel de volum. Apărut inițial în 1994 și distins cu Premiul Asociației Scriitorilor din București, volumul ajunge acum la o a doua ediție. Prozele, scrise între 1986 și 1988, traversate de un puternic filon anti-totalitar, au făcut imposibilă apariția lor în condițiile cenzurii din epocă. Volumul suscită interesul în lumina prozelor publicate ulterior de autor, devenit unul dintre romancierii de neocolit ai perioadei postrevoluționare. Multe dintre elementele reunite aici anunțau un prozator cu mână sigură, stăpân pe mijloacele expresiei literare, în ciuda unor mici derapaje inerente unui scriitor cu experiență limitată la vremea respectivă.

Proza omonimă, *Statuia comandurului*, ce deschide volumul, e o radiografie cu nuanțe absurde, ancorată într-o lume din care rațiunea și speranța par a fi complet evacuate. Aici, Vosganian se concentrează mai mult pe imagini decât pe conturarea unor personaje puternice. Doi lucrători într-un magazin de obiecte sanitare, Matias, „un gânditor”, și mai tânărul său învățcel, personaj-narator aflat la limita pierderii inocenței, poartă dialoguri ale surzilor și își văd activitatea

întreruptă de o sinucigașă care nu dorește să-și strivească trupul de caldarâm, ci aspiră la o cădere în cer, la o trecere într-o etapă superioară a existenței. O statuie dispare misterios dintr-un scuar din apropiere, iar deasupra personajelor planează o incertitudine constantă.

Imagini memorabile punctează această proză de debut a volumului, iar dialogurile redau fidel o atmosferă apăsătoare, în care calitatea de „gânditor” e simptomul ieșirii din tiparul unei lumi prăbușite în irațional: „Eu nu cred. Gândesc. Ceea ce nu deloc același lucru. Comportamentul anormal îți dă șansa să devii și tu într-o bună zi un gânditor.” Nuvela atinge punctul culminant în dezvăluirea de către Matias a unui depozit cu statui colecționate de-a lungul timpului, tocmai pentru ca cei imortalizați să nu fie șterși din memoria colectivă: „Unora le facem statui ca să-i putem uita mai ușor.” Matias sfârșește strivit de o statuie colosală a lui Stalin, iar învățcelul său ajunge să-și administreze șocuri electrice pentru a deveni „imun”, pentru a-și inocula starea de pendulare constantă, fără țință, fără o miză mai înaltă. *Statuia comandurului* e o proză plină de sugestii, de metafore întinse până la limitele reprezentării.

O atmosferă similară poate fi întâlnită și în *Cercul de aramă*, un titlu cu o rezonanță aparte. Captivi ai propriei condiții și celei impuse din exterior de către un regim niciodată numit, dar resimțit la tot pasul, un grup de muncitori descarcă, parcă la nesfârșit, zgură dintr-un infinit șir de vagoane. Dialogurile sunt tăioase și scurte; există o economie a limbajului specifică tipologiei redată. Muncitorii nu au vreme de pălăvrăgit, ei sunt simpli executați, văduviți de orice trăsături personale. Identitatea lor este prin excelență colectivă. Combinatul la care lucrează s-a ivit de nicăieri, ca o tumoare pe un peisaj fost idilic, însă transformat într-o zonă post-apocaliptică. În *Cercul de aramă* poate fi regăsit talentul lui Vosganian în arta descrierii, o marcă a scrierilor sale ulterioare: „Se aflau într-un cerc de pulbere roșiatică. Împrejur,

cât vedeai cu ochii și încă mai departe, se ridicau munții de zgură, cu crestele lor zimțate. Colinele care împresurau locul erau mai arămii, se mai vedea ici-colo în ele zgura luând forma de fund de cazan. Pe măsură ce se îndepărtau, munții deveneau mai cenușii și mai amenințători.”

În centrul prozei se află drama unui grup de foști țărani, rămași fără obiectul muncii și convertiți în executați de tăvălugul nemilos al industrializării forțate:

„Axente se aplecă și prinse o bucată de zgură pe care o fărâmiță în palmă.

- Țsta ce pământ o fi? întrebă.

A lu' Stavăr dădu din umeri.

- Îți spun eu, continuă Axente. E pământ mort, nu crește din el nici măcar un fir de iarbă...”

Natura, fostă sursă a roadelor și avuțiilor acestor personaje, ajunge principalul lor antagonist, care-și cere permanent tributul. Acesta este sumbrul mesaj al *Cercului de aramă*, o fațășă condamnare a mecanicizării făcute cu toptanul, în care dimensiunea umană este metamorfozată într-o robotizare cu nuanțe grotesti, unde viața nu mai are nicio valoare: „Sub unul din munții ăștia zace meșterul nostru. Nu mai știu sub care și poate că-i mai bine așa. Sub alți munți zac alți tovarăși de-ai noștri. I-am cunoscut și uneori ne mai aducem aminte de ei. Acum munții ăștia nu se mai prăbușesc. În schimb, ne storc de vlagă cu arșița lor, ne subțiază și ne usucă plămânii. Trebuie să-i stăvilim într-un fel.”

Nuvela cea mai izbutită din volum este *Surâsul Jocondei*, o veritabilă condamnare a realismului socialist. Bărlegea, cel mai bine reliefat personaj din întregul volum, este un țăran pentru care zicala „îi place să-i fie casa, casă și masa, masă” devine un deziderat existențial. Însă traiul său într-un sat plasat în sânul unei naturi afectate de o iarnă interminabilă este zguduit de Bartolomeu, un „cumătru” de la primărie responsabil de colectivizare și de strângerea cotelor de la țărani. Într-o dinamică a personajelor ce amintește de relația dintre Ghiță și Lică

Sămădăul din *Moara cu noroc* a lui Slavici, Bărlegea ajunge pe punctul de a claca pentru că trebuie să-și cedeze și ultima vacă, Joconda, la avutul obștesc. Soluția găsită de el e una radicală, o marcă a tentativelor de rezistență a satului românesc în fața colectivizării.

Talentul de portretist al lui Varujan Vosganian atinge aici cotele cele mai înalte. Descrierile sunt de o dublă factură: pe de o parte, dexteritatea de caracterizare în cazul personajelor Bărlegea și Bartolomeu, ambele reprezentative pentru două tipologii – țăranul refractar colectivizării și întregul sistem care îl împinge tot mai mult către abis; de cealaltă parte, includerea satului și a naturii într-o geografie a groazei. Lupii dau permanent târcoale, iar iarna, cu întunericul său fără margini, pare rezultatul revoltei întregului univers: „o suflare se abătu peste lămpi și lumânări și le stinse. Întunericul se lăți, nemișcat. Măruntaiele ghețurilor încremeniseră și tot astfel râul, ca un șarpe lucios, prins de îngheț. Dar ceva curgea mai departe, fără să tulbure întunericul. Asta ținu ca la o jumătate de ceas. Abia când luna începu să sclipească se dovedea că aceea era curgerea norilor. Câte unul o acoperea și atunci cerul se făcea una cu pământul.”

Curcile lui Arhimede, proza care închide volumul, are dimensiuni romanești. Spre deosebire de celelalte nuvele, aici Varujan Vosganian sondează condiția intelectualului în sânul unui regim opresiv. Emanoil, poreclit Cosinus, e un profesor bucureștean repartizat la sat, care, în timpul său liber, se ocupă de elaborarea unor teoreme care să-i edifice propriul rost într-o lume în care nu-și găsește locul. Iubirea sa idealizantă pentru o balerină e o acumulare de dezamăgiri, iar eforturile sale intelectuale îl fac de neînțeles celor din jur. Într-o idee preluată parcă din discursurile epocii, condiția geniului e sinonimă cu cea de nebun. Acesta este și cazul lui Cosinus. Prăbușirea sa este, de fapt, anularea oricăror valori care nu se încadrează în limitele impuse de directivele regimului.

Contemplat ca un volum de debut în proză, *Statuia comandurului* este un pariu important pentru scrisul ulterior al autorului său. Un pariu câștigător, așa cum s-a dovedit în timp.

Bildungsnovella de debut

*Ciudata și înduioșătoarea viață a lui Priță Barsacu*², „bildungsnovella” cu care Iulian Bocai a câștigat Premiul de Debut al Editurii Polirom, ediția 2018, reușește să condenseze un material epic ce s-ar fi putut întinde pe sute de pagini într-un microroman plin de vervă, scris cu atenție, pasiune și, mai ales, o bună cunoaștere a lumii descrise. Lumea protagoniștilor lui Bocai e o Oltenie atemporală, a satului de câmpie de pe malurile Oltului, unde violența și alienarea de tot soiul abundă și abrutizează destinele personajelor abil reliefate.

Biografia personajului Priță Barsacu nu se detașează prea mult de cea a semenilor săi din carte: se naște într-o familie de joasă speță, are parte de o copilărie marcată de episoade de violență domestică, de o pierdere timpurie a inocenței și de o curiozitate nativă pentru ceea ce nu cunoaște. Tatăl e alcoolic, mama își pierde mințile, iar unul dintre frați e infractor. Prin intermediul său se conturează un profil înduioșător al unei generații întregi, parcă datoare să sufere de pe urma greșelilor înaintașilor, dar și să le repete inevitabil. Dimensiunea „ciudată” a existenței sale provine din mediul în care crește: lângă sat se află o hidrocentrală care, pentru a produce energie electrică,

își cere periodic tributul sub forma nefericiților care sfârșesc tragic în apele Oltului. Tot „ciudată” este și o timpurie preocupare a protagonistului pentru entomologie. În fapt, aici se concentrează o puternică sete de viață în toate formele sale. Însă evadarea dintre limitele impuse parcă ancestral se dovedește imposibilă.

Meritul lui Iulian Bocai este de a oferi o perspectivă de martor ocular într-o lume a marginii, deseori uitată, neglijată și lăsată de izbeliște de către cei de la centru. Lumea lui Priță Barsacu funcționează după principiul selecției naturale, iar axiologia personajelor este dictată de instinctele primare. Însă fraza și stilul lui Iulian Bocai sunt instanțe seducătoare, ironice, cu izbutite și percutante accente naturaliste, cu aplecare către observația de natură sociologică, fapt care îl apropie pe cititor și îl fac să trăiască, măcar pentru o scurtă perioadă, în lumea pusă în pagină. Un debut remarcabil al unui scriitor care deja își cunoaște bine resorturile.

¹ Editura Polirom, Iași, 2018, 272 p.

² Editura Polirom, Iași, 2018, 144 p.

În 10 feluri despre 7 ani în Provence

**Cristian
PĂTRĂȘCONIU**

O carte – așa cum este aceasta – care vorbește despre atât de mulți oameni, locuri, întâmplări poate fi citită în multe feluri.

Așadar:

1. „Șapte ani în Provence” e, la o primă lectură, în mod evident, *o carte a descoperirilor*. Ioan T. Morar descoperă un loc și dă seama despre acesta. O face, desigur, în felul său, unic, șarmant, memorabil.

2. Ea e și *o carte a prietenilor* – Ioan T. Morar are vocația prieteniei și aceasta se vede, cu asupra de măsură, în chip solar, și în această carte. Este, așadar, o carte despre prieteni noi, dar și pentru – și, uneori, cu – prieteni mai vechi, unii dintre ei, cum se spune ”de cursă lungă”.

3. A propos de ideea de ghid – fiind o carte a descoperirilor, volumul este, deci, și unul despre geografie. E și așa ceva, dar este, de fapt, mult mai mult decât atât. Pentru că nu e despre geografie pură, rece, descriptivă, ci e geografie cu suflet, *e despre o geografie spirituală*. E, dacă vreți, despre ce se vede din ceea ce la o simplă privire geografică nu se vede; și, în această direcție, este foarte mult. E o carte despre cum se metamorfozează geografia - și anume, prin luare acesteua, pas cu pas, loc cu loc, în posesie. Dacă e despre geografie, e, deci, și despre orientare – prin urmare, „Șapte ani în Provence” e și un GPS. Un GSP viu, cu oameni vii, cu istorii fascinante – pe orizontală și pe verticală. *Un GSP, da, de asemenea, spiritual*.

4. În mai multe interviuri, ITM vorbește, provocat de cei care pun întrebări, despre un exil special pe care îl asu-

mă de, iată, mai bine de șapte ani. Nu e ceva care sfășie un om, nu este vorba despre o formă de exil care rupe în două în mod dramatic destinul cuiva. Dar e un tot un fel de exil – asumat, și adesea plăcut. Ei bine, dacă luăm în calcul IUBIREA cu care Ioan T. Morar a ajuns să vorbească despre acele locuri care îi conturează acum și în ultimii șapte ani și mai bine acel fel de a fi departe de România, atunci, firesc, avem și o altă pistă de lectură: *e cartea unui acasă part-time*.

5. Dar e și cartea căutării unui mod solar, aș risca chiar spunând înțelept, de a vedea. E cartea *unei rearanjări de destin, a unei recalibrări existențiale*. Și, inclusiv în acest sens, „Șapte ani în Provence” chiar trebuia să existe.

6. Mircea Mihăieș spune foarte bine pe coperta a patra a volumului că e o carte despre aventurile ”unui om vechi într-o lume nouă”. Aș simți nevoia să pun un asterisc. „Lumea nouă” despre care vorbește Mircea Mihăieș are multe elemente care o fac veche – și spre ele merge, căutându-le, poate că avînd o nevoie adîncă de ele, Ioan T. Morar în peregrinările sale, de plăcere și spirituale. Prin urmare, Șapte ani în Provence” este și o carte despre tradițiile vii, a povestilor despre măslinii de acolo, despre vinul de acolo, despre lavandă, ș.a.m.d.. E (și) *o carte, așadar, a tradițiilor vii* – și numeroase aici, acolo de fapt, în Provence.

7. Pe de altă parte, volumul a crescut pe altele, ca să zic așa. Cei 7 ani pe care îl survolează cartea de față sunt și cei în care s-au forjat și publicat două romane foarte puternice scrise de Ioan T. Morar. Unul anume – *Sărbătoarea corturilor* – fiind, nu am nici o emoție să spun aceasta, una dintre cele mai bune cărți de proză apărute la noi în ultimele decenii. Prin urmare, „Șapte ani în Provence” – e și *o carte ce stă pe principiul vaselor comunicante*. Nu cred

că e deplasat dacă spunem aceasta.

8. E, de asemenea, *cartea unei diplomații superioare*, făcute de un om care e, la această oră, Ambasadorul sui generis al României în Provence.

9. Bineînțeles că e și *o carte voioasă, tonică* – una în care vom regăsi părți din Ioan Morar poetul, Ioan T. Morar prozatorul și, desigur, din Ioan T. Morar - degustatorul și producătorul rafinat de umor.

10. *Cartea e, nu în ultimul rînd, deschisă* – fiindcă pe ea poate crește o alta. Ca o geamănă a ei. Și e foarte probabil că,

pentru un timp rezonabil, chiar așa vor și sta lucrurile. Fiindcă Ioan T. Morar nu s-a oprit acolo; e *on the road*. E în mișcare. Textele lui Ioan T. Morar care vin, cu precizie provensală, din Franța în pagina deja tradițională din *Orizont* continuă să curgă. Și e foarte bine că e așa.

Sunt, cum spuneam, mult mai multe căi de intrare, deci unghiuri de lectură, pe care le îngăduie acest volum. O carte deschisă, o carte care poate deveni cartea proiecțiilor eventualilor cititori, a refugilor acestora, a dorințelor lor. dvs, a dorintelor dvs.

11

Proteză stelară

Gheorghe VIDICAN

*Se dedică distinsului profesor univ.dr. SORIN TUDOR POP
medic șef al clinicii de ortopedie din TÂRGU-MUREȘ*

ridică glasul prăbușit în cuvinte trecutul straniu ca un bisturiu esența lucitoare a lacrimii doare
obsesiv dorurile străbunilor precum sângele curge prin degetele instinctului devine obsesie
lacrima sapă umbre prin genunchiul învelit în amintiri esență a primejdiei interiorul curgerilor rouă
pe obrazul plin de temeri a poemului
hașurăm umbra lacrimii cu înstrăinarea de noi agresivă coaja de ou închide credința în haina morții
cerul o viziune postdecembristă asupra eu-lui poetic al protezei stelare
extazul pecetluiește zgomotul ingineresc al șaptei din surășul asistentei venit din primordialul fricii
distanța dintre mirosul de sânge și mirosul florii regina nopții de pe strada buzăului din oradea
se măsoară în singurătați rostite de mașina de găurit dăltuiește viitorul protezei stelare
ne hrănim cu mântuirea celor ce cred în umbra profesorului ca într-o lege nescrisă a șaptei
deznădejdea încrucișată cu frica fac răsăritul de soare să macine timpul în pumnii tăcerii
tipă spațiul dintre frici în salonul zece al clinicii de ortopedie din târgu-mureș
vidul mușcă din oameni marginea nepăsării e vecină cu tărâmul fericirii
o amintire își rupe maxilarul în scârțâitul protezei stelare
ne despărțim de noi privim viitorul prin personalitatea crăpăturile stelare

privirea dislocă instinctul ecoului îl îmbrățișează ca pe un răsărit de soare
descărnat de frică trecutul alungă umbra dorințelor de preamărire a femeii de serviciu
pajiști inundate de cirezi de vite cu mugetul necunoscut nouă curg prin venele cu sânge proaspăt
practici inovatoare dezleagă mâinile medicului rezident de prejudecăți
foșnet tânăr prin proteza stelară
nea grigore din mălinul lui labiș se contopește cu eternitatea clipei
împrăstie cenușa stelară prin roua pajiștei privirea lui o evolventă a rațiunii de a exista
vibrațiile din vocea profesorului se contopesc cu lumina sfântă a veșniciei
prin pașii lui curg râuri îmblânzesc orgoliile oamenilor
profesorul de kineto ne îndeamnă să rupem rândurile fricii
păcatul de a desena cu cărja moșneagului vise în dispunere tridimensională pe gresia salonului 10
prinde contur nea grigore ignoră veșnicia clipei îmbălsămează durerile trecutului
pe marginea orizontului se desfac porțile viitorului
liniștea curge prin sudoarea pașilor
trăgând de niște sfori subțiri o obsesie a perfecțiunii devine viitorul unui răsărit de soare
libertatea îmbrăcată în uniforma unui soldat din afganistan mășăluiește prin pașii noștri
ne smulg rădăcinile trecutului dintre dinți
concretetea viitorului prinde contur pașii istovesc umerii femeii de serviciu
în răsul lui nea grigore din mălinul lui labiș se zărește o strungăreață
prin el răsare soarele ochiul împinge dincolo de privire viitorul
lașitatea greierilor din curtea clinicii e un exercițiu de docilitate a fricii
se fărâmițează trecutul pe gresia salonului zece
în seiful plin cu întâmplări scorneli despre mărirea punctului de pensii
putredă privirea femeii de serviciu leagă lașitatea fricii la ochi cu viitorul
un clown în fereastra salonului anunță dezertarea trecutului
mă înfășor în obezitatea șaptei
vocea profesorului cuprinsă de liniște
în salonul zece se primenesc tranșeele disperarea înflorește pe uniforma celui venit din afganistan

delta

Lumea văzută de aproape

Snejana UNG

După volumul de proză scurtă *Punk requiem*, Goran Mrakić revine cu „un set” de *Povestiri din garaj*¹, o carte care, practic, continuă lumea narată în cea de dinainte. Dar lumea de aici este una redată în mai

multe nuanțe: de la nonconformismul adolescentin la pasivitatea și plictisul vieții rutiniere, se pot găsi de toate. La origine „un remix timișorean punk al vieții de dinainte și de după ’89” (așa cum cititorul poate afla de pe prima copertă), cartea e, de fapt, un *melting pot*.

Geografic, totul se întâmplă în Timișoara și în spațiile adiacente. Însă prezența personajelor de diferite etnii și din variate categorii sociale creează senzația unui cadru spațial mult mai vast. O asemenea extindere e mai apoi amplificată de axa temporală ce pornește de dinainte și continuă până după ’89. Recursul la o vreme îndepărtată stă, uneori, la baza privirii nostalgice, ușor idealizate, asupra acelor vremuri. „Bițigla din Mehala”, a doua la rând din ciclul „Povestirilor din garaj”, este o rememorare a unor vremuri mai bune, atunci când „uica Sima era tânăr și când măhălenții erau cei mai șmecheri și mai aprigi dintre timișoreni. Și când nimeni nu-ți fura bițigla, oriunde o lăsai”.

Cu toată diversitatea aferentă, personajele sunt diferite și, totodată, asemănătoare. Ceea ce le reunește pare a fi, într-o primă instanță, un *lifestyle* balcanic. Aceleași obiceiuri îi animă pe scriitori, afaceriști, navetiști, punkeri laolaltă. Descurcăreți, aceștia recurg deseori la metode ilegale de a-și îmbunătăți traiul. Dacă, spre exemplu, „în țările balcanice, vameșul a devenit un eufemism pentru șmenarul care poartă uniforma statului”, pentru Vlad (angajat recent pe post de șef al serviciului de pază și monitorizare la un supermarket) e deja o obișnuință să-și „supravegheze”

vecinii în timp ce aceștia fură pungi, săpunuri ori ciorapi.

Ceea ce mai reunește personajele lui Goran Mrakić este o anumită racordare la spațiile *underground*. Lumea cartierului, sărăcimea și barurile locale sunt elementele ce predomină în prozele sale. Descrierile minuțioase permit conturarea unor portrete complexe, cum e cel al lui Cabron: „Avea pe atunci 19-20 de ani, purta un maiou negru cu Sepultura, blugi rupți, băgați într-o pereche de bocanci, un lanț de argint cu medalion în formă de craniu în jurul gâtului, cercei de pirat în ambele urechi, ochelari de soare, o brățară neagră, cu ținte, și un tatuaj pe bicepsul mâinii stângi”. Rebeliunea tânărului nu constituie însă un motiv de respingere, ci, dimpotrivă, determină admirația celorlalți tineri, înfricoșați și fascinați totodată de el. Senzația că personajele fac parte din aceeași lume e susținută și prin predilecția autorului de a le prezenta folosindu-le poreclele: Dani Taekwondo (numit astfel după sportul pe care îl practica), Napoleon (boschetar), Punky (vatman, pe numele său adevărat, Virgil), Minune și Handsfree (suporteri ai echipei Poli Timișoara).

Deși de multe ori pot fi lesne încadrate în spațiul mai larg al Balcanilor, există totuși ceva în prozele lui Mrakić care

trimite la un specific al locului, adică al Timișoarei, respectiv al Banatului românesc. Numele, fie ele ale localităților, cartierelor, străzilor ori echipei de fotbal, reprezintă una dintre modalitățile de redare a locului. Specificitatea zonală este marcată și prin limbajul folosit de personaje. Subdialectului bănățean i se adaugă termeni din limba sârbă, atât de des întâlniți în Banat: „*Ciko*, știi unde stă deda Sava?”. Folosite cu moderație, astfel de exprimări nu doar ancorează personajele într-un spațiu bine definit, ci dau savoare textelor. Poate că proza în care particularitățile Banatului transpar cel mai bine e „Anul nou sârbesc”. Discuția purtată în subdialect între un sârb și un român despre diferența între calendarul iulian și gregorian, care pornește de la sărbătorirea decalată a Crăciunului și Anului Nou, nu doar că stârnește râsul, ci este emblematică pentru problemele pe care le au locuitorii din această regiune geografică. Un alt text e „Biserica din Stanciova”. Sunt reunite aici mai toate caracteristicile locului, de la toponime, la subdialect și multietnicitate: „Ljuba era fascinat de idiomul arhaic, pe cale de dispariție, pe care îl vorbeau ultimii sârbi rămași în triunghiul Petrovaselo – Cralovăț – Stanciova, așa că m-a rugat să-l conduc cu mașina, fiindcă el nu avea carnet și nici instituția pentru care lucra

nu-i putea pune la dispoziție un autoturism”.

Coloratura eterogenă a prozelor e dată, la nivelul scriiturii, densitatea și precizia descrierilor. De multe ori, textele se deschid cu fragmente ample, în care sunt prezentate în detaliu personaje, scene sau cadre spațiale. Uneori însă astfel de „adaosuri” constituie un surplus. Nu încetinirea ritmului lecturii e problema acestor descrieri, cât mai degrabă o anumită uniformizare a textelor la nivelul structurii. De aici și impresia deloc inocentă că multe din povestiri urmăresc aceeași traiectorie. Excepțiile de la regulă sunt reușite demne de semnalat: „Impiegatul ridică paleta de tablă și locomotiva o ia șuierând din loc spre un Nerău indefinit, în care n-am fost niciodată. Sună a negru, a tăciune, a capăt de linie, a părăsală de graniță. Tragi cu praștia, ajunge piatra la sârbi”.

Povestiri din garaj e un volum în care lumea e văzută de aproape, atât de aproape încât pare să fie și a cititorului. Este totodată și o carte care se află cu un pas înainte față de *Punk requiem*, marcând o evoluție în scriitura lui Goran Mrakić.

¹ Goran Mrakić, *Povestiri din garaj*, București, Nemira, 2018, 288 p.

Destrămarea unei țări

Războaiele interetnice care au avut loc în anii ’90 în fosta Iugoslavie au atras atenția și au șocat o lume întreagă. Consecințele nefaste (trasarea și rigidizarea granițelor geopolitice, culturale și identitare, pierderile umane, dislocările de populație și migrația în masă) au fost succedate de creșterea interesului pentru această zonă din sud-estul Europei. Așa se face că, în anii de după încheierea războaielor, istorici și politologi au încercat să înțeleagă și să explice ce s-a întâmplat aici și cum de a fost posibil ca, după experiența celor două războaie mondiale, să izbucnească un conflict atât de sângeros.

Explicațiile, dimpreună cu necesitățile (individuale și interioare) de a spune ce a fost și cum a fost, s-au regăsit și în câmpul literar prin apariția unei proze care prizează realitatea năucitoare a anilor ’90. Deși funcționează ca un soi de emblemă a acestei literaturi post-naționale, tema războiului a cunoscut multiple fațete, atât în literaturile din fostele state membre ale Iugoslaviei, cât și în exteriorul granițelor.

O panoramă a prozei de război din anii ’90 o reprezintă antologia *A fost odată o țară*, realizată de Boris Postnikov, Dinko Kreho și Srđan Gagić, tradusă în română de Adrian Oproiu și Goran Čolakhodžić. Volumul cuprinde 27 de autori (ordonăți nu după criteriul etnic, ci alfabetic) și 31 de texte despre războiul din fosta Iugoslavie. Însă pe cât de ancorată într-un context socio-cultural și literar este o asemenea antologie, pe atât este și de variată. Iar aceasta se datorează, întâi de toate, selecției autorilor, o selecție la a cărei bază se află un paradox. Mai precis, în loc să reunească autori din toate fostele republici ale Iugoslaviei, antologia prezintă un decupaj cartografic ce cuprinde doar literaturile croată, bosniacă și sârbă. Și totuși, nu se poate nega caracterul panoramic al acesteia. De ce?

Din două motive: 1. datorită varietății textelor și 2. datorită identităților problematice din punct de vedere etnic și național ale autorilor. Succintele biografii care precedă fragmentele de texte sunt grăitoare în acest sens. Melanjul etnic, redat prin proveniența din familii mixte, emigrarea și stabilirea într-o altă țară sunt reperele care definesc biografiile unei părți semnificative a autorilor antologați. Se înscriu aici autori precum Vladimir Pištalo, care s-a născut în Bosnia, dar trăiește în Worcester, Massachusetts, SUA, Dubravka Ugrešić, născută în Croația, dar stabilită în Amsterdam, sau Viktor Ivančić, născut în Sarajevo, Bosnia și Herțegovina, dar care trăiește și lucrează în Split. Iar astfel de exemple sunt numeroase.

O asemenea dificultate în procesul de selecție a autorilor confirmă faptul că „o abordare sub semnul național, adică «statul», a câmpului literar post-iugoslav este în același timp necesară și insuficientă”. Tot necesar, dar de data aceasta și suficient e cuvântul înainte al antologatorilor. Fiecare dintre cei trei prezintă câte un fragment literar (bosniac, croat și sârb), urmărind traseul și fluctuațiile pe care le cunoaște proza de război în acest areal. Și nu mare le e mirarea să descopere că, în vreme ce în literatura bosniacă textele despre experiența războiului au proliferat în anii ’90, în literatura sârbă reprezentarea ficțională a dezmembrării Iugoslaviei a avut în prim-plan efectele socio-economice ale acesteia, dintre care un impact major l-a avut migrația.

Prezentarea particularităților, urmată de sesizarea similitudinilor și a disonanțelor între literaturile post-naționale sunt elementele care conferă volumului o dimensiune teoretică. Așa se face că observațiile lui Boris Postnikov, Dinko Kreho și Srđan Gagić nu se opresc doar la descrierea muncii de antologator. Cei trei atrag atenția, printre altele, și asupra modificărilor pe care le aduce schimbarea contextului socio-istoric și cultural în spațiul ex-iugoslav. Împărțind literatura în secvențe temporale ca *înainte* și *după*, Boris Postnikov sesizează câteva mutații tematico-stilistice în proza croată: dacă în anii ’80 dominante erau elementele postmoderniste, în anii ’90 apare așa-numita „literatură a realității” sau „mimetism critic”, o literatură care sondează experiența și efectele războiului.

Privind lucrurile din perspectiva sociologiei literaturii post-iugoslave în anii din timpul și de după războaie, atunci când interesul pentru această literatură a crescut, numeroase texte fiind traduse și promovate în afara granițelor. Tot el este cel care definește accepțiunea pe care o cunoaște proza de război în acest volum: „acea proză care tematizează în mod manifest conflictele militare din anii ’90, sub specia fantasticului sau la nivel de teme și motive”.

Reunind 27 de scriitori, printre care Dubravka Ugrešić, Faruk Šehić, Miljenko Jergović ori, dintre autorii mai tineri, Maša Kolanović, volumul de față reprezintă, fără îndoială, cea mai consistentă sistematizare a prozei de război din fosta Iugoslavie care a ajuns până acum la noi. Meritul antologiei este nu doar de a selecta autori reprezentativi, ci și de a trasa principalele coordonate ale unei de literaturi născute de pe urma unor evenimente nefaste.

Personajele lui Shakespeare

Dana PERCEC

„Lunaticul, îndrăgostitul și poetul au cam același fel de rățacire”, zice un vers shakespearean. Adică orice creație se mută din lumea reală în cea a imaginației, adesea fulgurante. Pornind de la acest motto, Horia Gârbea, prolific și original traducător al operelor lui Shakespeare în ediția actuală, coordonată de George Volceanov, adună în paginile volumului de față¹ câteva gânduri și confesiuni. Perspectiva criticului literar este îmbogățită substanțial de tehnica lucrului pe text pe care o practică traducătorul. Rezultă de aici o atenție pe care Horia Gârbea o acordă nu doar marilor scene, ci și episoadelor minore, nu doar frazelor citate, ci și cuvintelor umile, adesea trecute cu vederea în lectura pieselor renașcentiste.

Poetul din titlu – nu încapă îndoială – este bardul însuși, cel care a revoluționat nu doar limba engleză, recalibrând verbe și sensuri infinite, ci și limbajul artistic, domesticind pentametru iambic, atât de firesc vorbirii alerte și cadențate a locuitorilor Albionului. Dacă îndrăgostitul este și el o tipologie predictibilă într-o lectură canonică a lui Shakespeare, lunaticul este un personaj aparte. Sub masca unei stări de evadare din actualitate, se ascunde nu doar complexitatea psihologică a eroilor tragici sau reveria romantică a comediilor, așa cum știm tot din critica de tip canonic, ci și o experimentare modernă cu palierele realității, suprapuse în straturi, obținerea unei metarealități, opinează autorul, populată de personaje umane și metaumane. Invocând spiridușii, fantomele și halucinațiile pricinuite de conștiințe vinovate, Horia Gârbea merge dincolo și de text și de simbol, înspre una dintre cele mai flexibile lecturi care s-a propus vreodată pentru opera lui Shakespeare, de la Stephen Greenblatt încoace, una de tip istorist și cultural. Așa ajunge să inventarieze atent o metaumanitate care ne ancorează în imaginarul colectiv al modernității timpurii, un univers care nu fusese încă dezvărit. Lumea vie a secolului al XVI-lea se percepea cu o intensitate mult mai mare și cu o concretețe dramatică mult mai accentuată decât azi, când aceste detalii țin doar de abstracțiune și speculație.

Această revelație îl face pe autor să explice în detaliu mecanismele ascunse de un text dintr-o vreme când metaforele vegetale și animale, de pildă, nu erau simple figuri de stil, ci dovezi palpabile ale apropierei, chiar fuziunii, omului cu natura. Lucrul pe text, la firul ierbii – truda și privilegiul traducătorului – îi scoate acestuia la iveală (chiar dacă nu îi pune pe tavă) un ierbar și un bestiar care, scrie Gârbea, finit pe orizontală, este nelimitat pe verticală, în semnificațiile de profunzime pe care le generează. Filologul se transformă în antropolog când, notând toate aluziile, referințele proverbiale, cântecele și descântecele, redactează un inventar nuanțat al practicilor medicale

și magice, obiceiurilor și superstițiilor din vechime, dintre care puține au supraviețuit până azi. Prin asta, Horia Gârbea reia, într-o manieră pe care o aclimatizează și la imaginarul românesc, un studiu de pionierat precum cel al Carolinei Spurgeon din 1935, *Shakespeare's Imagery and What It Tells Us*², din care suntem încurajați să vedem cât de multe putem afla despre viața privată în epoca elisabetană prin lectura atentă a unor imagini artistice.

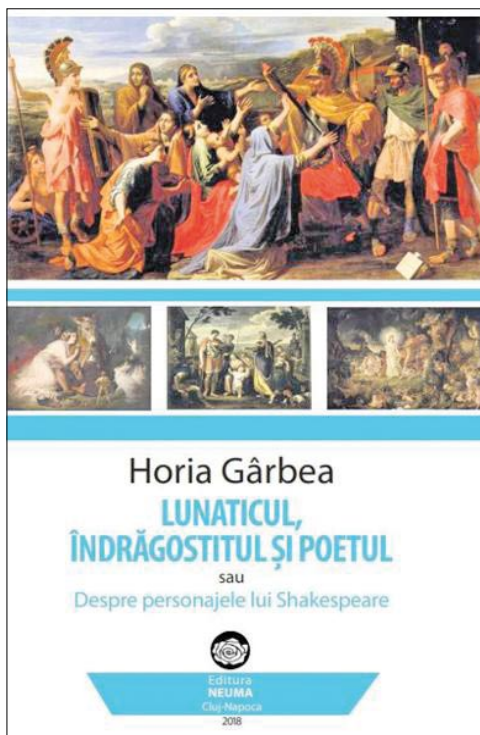
Demersul de tip istorist al lui Horia Gârbea îl vedem mai ales în explicarea celor mai dificile piese shakespeareane, atât pentru cititori, cât și pentru regizori și traducători – cronicile. Condensarea acțiunii, aglomerarea scenei cu numeroase personaje, licențele biografice, citatele și parafrazele, toate fac din aceste tablouri dramatice o provocare majoră, dar și „o trudă aducătoare de fericire” (p.35). O abordare sensibilă istoric a textului poate stârni, însă, mai multe pasiuni cititorului decât modelul arhaizant preferat până acum de traducătorii lui Shakespeare în limba română. Un vers viu, firesc, alert și ușor accesibil face din dramaturgul elisabetan mult mai mult un „contemporan al nostru” – ne amințim conceptul revoluționar al lui Jan Kott din 1964³ – decât abordările filologice, lirice și stilizate anterioare. Acestora, totuși, Gârbea le oferă circumstanțe atenuante: numai un asemenea limbaj încrîptat, deliberat distanțat de zbaterile politice, de discursurile despre putere, autoritate și legitimitate, putea scăpa de cenzură, în perioada comunistă, când operele complete au fost traduse în două ediții succesive.

În eseurile adunate în acest volum, Horia Gârbea abordează eroi dintre cei mai cunoscuți, precum Richard al III-lea, dar și unii care riscă să cadă în uitare, precum Coriolanus. Are, însă, ochi, urechi și condei și pentru cei mai obscuri figuranți, precum grupul de meșteri din *Visul unei nopți de vară* (retălmăcită ca *Vis de-o noapte-n miezul verii*), cărora le dedică un adevărat experiment onomastic – Mosor, Uluc, Prihor Prunc-Bun. Tenta autohtonă pe care o simțim în alegerile făcute de traducător este menită să sporească accesibilitatea și atractivitatea textului shakespearean, pentru publicul cititor, dar și pentru actorii sau regizorii încurajați să pună în scenă un interludiu renașcentist. Este, la urma urmei, miza întregului proiect al noilor Opere complete, în 14 volume, ce se încheie anul acesta, după un deceniu de trudă concertată a numeroși eminenți shakespearologi din România.

¹ Horia Gârbea, *Lunaticul, îndrăgostitul și poetul sau Despre personajele lui Shakespeare*, Cluj-Napoca, Editura Neuma, 2018, 127 p.

² Caroline Spurgeon, *Shakespeare's Imagery and What It Tells Us*, Cambridge, Cambridge University Press, 1993.

³ Jan Kott, *Shakespeare Our Contemporary*, Norton, 1974.

Terapia prin râs

13

Sabina PRUNDEANU

Am citit *Râsul** Dorinei Rusu pe nerăsuflăte și, ajunsă la final, am fost cuprinsă de un soi de regret: acel regret pe care îl simți atunci când ceva ce îți place dispare mult prea repede. În doar 150 de pagini, autoarea reușește să îngemăneze acuratețea jurnalistei cu talentul unei veritabile povestitoare, astfel că lectura este pe cât de captivantă, pe atât de limpede și plăcută. Intitulată, în mod ironic, *Râsul*, cartea se constituie dintr-o duzină de povestiri construite în jurul unui motto ce surprinde, fără echivoc, esența celor douăsprezece întâmplări: „Mă grăbesc să râd de toate, de teamă să nu fiu obligat să plâng.” Astfel, cititorul e transpus, prin intermediul Otiliei, naratorul-personaj, într-un univers în care tragicul realității cotidiene este înfruntat cu ajutorul râsului. Impresionează modul în care naratoarea alege să facă față diferitelor situații prezentate. Ele stărnesc adesea mai degrabă plânsul, dezamăgirea, uneori chiar dezgustul. Râsul devine, așadar, un soi de psiho-terapie, o reacție primară la diverse întâmplări din viața Otiliei, o modalitate de resemnare față de realitatea cu care se confruntă tânăra protagonistă.

Brodiate cu puternice influențe autobiografice, cele douăsprezece povestiri ilustrează momente marcante din evoluția unei femei, din copilărie până la maturitate. Fără a cădea vreun moment în capcana banalului, întâmplările Otiliei surprind, pe de o parte, prin puternicul impact emoțional pe care îl transmit, precum și prin capacitatea de a evidenția obișnuitul și veridicitatea acestora. Cititorul nu se va regăsi numai în postura de simplu spectator, ci va simți nevoia să se implice în mod direct, consimțind adesea la reacțiile protagonistei.

Volumul se deschide cu povestirea ce-i dă și titlul și care este, probabil, cea mai emoționantă dintre toate: copilă fiind, Otilia își pierde cea mai bună prietenă într-un accident de mașină. Copleșită de emoții, intrigată că nu simțea tristețea pe care trebuia s-o simtă în calitate de cea mai bună prietenă, protagonista abia reușește să-și stăpânească râsul când, pusă față în față cu o mireasă neînsuflită ce nu demult îi fusese complice în diverse aventuri, singurul lucru de care se simte capabilă e să rememoreze momentele care le sudaseră prietenia. O poveste tris-

tă despre pierdere și suferința aferentă, despre curioasa psihologie umană, despre disperarea cu care ții de trecut atunci când totul îți este luat pe nedrept. O poveste care se sfârșește, în mod neașteptat, în lacrimi – atât ale Otiliei, cât și ale cititorului.

Tot printr-o abordare a temei morții se încheie volumul. Ultima povestire, „Despre libertate”, surprinde lecția pe care doi cerșetori le-o oferă locuitorilor unui cartier bucureștean: plictisiți de absurditatea regulilor impuse de societate, cei doi își iau lumea în cap și, căzuți în patima alcoolului, filosofează la colț de stradă despre ce înseamnă să fii, cu adevărat, liber. Iar ascultătorul lor cel mai înflăcărat este fiul naratoarei care, aflat la vârsta răzvrătirii, consimte la multe dintre predicile cerșetorilor. Această armonie este însă perturbată de inevitabila dispariție a unuia dintre „filosofi”, despre care se află mai târziu că a murit. „Despre libertate” ilustrează, în fond, diferența dintre aparență și esență. Ea este, în același timp, o pledoarie în favoarea trăirii dionisiace a clipei, dar și un semnal de alarmă în legătură cu asumarea consecințelor – în acest caz, moartea.

Acestea nu reprezintă decât extremele unei serii de povestiri înduioșătoare, în care râsul se dovedește a fi un incontestabil laitmotiv: copii ce se tem că amintirile și copilăria le vor fi furate de o bătrână mănătoare de raci, tinere ce scapă ca prin minune de abuzurile unor băieți, însă nu și de „gura lumii”, un poet ce simte că are misiunea divină de a readuce cultura în prim-plan în viața minerilor din '90, un psiholog care preferă să vorbească despre orientările sale politice decât să-și trateze pacienta sunt doar câteva din situațiile marcante din călătoria Otiliei prin viață.

În încercarea de a surprinde realitatea cotidiană cu tot ceea ce presupune aceasta – dezmăgire, tristețe, resemnare, revoltă – Dorina Rusu reușește să creeze o colecție de povestiri rupte din viață, în care cititorul să se regăsească și, mai mult, să se identifice cu personajul imaginat. În același timp, aceasta scoate în evidență puterea terapeutică a râsului, pe care îl oferă ca soluție alternativă, prea puțin exploatată, la întâmplările neprevăzute, uneori dramatice, pe care le presupune viața.

* Dorina Rusu, *Râsul*. Editura Polirom, 2018.

unghiuri

Misiune în România

Alexandru RUJA

Marcel Fontaine, *Jurnal de război. Misiune în România*

Cuvânt înainte de Alain Legoux. Introducere de Daniel Cain. Traducere din franceză și postfață de Micaela Ghițescu. Editura Humanitas, București, 2016, 423 p.

Despre Marcel Fontaine, despre jurnal, despre legătura sa cu România aflăm date și informații atât din *Cuvânt în-*

inte, semnat de Alain Legoux, cât și din postfața semnată de Micaela Ghițescu. Înrolat în armata franceză ca infanterist la douăzeci și cinci de ani, Marcel Fontaine este selectat în Misiunea Militară Franceză pentru România, condusă de Generalul Berthelot. Jurnalul cuprinde perioada de la 17 noiembrie 1916 („Trépail. Marna. Sunt desemnat să particip la Misiunea Militară în curs de formare pentru România.”) până la 1 aprilie 1918, când, părăsind România, trec prin „Bolșevia”, cuprinsă de revoluție, ajungând în imensa „Laponie pustie”, apoi la mare, unde se imbarcă pe vasul Porto, „un adevărat turn Babel plutitor”. Legătura lui Marcel Fontaine cu România nu se rezumă doar la Primul Război Mondial. După încheierea războiului, solicită să revină în România, activează aici ca profesor, se căsătorește cu o româncă, va fi director al Liceului Francez din București. Schimbarea de regim îl determină să plece în Franța, unde devine șeful secției române din cadrul Radiodifuziunii franceze, loc din care va vorbi despre situația din România, despre tragedia ei postbelică.

Jurnalul lui Marcel Fontaine cuprinde însemnări și notații din război, despre drumul parcurs până în România, impactul produs la întâlnirea cu armata română, exercițiile de instruire pe care le-a coordonat, starea armatei române, atitudinea ofițerilor, condițiile soldaților, starea oamenilor din diverse localități, felul în care vede și interpretează diverse obiceiuri. Periplul este lung. Pleacă cu un grup al Misiunii prin Londra, țările nordice, Rusia (ajunge la Petrograd, fiind atenționat că

a nimerit „în plină revoluție”), apoi la Tiraspol și, prin Ungheni, la Iași. În jurnal sunt notate primele impresii, întotdeauna crude, directe, de un realism dur, virulente în expresie. Ofițerul francez nu cosmetizează, lasă senzațiile dintâi să se rostogolească în imagini care, receptate chiar astăzi, la mare interval de timp, pot șoca și intra în coliziune cu o viziune triumfalistă asupra stării armatei române de atunci. Pe pod, la trecerea Prutului întâlnesc un soldat de gardă și văzându-i ținuta („un soi de fantomă cu aparență vag umană, un nefericit pierdut într-o așa-zisă uniformă, închipuită din zdrențe de toate felurile”) se întreabă consternat: „Asta să fie oare armata română în ajutorul căreia am fost trimiși? Ce jalinic spectacol al mizeriei în nemilosul și sinistru peisaj înzăpezit!”.

Prima întâlnire cu grupuri mai mari ale armatei române pare stranie și ușor dezastruoasă pentru militarul francez, obișnuit cu un alt mod al existenței militare, cu alte dotări și echipamente, cu alt fel de relaționare între ofițeri și soldați. Poate că se află în spatele unei asemenea percepții și o anume doză de orgoliu (care nu-i lipsește lui Marcel Fontaine pe tot parcursul jurnalului) din partea unuia care a activat ca militar în cu totul alte condiții. Impresia inițială este atenuată pe parcurs, dar din alte motive: rămâne surprins de câtă lume vorbește francezește. Intrând într-o infirmerie întreabă, aproape convins că nu va primi un răspuns pozitiv, dacă nu cumva este cineva care vorbește francezește. Rămâne uimit de răspuns: „Păi, domnilor, aici toată lumea vorbește franceza!”. Fiica ofițerului din satul unde este repartizat (Franciugi) „înțelege germana și vorbește francezește”.

Atitudinea critică accentuată, apăsătoare puternic în direcția negativă o întâlnim mai ales în paginile care se referă la armată, la arealul militar. Aflat la Vas-

lui descrie trecerea convoaielor militare, rusești și românești, apăsând pe diferențe: „[...] în cele rusești, formate din vehicule mai solide trase de cai puternici și cu escorte cu săbii în bandulieră, soldații sunt îmbrăcați corespunzător; cele românești sunt alcătuite din căruțe de țară muribunde, ale căror roți patinează uneori, incapabile să întoarcă, fiind trase de mârțoage pipernicite și costelive sau de boi lenți, dar puternici. Aici conducătorii fără uniforme sunt îmbrăcați în zdrențe ce par a fi resturi de costum național.” Pentru comparație, să reamintim imaginea soldaților în marș fixată în ritmurile poeziei, nu de un observator din exterior, ci chiar de un participant la război: „Sleiți de sevă, sclerozați/ Și sufocați de-atâta mers în turmă/ Noi ne mișcăm împinși din urmă,/ [...] Ca o cireadă/ Care-și presară trecerea prin sat,/ Nepăsătoare lepădând resturi, dovadă,/ Coloana uriașă înseamnă-n urmă drumul/ Cu cadavre de soldați sfârșiți ca scrumul.” (Camil Petrescu, *Marș greu*.)

Este nemulțumit de diferența prea mare dintre ofițer și soldat, care i se pare că nu mai ține de regulile unei ierarhii. Menționează în jurnal când militarii sunt bătuți de către superiorii lor și nu-și ascunde starea de oripilare, făcând din nou comparație cu armata franceză. De asemenea, e intrigat de faptul că nu este lăsat de către colonelul român (comandantul unității unde a fost repartizat) să-și plătească masa, bănuind că, astfel, se fură din hrana soldaților. Trăiește un sentiment al culpabilității și nu se simte confortabil în această situație. Este consecvent în atitudine și nu renunță până nu reușește să îl schimbe din funcție pe colonel.

Vrea să își facă datoria cât mai bine și conștiincios („dacă patria, lipsindu-se de serviciile noastre pe frontul francez, ne-a expedit în România cu mare cheltuială și cu prețul a numeroase dificultăți, a fă-

cut acest lucru, în esență, ca să ajutăm la punerea pe picioare a armatei române și la instruirea ei după ultimele învățăminte ale războiului, apoi ca s-o asistăm în luptele viitoare”), de aceea face planuri de instrucție, redactează ordine, asistă la exerciții, merge zilnic în poligon, inspectează infirmerii, bucătării, cantonamente.

Situația de pe front impune și plecarea unității sale: „14 august 1917.[...] Plecare imediată: trebuie să ne ducem în regiunea Panciu – Mărășești, unde au înaintat nemții.[...]”. Fin observator al psihologiei soldaților, redă starea acestora după luptele în care au rezistat unui inamic mai numeros și cu o dotare mai bună. Autorul jurnalului consemnează cu o obiectivitate rece, aproape neutral, ca și când nu ar fi un participant direct la acțiuni, nu eroizează, ci doar notează, relatează chiar și atunci când constată că soldații au luptat „unul contra cinci sau zece”. Are mereu în atenție termeni de comparație care evident influențează tensiunea joasă a notației. După cele petrecute și văzute „la Arras și Verdun toate bombardamentele de aici mi se par jocuri de copii.”

Cu totul alta este în jurnal atitudinea lui Marcel Fontaine când nu se referă la armată, la condiția și starea militarului român. A venit într-o țară pe care acum o cunoaște, de aceea înregistrează cu atenție impresii, fapte, evenimente, lucruri care îl impresionează sau i se par specifice ori curioase, descrie peisaje, case, obiceiuri (o înmormântare), încearcă să înțeleagă comportamentul, reacțiile și atitudinea oamenilor. Toate vor avea o înrăurire asupra sa și, probabil, încă din această perioadă a războiului s-a cristalizat hotărârea de a rămâne în România după terminarea conflagrației. Totul i se pare interesant, inedit și nu vrea să scape nimic fără să fie consemnat.

Opera timișoreană

Istoria de două secole de teatru liric la Timișoara de Nicolae Ivan (ediție îngrijită de Smaranda Vultur, revăzută și adăugită de Simina Ivan și Camelia Mingasson; Editura Nepsis, Timișoara, 2017) este mai mult decât o monografie, fiind un amplu documentar despre istoria teatrului la Timișoara, cu evidențierea conexiunilor în mișcarea teatrală central-europeană și cu aprofundarea reverberațiilor de influență pe care le-a avut în spațiul social, cultural, urbanistic al orașului de pe Bega. *Istoria* poate fi citită cu evident folos documentar, deși pe unele secvențe pare neterminată, trunchiată, creând senzația că mereu, parcă, ar trebui adăugat ceva. Autorul a cercetat documente de arhivă, a consultat ziare/ reviste, precum și alte lucrări ale unor cercetători de dinainte, din care citează pe parcurs (Braun Dezső, Fekete Mihály, Jolantha Pukánszky, Felix Milleker).

Într-o succintă introducere se prezintă *Teatrul în Ungaria și Transilvania, în secolul al XVIII-lea*, pentru ca să se fixeze informația pe Timișoara, orașul cu cea dintâi sală de teatru („Nu este încă un adevărat teatru, însă din acel an, 1761, se știe unde se joacă teatru la Timișoara: în sala Primăriei sârbești.”), și cu teatrul liric din Timișoara până la apariția genului liric („Certitudini documentare deținem pentru anul 1753.”). În baza documentării pe care a făcut-o și a cercetărilor comparative, Nicolae Ivan afirmă că „Spectacolele teatrale au, așadar, o sală permanentă la Timișoara, începând cu anul 1761, și un teatru amenajat satisfăcător din 1771. Acest teatru, care va servi, după diferite alte îmbunătățiri și transformări, până în 1874, este nu numai cel dintâi teatru din țară, cel din Sibiu fiind construit abia în 1789, ci și unul din cele mai vechi din Ungaria habsburgică. [...] Teatrul din Oravița, pomenit adesea drept cel dintâi teatru din țară, datează abia din 1817. Este, însă, cel mai vechi teatru folosit și în zilele noastre.”

Tot Nicolae Ivan susține că „Încă în toamna anului 1789 prezintă [trupa lui J. Chr. Kunz, n.n.], în premieră mondială,

Medeea și Jason, lucrarea unui compozitor în plină ascensiune, Peter Winter. [...] Este uimitor că niciunul dintre istoricii de până acum ai Teatrului din Timișoara nu menționează *Medeea și Jason*, mai toți socotind premiera timișoreană, din 1796, a *Flautului fermecat*, ca cel dintâi spectacol de operă dat în țară.”

Ğăsim în *istoria* lui Nicolae Ivan date despre trupele care concertează în Timișoara, despre impresarii care organizează spectacolele, despre felul în care se dezvoltă teatrul și interesul tot mai crescut al populației pentru spectacolele de operă, despre repertoriile lirice, despre artiști/ soliști, despre începuturile presei teatrale locale etc. Apariția presei interesată de spectacolele teatrale a însemnat un moment important în revigorarea acestei activități, în relaționarea cu publicul și în diseminarea mai organizată a informației pe un spațiu mai larg decât Timișoara. Sunt consemnate de către Nicolae Ivan publicațiile *Intelligenzblatt* (1771), considerat „cel dintâi ziar din Timișoara”, apoi *Temesvarer Zeitung*, *Temesvarer Wochenblatt*, *Tagesbericht*, apreciat drept „cel dintâi cotidian, editat de Josef Klapka”.

De la *istoria* lui Nicolae Ivan, cercetările asupra teatrului din Banat s-au înmulțit și diversificat (inclusiv prin cercetări de tip doctoral), au sporit informațiile, s-a extins perioada de cercetare spre contemporaneitate (dincolo de perioada germană sau maghiară), s-au corectat erori, s-au realizat sinteze (dacă ar fi să amintim doar ampla lucrare semnată de Horst Fassel — *Das deutsche Staatstheater Temeswar (1953-2003). Vom überregionalen Identitätsträger zum Experimentellen Theater. / Teatrul de Stat din Timisoara (1953-2003). De la purtătorul de identitate supraregională, la teatrul experimental*. Münster, LIT-Verlag 2011, 525 pagini.), dar aceasta rămâne utilă oricărui cercetător sau simplu cititor interesat de spectacolele teatrale din Timișoara. (Al. R.)

Cu știința, de la est de vest la vest de est

Mădălin BUNOIU

I Momentul aderării României la CERN (*Centre Européen de Recherche Nucléaire*) — 17 iulie 2016 — poate fi considerat un reper istoric. Este, probabil, unul dintre puținele exemple în care politica a fost pusă între paranteze: toți miniștrii educației și cercetării de după 1989 au susținut acest proiect. Evident că fiecare și-ar dori să fie „în funcție” la momentul aderării. De „tăierea panglicii”, de momentul festiv (care a avut loc în 5 septembrie 2016 la Geneva, în prezența președintelui României, Klaus Iohannis) s-au bucurat doar câteva persoane. Uzanțele și normalitatea, până la urmă, ar fi trebuit să funcționeze și să-i aducă la un loc pe toți cei care au contribuit la atingerea acestui obiectiv. Cu totul conjunctural (câteodată, deasupra noastră stă câte o stea norocoasă!), am participat și eu la eveniment. Am revenit la Geneva și la CERN acum câteva zile și mi-am îngăduit să văd în momentul aderării o punte în timp. O punte de douăzeci și doi de ani, ce leagă anul 1996, prima mea vizită la CERN, ca student la Universitatea Joseph Fourier din Grenoble, de anul 2018. Este greu de înțeles cum și unde s-au scurs atâția ani! Așa că mi-am pus, firesc, întrebarea: ce s-a întâmplat cu fizica și cu știința în toată această perioadă? CERN este prima construcție europeană în adevăratul sens al cuvântului. Ea s-a născut după al Doilea Război Mondial din dorința marilor fizicieni ai vremii: Louis de Broglie, Raoul Dautry, Pierre Auger, Edoardo Amaldi, Niels Bohr. A fascinat prin dimensiune, prin mister, prin sumele angrenate și prin faptul că obiectivul centrului era de a afla... adevărul: despre cum s-a născut Universul, despre cum s-a născut Pământul și, nu în ultimă instanță, cum a apărut și s-a dezvoltat viața.

În 1996, pe lângă marile descoperiri din fizică din acea perioadă (menționez aici crearea atomilor de antihidrogen și deschiderea căilor pentru înțelegerea asimetriei materiei: antimaterie în Univers), CERN trăia din gloria internetului. Aici se inventase în anul 1990, de către Tim Berners-Lee, ceea ce nu numai că utilizăm acum cu toții, dar e parte a vieții noastre. Astăzi, CERN trăiește tot din glorie. De data aceasta, a bosonului Higgs, cel care dă masă particulelor și care a deschis o nouă cale spre cunoașterea deplină. Descoperirea a fost anunțată în 2012, pe baza rezultatelor obținute la două din cele patru importante experimente derulate la LHC (*Large Hadron Collider*), ATLAS (*A Toroidal Lhc Apparatus*) și CMS (*Compact Muon Solenoid*). Ea a condus la acordarea premiului Nobel în fizică, în anul 2013, lui François Englert și Peter Higgs.

II Se spune că CERN a apărut ca o reacție, sau chiar ca o temere, a rămânerii Europei din punct de vedere științific în urma SUA și a Uniunii Sovietice. Lucrul pare extrem de plauzibil, în condițiile în care atât în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, cât și după terminarea acestuia, mari fizicieni ai Europei își părăseau țările de origine pentru a merge peste ocean (Albert Einstein, Hans Bethe, Leo Szilard, James Franck, Edward Teller, etc.) sau spre Est, în Uniunea Sovietică (Bruno Pontecorvo, ilustru fizician italian, discipol al lui Enrico Fermi). În 1956 se înființa la Dubna, în Rusia, un centru de cercetări în domeniul nuclear, la care România a fost membră încă de la înființare. Și aici realizările științifice au fost importante. Menționez doar descoperirea unor noi elemente din tabelul periodic (Nobelium 102, Ununtrium 113, Flerovium 114, Ununpentium 115, Livermorium 116, Ununseptium 117, Ununoctium 118), rezultatele obținute de către Bruno Pontecorvo în fizica neutrinilor și a interacțiunilor slabe, crearea unor sisteme de operare (*Dubna*) și multe altele.

Acum mai bine de cinci ani am început o colaborare cu IUCN – Dubna și de atunci, anual, particip la diverse evenimente științifice în această parte a Europei. N-a venit nimeni din România să taie panglici, dar a existat, totuși, în ultimii ani un ministru care a dorit neapărat să viziteze locul și să stea de vorbă cu cei peste cincizeci de români care nu numai că lucrează la Dubna, dar par că trăiesc în acest loc dintotdeauna.

Le vest și la est de România lumea academică și științifică este mai consistentă și mai serioasă decât a noastră. O spun din proprie experiență și o pot confirma toți cei care au stat măcar șase luni la studii în străinătate. La vest și la est de România populația este mult mai educată din punct de vedere al informației științifice decât populația noastră. Faptul că înțeleg rolul cercetării, că susțin alocarea de bugete consistente pentru cercetare și infrastructurile de cercetare, că își îndeamnă copiii înspre cariere academice sunt doar câteva exemple. La vest și la est de România se investește în cercetare. Estul și vestul (re)încep să se concureze la nivel științific, iar dacă acest lucru se întâmplă într-o perioadă de pace este extraordinar. Iată că nu doar teama de război este motorul dezvoltării cunoașterii. China intenționează să construiască un accelerator cu diametrul de 50 – 70 km (acceleratorul de la Geneva are 27 km în diametru). Acest lucru îi face pe europeni să „scoată de la naftalină” proiectul pentru un accelerator de 80 km diametru (*Future Circular Collider*).

România nu duce lipsă de oportunități. Duce însă lipsă de curaj, de viziune și de raliere la un curent care suflă și care ne prinde cu pânzele nedesfăcute. Avem peste două sute de cercetători care desfășoară activități la CERN, avem peste cincizeci de cercetători la Dubna. O să avem în curând o infrastructură de cercetare funcțională de cel mai înalt nivel – ELI-NP (*Extreme Light Infrastructure – Nuclear Physics*). Dar migrația din ultimii ani a milioane de români, lipsa politicilor de promovare a științelor exacte, agenda mediocră și conservatoare pe care o promovăm în plan public, obscuritatea personajelor ce iau decizii, toate acestea nu fac altceva decât să ne țină la est de vest și la vest de est. Cam aici suntem: un *No Man's Land* al păguboșilor meschini și aroganți, un rai pustiit alacialmiștilor de mese mici.

Povești venezuelene

Vladimir TISMĂNEANU

In memoriam Fernando Coronil (1944-2011)

Am primit vestea iminentă a morții lui Fernando Coronil pe 16 august 2011. Un mesaj de la Gail Kligman mă anunța că vărul meu Fernando, profesor de antropologie la City University of New York, s-a stins din viață în urma unei boli neiertătoare. În 1981, înceta din viață, răpusă de aceeași maladie, la Caracas, mama lui Fernando, Lya Imber de Coronil, prima femeie medic din Venezuela. Mama Lyei și mama tatălui meu au fost surori.

Familia Imber a ajuns în Basarabia imediat după revoluția bolșevică, de la Odesa. Au plecat spre Statele Unite în 1930, dar pe drum, convingi de un prieten, au decis să se îndrepte către Venezuela. Sora Lyei, Sofia Imber (1924–2017), jurnalistă celebră și distins critic de artă, a fost mai întâi căsătorită cu scriitorul Guillermo Meneses (1911–1978), tatăl celor patru copii ai săi, apoi cu gânditorul politic liberal anticomunist Carlos Rangel (1929–1988), autorul cărții *Du bon sauvage au bon révolutionnaire*. A fondat Museo de Arte Contemporáneo (MACSI) care i-a purtat numele până în clipa când colonelul Chávez a decis să-l elimine de pe frontispiciul clădirii ca răzbunare pentru criticile ei tot mai tranșante.

Am locuit la Sofia acasă, la Caracas, în 1982, l-am cunoscut atunci pe Fernando, venit pentru o scurtă vizită. Casa lor, din cartierul Altamira, se numea, după Lya, „Quinta Lychka”. Am comunicat imediat fără probleme, ca și cum ne-am fi cunoscut de-o viață. Devenisem de-acum prieten cu sora sa, Maria Elena, o cunoscută psihiatră, și mă atașasem de tatăl său, chirurgul Ruben Coronil (rudă prin alianță cu fostul președinte Rómulo Betancourt). Sofia și Ruben m-au ajutat enorm, spiritual și material. Au făcut-o în memoria tatălui meu și a Lyei, cu care copilariseră împreună, la Soroca. Între Lya și Sofia era o mare diferență de vârstă, dar surorile fuseseră inseparabile.

Fernando a studiat în Statele Unite, unde s-a împrietenit cu Gail Kligman și cu Katherine Verdery. Îmi amintesc și acum

stupoarea lui Gail când i-am spus că sunt văr cu Fernando. Nu vorbiseră niciodată despre rădăcinile est-europene ale acestuia. Am o fotografie făcută aici, la Washington, în locuința lui Gail (preda pe atunci la Georgetown), a fost de fapt o minunată, aș spune magică, reuniune de familie și de prieteni, cu soția mea Mary și cu Gail. Fernando era extrem de curios în legătură cu destinul ramurii din familie rămasă în România. În urmă cu vreo șaptesprezece ani urma să mergem împreună, Fernando și cu mine, la o conferință despre sfidările globalizării culturale organizată de Bashkim Shehu la Barcelona. Fernando mi-a scris încântat de șansa acestei reîntâlniri. I se părea fantastică ideea că vom fi împreună în locurile unde și tatăl meu, dar și tatăl lui Bashkim (Mehmet Shehu (1913–1981), fostul premier comunist albanez care s-a sinucis în circumstanțe încă misterioase), luptaseră cândva. Fernando fusese el însuși atras, în tinerețe, de utopia marxistă.

A venit 11 septembrie, eu mi-am anulat călătoria, el a mers. Era profesor, împreună cu Katherine Verdery, la University of Michigan din Ann Arbor. Nu mult timp după ce Katherine s-a mutat la CUNY (City University of New York), Fernando a decis să meargă și el tot acolo. Între timp, publicase lucrări influente despre occidentalism, post-colonialism și, mai ales, despre țara sa natală. În ultimii săi ani fusese des citat în *The New York Times* și în *Washington Post*, pe tema mișcărilor protestatare din Venezuela. A devenit unul dintre principalii comentatori ai politicii lui Chávez, păstrând mereu un ton academic, dar indicând fără echivoc orientarea dictatorială a regimului.

Cartea sa, *The Magical State: Nature, Money, and Modernity in Venezuela*, publicată în 1997 la University of Chicago Press a devenit o lucrare clasică la care apelează toți cei care vor să înțeleagă tradițiile, dilemele, cultura politică și structurile sociale ale acelei țări. Împreună cu soția sa, Julie Skurski, Fernando a editat importantul volum *States of Violence* apărut la University of Michigan Press. A murit devreme, absurd de devreme, lăsând în urmă o operă științifică admirabilă și amintirea unui om, a unui tată, soț, prieten, profesor, de o superbă generozitate sufletească și de o impresionantă altitudine intelectuală.

15

scienza nova

Corola de minuni. Azore, o mostră

Cristina CHEVEREȘAN

Foarte multora, Insulele Azore li se par un paradis exotic greu de explorat, plasat ambiguu, oriunde altundeva decât în vechea Europă. Pierdute în Atlantic, la cam o treime din distanța dintre continente (aproximativ 1500 km de Europa și 4000 de America de Nord), ele dau, într-adevăr, senzația unui teritoriu fragmentar, aparte, de sine stătător, rupt de vremea și vremurile binecunoscute. Și totuși, cele nouă insule vulcanice din *Região Autónoma dos Açores* țin de moștenirea superbe Portugalii, pe care o îmbogățesc cu o multitudine de peisaje, tradiții, ocupații tipice, produse regionale altfel greu de găsit, chiar și în zona continentală a țării ce își amintește destul de rar că aceste teritorii, alături

-, anul trecut ezitam între scurte ieșiri în sudul Spaniei (după minunata Sevilla din 2016), în Anglia post-Brexit, ce trimite și primește încă zilnic numeroase zboruri rapide, sau înspre insulele din Atlantic. În Madeira fusesem deja ceva mai demult și presupuneam (greșit!) ca seamănă, deci alegerea Insulelor Azore a aparținut tovarășelor de drum.

Planificarea, rezervarea, aranjamentele, previzibil, mi-au revenit, deci am ales unul dintre zborurile directe de seară din Lisabona, întru bucuria revederii solarei capitale lusitane. Dacă ești dispus să călătorești doar cu bagajul de mână, poți găsi prețuri perfect rezonabile pentru călătoria de două ore în plin sezon. Companiile locale, naționale și *low cost* au oferte diverse, deci escapada se poate produce în condițiile dorite. Ale noastre au fost minimaliste; o "fugă", de curiozitate.

mare: suntem gata să facem cunoștință cu orașul! Am întrezărit așară părți dintr-un labirint de străzi înguste, în zona istorică; abia așteptăm detalii!

Prima surpriză: temperatura. Venind din Algarve, unde clima perfectă te răsfășă vara cu 28-32 de grade și umiditate scăzută (în timp ce acasă se ating cote alarmante de peste 40 de grade), studiind prognoza de puțin peste douăzeci de grade, suntem îmbrăcate mai degrabă de primăvară. Spre fericirea mea, geaca de piele rămâne nefolosită, iar gazda, deși adevărește din plin moto-ul de "4 anotimpuri într-o zi", se poartă frumos cu musafirii. Oceanul e agitat, iar organizatorii de tururi cu barca preferă să nu câștige decât să iasă în larg, periclitanți vieți. Interesantă e, însă, alternanța între apă și uscat: calitatea aerului și poziționarea așezării fac atmosfera să pară mai primitivă decât gradele din termometru; sub influența Curentului Golfului, înotătorii sunt primiți cu aceleași 23 de grade din aer! După ce observăm cu oarecare mirare relativă aglomerație de pe plajele apropiate centrului, o plăcuță cu maximele zilei dezleagă aparentul mister; mai că ne pare rău că n-am adus costumele de baie...

Destule de văzut și făcut, totuși, așa cum ne-am propus. Vis-à-vis de micuța noastră clădire, biserica fostului colegiu iezeit impune o contemplare respectuoasă, demonstrând necunoscătorilor că istoria de jumătate de mileniu a insulei se regăsește la fiecare pas, iar Sao Miguel e mai mult decât o destinație turistică în curs de afirmare. Aflu din albumul consistent¹ cumpărat din anticariatul unde-mi rămâne sufletul - de om cu valiza întotdeauna prea mică pentru câte cărți și-ar dori - că se află printre cele șapte (din nouă) Azore descoperite în 1427 de Diogo Silves, navigator al faimosului Infante D. Henrique, iar Ponta Delgada în sine, inițial sătuc de pescari, a devenit oficial oraș în 1546, la mai puțin de o sută de ani de la întemeiere. Nimic întâmplător, parcă: de lângă biserică, în grădina Antero de Quental, îmi face cu ochiul clădirea Bibliotecii Publice și a Arhivelor Regionale, o combinație între tehnologia și abordările moderne și respectul pentru documentele ce descind în trecut, asigurând continuitate identitară și acces la informații prețioase și, cel mai probabil, inaccesibile altundeva.

Pe pavajul tipic, cu dale mărunte, inegale, șlefuite de vreme, pe trotuare minuscule unde te temi că ai putea incomoda vehiculele în mișcare, parcurgem nerăbdătoare centrul istoric în jos, spre mal. Portas da Cidade, porțile de secol XVIII ale orașului, simbol al capitalei, au fost, se pare, mutate în piața Goncalo Velho Cabral, unde se află acum, abia odată cu inaugurarea promenadei cu vedere la ocean. Cele trei arcade alb-negre preiau specificul arhitecturii locale; bolțile și colonadele susțin majoritatea construcțiilor aliniate de-a lungul pitorescului bulevard. Dacă forma de potcoavă a golfului, ambarcațiunile de soi și de tot soiul ancorate la chei și luminile strategice plasate (sau oferite, generos, de natură la varii ore ale zilei și nopții)

fac din partea centrală a Pontei Delgada ilustrată perfectă de trimis cunoscuților, dacă magazinele de suveniruri, terasele și chioșcurile cu oferte de petrecere creativă a timpului liber presărate peste tot îți atrag (și distrag) în mod plăcut atenția, la capătul mai îndepărtat al portului găsești ceva mai puțin obișnuit.

Fortul Sao Bras găzduiește Muzeul Militar al arhipelagului și domină, de pe promontoriul unde se ridică din secolul XVI, coasta liniștită acum, dar situată adeseori, în timp, în calea piraților, răufăcătorilor, navigatorilor avizi de glorie sau flotelor aflate în misiuni dintre cele mai diverse. Bază activă a armatei portugheze, se poate vizita, iar turul e spectaculos nu doar prin priveliștile de excepție asupra insulei învăluite în perdea de soare-ceață-curcubeie, ci și prin exponatele ce par să răsară, mereu surprinzător, din sălile legate prin culoare înguste, tunele misterioase, încăperi de trecere luminate cu torțe. Dacă din afară pare doar inedit, în interior îți dai seama de dimensiunile și forța unui asemenea edificiu: zidurile groase, jilave, cu mici ferestre ce străpung metri de stâncă și creneluri care încadrează imaginea unui oraș pe care odinioară l-au apărât; treptele ce înconjoară curtea principală și conduc spre platformele unde un întreg arsenal stă încă pregătit de defensivă în caz de necesitate; etajele ce deschid măruntaiele pământului, ascunzând în galerii subterane povești de demult.

Îmi amintesc, inevitabil, de bunicul veteran de război și de istorisirile devorante în copilărie ca un roman de suspans. Mă trec florii la vederea panopliilor cu arme, la simpla lectură a denumirilor de temut; observ pentru prima oară de aproape grenade, tunuri, care de luptă, lansatoare de moarte sub toate formele ei; mă entuziasmează instrumentele de (tele)comunicații, mă intrigă aparatura de înregistrare a cutremurelor (să nu ignorăm vulcanii din zonă), îmi umplu ochii de lacrimi camera cu instrumente muzicale a fanfarei și cea care păstrează obiecte de infirmerie, pe care le recunosc fie de prin vechile noastre dulapuri, fie din descrierile păstrate în familie; mă oripilez în fața unui aranjament al măștilor de gaze printre plante dintre cele mai atrăgătoare; admir uniforme, steagurile, harnașamentele de paradă, amintindu-mi însă la fiecare colț că războiul nu e un spectacol. Explicațiile detaliate și organizarea muzeului în interiorul fortului în sine te fac să simți realitatea înfiorătoare: nu privești simple machete, ci o întreagă istorie militară, dincolo de jocuri și simulări.

Inapoi la lumină, mă (re)animă jocul norilor pe înălțimile inverzite ce înconjoară orașul cu turnuri vâruite și arhitectură minimalistă, mulțimea de ambarcațiuni ancorate puternic (dincolo de diguri, apele își pierd calmul), preumblarea la pas pe promenade largă, pe nivele, ce expune farmecul locului din diverse unghiuri. Urcând dinspre ocean, străzile își fac loc timid prin vegetație, piațetele și părculețele nu încetează să mă ia prin surprindere: sanctuarul Santo Cristo dos Milagres, Santa Casa da Misericórdia, bisericile Sao Jose și Sao Pedro, Catedrala Sao Sebastiao se înscriu în bogata moștenire religioasă a locului, dar, ca într-o adevărată capitală, modestă, dar demnă, există și un patrimoniu cultural ce mi se dezvă-

de mai cunoscuta Madeira, îi aparțin. Ghizii locali povestesc, amărui-amuzat, despre oameni veniți în vacanță, turuind cu nonșalanță despre ce se întâmplă "la noi, în Portugalia", spre stupoarea localnicilor nevoiți să le amintească de faptul că, întâmplător, *tot* Portugalia înseamnă oricare dintre aceste creații ale oceanului, cu o existență atestată documentar din jurul secolului XIV (ele putând, desigur, să se fi format anterior).

Cum am ajuns să vizitez o mică porțiune dintr-o zonă geografică absolut fascinantă? Ca în majoritatea cazurilor de dragoste la prima vedere: pur întâmplător. În urmă cu doi ani, am descoperit (tot accidental, după un articol scris parcă pentru mine în *The Guardian*!) magnetismul zonei liniștite din Algarve, la est de Faro: nu în zona stațiunilor-mamut, asaltate de *chartere* zgomotoase, ci în rezervația Ria Formosa, cu orașele de pescari ce-și păstrează cu mândrie specificul. După câteva luni presărate cu vise ce amestecau dunele de nisip cu podețele de lemn nesfârșite, căsuțele cu flori colorate și kilometrii de plajă fără cusur, străjuită pe undeva de câte un far, am decis să revin. Explorarea și relaxarea trebuiau să continue. Dintr-o bază ideală de pornire în varii expediții - chiar și doar de plăcerea întoarcerii la un adevărat cămin

Evident, pasagera întâlnire cu Sao Miguel ne-a dat planul peste cap; așteptările, întrecute, ne-ar îndemna spre o aventură mai lungă prin ceea ce portughezii numesc "as ilhas ocidentais". În cele două zile pline, însă, am reușit să batem în lung și în lat străduțele pietruite, faleza și părculețele din capitala arhipelagului, Ponta Delgada, să-i admirăm monumentele și să facem un tur al insulei ale cărui imagini nu le vom uita curând. Suntem, totuși, niște norocoase.

Ziua 1

Trezire dificilă în mansarda din centrul istoric, închiriată de pe un site ce te ajută să găsești case departe de casă pe care ți le poți permite, pentru a te simți în largul tău. Corpul nu pare să fi înregistrat încă din primele zile ale sejurului cele două ore diferență de fus orar dintre România și Portugalia, deci refuză să accepte noutatea fără avertisment prealabil: în Azore, se mai adaugă o oră! Am ajuns, prin urmare, la culcare în jur de orele trei ale unei dimineți timișorene, după o lungă zi pe drum (autocar, metrou, avion). Nimic mai plăcut decât oboseala călătoriilor reușite, însă! Un pahar de *galão* (deliciosul echivalent local al mai celebrului *latte*) și un mic dejun afară, pe una din aleile care coboară spre

luie generos, de la Academia de Arte și Universitate (visez deja la schimburi de experiență!), la muzeul Carlos Machado, teatrul și sala de spectacole Coliseu Micaelense sau Centrul Cultural Municipal, înconjurat de o sumă de postere atractive pentru cei cu mai mult timp la dispoziție. Din păcate, ziua se încheie: un tur al târgului de produse artisanale și apusul, savurat alături de o queijada de laranja e coco (despre fabuloasele dulciuri portugheze altădată; își merită propriul capitol).

Ziua 2

Știind că vizita va fi scurtă și atracțiile, multe și răspândite, am rezervat din timp unul dintre tururile oferite de companiile locale, cu minibusuri și șoferi-ghizi profesioniști. După descrierile oficiale și recenzile găsite, am ales o companie mică, fondată de o mână de oameni îndrăgostiți de locul unde s-au născut. Nu regretăm nicio secundă: Nuno sosește cu precizie cronometrică la ora 9 dimineața pentru a ne prelua de la domiciliu și a ne arăta, cu înfinită răbdare și pasiune pentru meserie, aspectele cu adevărat memorabile ale insulei. De ce răbdare? Suntem un grup mic, de șapte persoane, disciplinat și încântat de natura luxuriantă, ce întrece vederile deja uluitoare cumpărate celor dragi. De cealaltă parte, însă, vremea ține morțiș să ne demonstreze ce înseamnă "schimbător": călăuza gonește practic norii și ceața de la un capăt la celălalt al întinderii răsărite din valuri, străduindu-se peste poate să prindă momentul potrivit pentru toate cele promise, deși adesea privilegiile se lasă ghicite doar câteva clipe, acoperindu-se din nou în văluri impenetrabile.

Recunosc, e un du-te-vino șarmant, o colecție de vedete ce se joacă de-a v-ați ascunselea cu vizitatorul incitat, dornic să le cunoască și să le fure un instantaneu, într-un împropățat al memoriei, undeva, cândva. Munți, văi, pante abrupte și coaste înverzite, desprinse dintr-un vis sau dintr-un decor de film minuțios plăsmuit, își tachinează admiratorii de ocazie, ținându-i în suspans până la ultima serpentină. N-avem vizibilitate perfectă aproape niciunde, dar eforturile ne sunt răsplătite cu panorame de neuitat, iar traseul – adaptat din mers la condiții – e acompaniat de o cascadă de uimiri, exclamații sau tăceri contemplative. Pretutindeni, fără excepție, hortensiile albastru-liliachii, cărnoase, se revarsă pe marginile drumurilor, peste dealuri, pe oriunde ar putea încăpea o pată inedită de culoare: cel mai vizibil element-cheie al unei experiențe unice. Începem cu studierea altuia: plantațiile unui tip de ananas inexistent altundeva, cu aromă și dulceață inegalabile, ce-l impun în majoritatea delicatelor locale.

Dacă în trecut portocalele domneau producția, schimbările climatice au transformat ananasul de Azore în rege al fructelor indigene. Pretențios și delicat ca orice suveran, necesită grijă și timp pentru a trece prin diversele tipuri de sere și a-și împlini stadiile coacerii. Durează doi ani până să fie gata de afumarea care îl va ajuta să înflorească, oferind amatorilor savoare și mireasma așteptate. Cu altă ocazie, ne propunem să trecem și pe la singurele plantații de ceai din Europa, aflate tot aici; pe moment, mă pierd în magazinul cu bunătăți, de la omniprezentul lichior

(unul din cele mai căutate suveniruri din arhipelag) la dulceturi, pateuri, muștaruri, sosuri – curry, chutney – și chiar murături, toate derivate din apreciatul fruct. Plecăm regretând că bagajul de mână nu ne permite nebunii; mă consolez cu ideea că nu sunt o fană înrăită a ananasului, deși cel de aici mă contrazice.

Ne îndreptăm spre Sete Cidades, unde sperăm să întrezărim una dintre cele șapte minuni naturale ale Portugaliei: lacurile gemene pitite în craterul unui vulcan inactiv, separate/ unite de o limbă de pământ traversată de un podeț. Unul verde, altul albastru, lacrimi-surori ale păstorului și prințesei prinși într-o iubire imposibilă, spune legenda. O altă poveste aflată de la ghid susține că uriașa "caldare" s-ar fi format în urma unei erupții violente, prin scufundarea a șapte orașele întemeiate de episcopi spanioli (de unde și denumirea). Vălătucii de ceață ce se fugăresc peste munte ne joacă feste. Nu mai urcăm la Boca do Inferno, unul dintre cele mai cunoscute "miradouros" asupra magnificei văi, dar Nuno reușește parcare la limită într-un refugiu ce ne deschide "priveliștea regelui", cunoscută astfel după vizita monarhilor Carlos și Amelia, în 1901. Deși întuneric sub plafonul alburui, cele două luciuri distincte de apă ni se arată preț de câteva minute, după care dispar pentru a reapărea mai clare, ca într-un joc al zeilor seducției. Puțin mai târziu se vor lăsa cucerite, dând la iveală, în fâșii de umbră și auriu, căsuțele ce le înconjoară.

Jos, pe țarm, la Mosteiros, oceanul lovește spumegând rocile printre care curajoșii se scaldă. Raze sfidătoare, apărute dintr-un senin intens, luminează formațiunile stâncoase din larg; cea asemănătoare unei biserici a botezat locul. De pe promontoriul abrupt cuprinzi cu privirea, într-adevăr, un spațiu binecuvântat. Salutăm rotundul și adâncul lac cu ape de smarald, Santiago, al cărui verde pare desprins din pădurea deasă ce-l îmbrățișează strâns. O nuanță profundă, compactă, punctată de pe margini de florile fine, roșii, între clopoței și steluțe, ce asigură contrastul unor fotografii demne de orice album. Pornim spre prânz cu sufletele atât de pline încât stomacul nu mai pare important. Și totuși... bucătăria azoreană ne transformă în pofcioși dornici să degustăm preparatele tradiționale, de la sucul de fructul pasiunii până la tarta cu ananas pe care n-o pot rata. Fripturile de pește (tonul câștigă copios competiția) și vită (adorabilele vacuțe ce punctează pășunile contribuie cu mai mult decât brânzeturi aparte la specificul culinar al locului) sunt servite cu garnituri savuroase de legume, sosuri și salate proaspete. Rămâne, fără dubii, cea mai gustoasă masă a unui sejur lusitan deloc privat de delicii.

Turul nu se oprește aici, în ciuda epuizării molcome ce pare a se instala, amorțindu-ne membrele. Pe o ploaie mărunță (și subită, nu mai e nevoie să menționez), vizităm zona centrală din Ribeira Grande, al doilea oraș important al insulei, unde, în jurul pieței primăriei, printre frunzele arborilor seculari care ne adăpostesc, vedem trei impozante edificii religioase, cu arhitecturi diferite și interioare somptuoase ce

contrastează, ca de obicei, cu exteriorul sobru (Matriz, Nossa Senhora da Estrela, Espírito Santo) și podul cu opt arcade din îngrijita grădină de pe malul râului ce se varsă în ocean. Zgribuliți sub pelerine, constatăm că localnicii își continuă imperturbabili conversațiile, plimbările de digestie și jocurile de societate în parcul central. Noi ne refugiem în interiorul unui alt obiectiv obligatoriu: magazinul de prezentare al cunoscutei fabrici de "licori" Mulher de Capote, unde avem ocazia să gustăm produsele și, evident, să le luăm cu noi, după voie

și gust. N-am cum să introduc în avion specialitatea care mă tentează – nu unul dintre nenumăratele lichioruri de fructe, ci un star al colecției, o băutură cremoasă, cu gustul unui desert preferat de portughezi: orez cu lapte și scorțișoară -, dar o pun pe lista de reținut. M-ar interesa Muzeul Emigrației din Azore; încă un pretext pentru o "dată viitoare"!

Deși cunoaștem itinerariul-standard, instabilitatea meteo trezește un scepticism nejustificat. Surprizele se țin lanț, însă, Nuno fiind hotărât să bifeze totul și să se asigure că vom fi captivați. Ultimul lac ne oferă și maxima satisfacție: izolată la cea mai mare altitudine de pe insulă, perfect conservată, în toată splendoarea unei rezervații naturale greu de egalat, Laguna Focului scliște jucăuș pe sub scamele de nori care, de astă dată, nu fac decât să sporească magia unui loc ce-ți taie respirația. Rememorez, amuzată, numeroasele articole ce prezintă locații ale filmelor celebre și mă gândesc la nebunia *Game of Thrones*: n-ar fi rău să se abată și pe aici Jon Snow, fost bastard și viitor Rege al Nordului! S-ar putea îndrăgosti... Până atunci, ne luăm cu greu rămas bun de la cel mai tânăr lac al zonei și malurile-i împădurite până la refuz. Ca și cum n-ar fi fost de ajuns, coborâm spre ultima oprire: Caldeira Velha.

Una dintre principalele atracții ale insulei vulcanice o constituie izvoarele termale. Nu le ocolim; dimpotrivă. Un centru dedicat mediului deschide calea spre oaza de verdețură frecventată de localnici și turiști deopotrivă, unde poți face o baie fierbinte în mijlocul naturii, fie la poalele cascadei centrale, fie în bazinele create în ochiurile pârâului.

Atent organizat, fără a deranja flora și fauna cu amenajări agresive, centrul pune la dispoziția curioșilor informații despre ecosistemul aparte al arhipelagului, îi încurajează și ajută să se bucure de miracolul naturii, respectându-l, în același timp, prin curățenie, decență, liniște. Destinat, până la urmă, destinderii, locul rămâne un sanctuar, o grădină fermecată, simultan ademenitoare și amenințătoare (acolo unde gazele sulfuroase ies la suprafață, panourile de pericol te avertizează că temperatura în-

tre 60 și 100 de grade Celsius te poate ucide). Furăm doar instantanee ale apei ce fumează și bolborosește și ne retragem discret, remarcând – pentru a câta oară? – bunul simț, calmul, buna-creștere cu ceritoare a nativilor.

De parcă ar fi fost nevoie de vreun bonus, la reîntrarea în Ponta Delgada, cu gândul la cei care abia-și încep sejurul și ca încheiere fericită pentru noi, Nuno adaugă un mic tur al orașului, cu trimiteri istorice, repere culturale, recomandări gastronomice, o scurtă trecere în revistă a instituțiilor, monumentelor și chiar plajelor mai puțin evidente neinițiatului. Îmi povestește puțin și despre profilul universității, asigurându-mă că nu ar fi extrem de greu să îmi găsesc un loc de profesor în insule (nu se câștigă foarte bine, dar cine se aștepta?) Exact la nouă ore după ce ne-a preluat, ne depune în fața casei, urându-ne o vacanță minunată în continuare și îmbrățișându-ne ca pe vechi prieteni. Aș vrea să pot spune cu convingere că ne vom revedea. În seara lungă de vară, mai avem timp să ne plimbăm printre clădirile înroșite de apus, proiectate pe fundalul unui ocean fremătând sub nori vineți. Spectacolul e complet. Furtuna nu vine, iar noaptea se așterne cu o briză lină. Luminile se aprind în port, clădirile ornate pentru festivalul care stă să înceapă licăresc, care vesel, care nostalgic, ascunzând atâtea povești pe care poate alții le vor descoperi. Măine în zori zburăm înapoi spre radioasa Lisbona. *Adeus, Graciosas! Ate logo!*

1 Karl-Heinz Raach, Victor Rui Dorez. *Ac/zores. As Ilhas Ocidentais. The Western Islands*. BLU edicoes. Praia da Vittoria, Acores. 2008 (ediția a treia)

Corola de minuni. Azore, o mostră

globe trotter

18

Turcul copilăriei

Daniel VIGHI

În mare măsură, viața noastră se petrece în dialogul cu amintirile trăite, cu frânturile de imagini care se nasc din acestea și, desigur, din labirintul imaginarii propriu. Ideile acestea nemărturisite, știute parțial, aflate în așteptare latentă ani de zile, le regăsesc astăzi când caut să identific istoria subacvatică a unei insule mirobolante la care am dorit să ajung în copilărie și n-am ajuns. Și a rămas aceasta, în anii aceia din departe, asemenea cărților cu submarinul galben, castelul fetei în alb sau copiii căpitanului Grant, un amestec de reverie, savoare indicibilă și fascinația descoperirii exoticului. Un fel de tângire vagă, o reverie la vreme de seară prin podul casei unde m-am ascuns prin clasa a cincea cu un scaun mititel și un altul mai mare care se numea barbar hokârli și pe care aveam un caiet dictando în care urma, în singurătatea cu praf, păianjeni și țigle vechi, să scriu poezii.

N-am scris nimic, mi-au rămas însă în memorie locul, mirosurile stătute, amurgul de vară și vechimea: totul, acolo, era dă-răpănat, prăfuit, un scaun descleiat, un tablou religios de la iarmarocurile pe unde o fi ajuns, cândva, bunică-mea. De aici începe labirintul imaginarii creator: știut și neștiut. Despre lucrurile acestea am scris direct, cu o intuiție timpurie a expediției în imaginarul lăuntric în anii imediat de după 1989 într-un volum de pseudo-jurnal (*Valahia de m-cava*, Amarcord, 1996).

Mai apoi sentimentul diferenței, al unei alterități (cuvânt pe care-l voi descoperi în anii aceia în care treceam către studii culturale, politologie, filozofia liberalismului, imagologie dinspre semiotica textului, istoria religiilor și a ocultismelor pe care le descopăr acum alunecate spre fascism în epoca interbelică și spre guénonismul cu aplecări către fundamentalismul antimodern, iliberal, certat cu ideea masificării, a domniei cantității în dauna calității, prin votul universal care pretinde ca „populimea” (cum zic mulțime de internauți supărați pe efectele, uneori dezastruoase, ale votului popular) să hotărască mersul istoriei. Un etimon. O matrice spirituală. Maica Pământ care se cheamă Urmutter, apoi Ursprung - hăurile greu depistabile ale originilor imaginarii creator. Al meu, ca al tuturor celor care, ca și mine, au trăit printre aceleași ziduri, aceleași ruine, cetăți cu buruieni și balebă de vacă, adulmecând noi acolo istoria pe care nu o știam – o istorie a locului inextricabil neștiută, ascunsă proustian în profilul medieval al stejarilor pe dealurile Șoimoșului, nu departe de cetate. Și tot acolo, și tot proustian, mireasma minții, a zmeurișului, a pietrelor gălbui cu vene argintii.

Evul Mediu pe care nu-l știam numi istoric, Evul Mediu - o rătăcire indistinctă

tă în timpul pierdut, ucis de manualul școlar care nu ne spunea nimic de Pippo Spano, de Ștefan Losonczy, eroul asediului Timișoarei, de comandantul cetății orașelului copilăriei mele, „maestre de campo”, dumnealui Bernardo de Aldana, care a condus bătălii pe aceste dealuri, urmărit impasibil de stejarii locului, de zmeuriș, de miresmele de mentă și de căcăreze de oi, la anul 1548, mai apoi, peste un veac, cu neștiutul cronicar Ali, care semna Der Löwe von Temeschwar (traducerea germană a expresiei turcești Leul Timișoarei), care a scris despre Ca'fer Pascha cel Bătrân, beilerbeiul Banatului la vremea asediului Vienei prin hățișul anilor 1683 până la 1699. Ce știam noi, ce știam eu, locuitor al cetății Lipova, despre astea toate de la școală: nimic, chiar nimic.

Istoria noastră nu este cu totul a noastră, aparține mai degrabă moldovenilor lui Ștefan cel Mare, oltenilor lui Tudor din Vladimiri. Poate de aceea nu pricepem nimic din ceea ce ne înconjoară și nici nu ne pasă că se ruinează patrimoniul local, pentru că aici nu s-a petrecut, conform istoriei predată în școală, NIMIC! Un gol istoric populat de figurile din țările medievale de dincolo de munți. Istorii subacvatice, asemenea istoriei scufundate a insulei otomane a Banatului istoric Ada Kaleh, unde mi-am dorit să merg, așa ca alți copii ai Lipovei și Radnei, cu luntrița mânăvită de un turc în exoticul din *O mie și una de nopți*, spre insula cu turnul ascuțit al minaretului cu semilună, care împodobește straniu apele Dunării de dincolo de Orșova. Doar o dorință neîmplinită. Comilitonul nostru din antologii și cărți, Vio Marineasa, prunc mai mare pe vremea când cele *O mie și una de nopți* din Ada Kaleh existau, a ajuns acolo unde îmi doream să merg și eu și n-am mai putut deoarece apa a fost mai grăbită decât dorințele mele. Nimic n-a mai rămas. Și totuși!

În labirintul imaginarii, Ada Kaleh a supraviețuit prin turcul ajuns în Lipova după dispariția insulei. Ni s-a spus că e de acolo, purta fes, avea măsura cu umbrar cu dulceturi din petale de trandafiri, rahat, lokum, braga, minunile dulci ale unei obsesii scufundate în imaginar care va da roade de-a lungul anilor, fără să mai știu că imaginea turcului și a imperiului său din povești, rahat, semilună, fes și altele neștiute, miresme, moliciuni, adieri de perdele groase, prosoape moi, șalvarii serbării școlare. Turcul cu măsura lui în fața intrării la mozi, denumirea poporană a cinematografului, care s-a scufundat cu tot cu ceea ce avea el pe tejgheaua aceea. S-a scufundat, dar nu de tot! Iată-l cum reapare, fără să știu în chiar momentul în care scriam că mergeam, scriind, în excursia ratată pe insula Ada Kaleh.

(Prolog la cartea în lucru *Istorie subacvatice despre insula Ada Kaleh*)

Diplomatarium Banaticum

Vioarei MARINEASA

Într-un interviu pe care i l-a acordat lui Ovidiu Forai, cunoscutul istoric Costin Feneșan își mărturisise iubirea față de instituția Arhivelor, „a doua casă” pentru el. Pe de altă parte, aducea un elogiu izvoarelor istorice, fără de care a emite supoziții ar fi ceva de-a dreptul hazardat. Calea de acces către surse nu este una lejeră, ea presupune răbdare, acribie, dar și un pic de șansă. Constată întristat că mulți istorici contemporani nu par să fie tentați de aprofundarea cercetării, chiar dacă unora (conform pedagogiei lui Jako, magistrul său de la Universitatea din Cluj: „domnii-lor colegi, dacă găsiți ceva care îl interesează pe altul, îi faceți o notă și i-o dați”) le-a oferit cu generozitate material preliminar pentru studii ce ar fi putut dobândi anvergură. Ca să nu mai pomenim că pentru istoria Banatului trebuie să te descurci în numeroase limbi. (Mutatis mutandis, criticul Ion Simuț vorbea cândva despre lipsa de apetit a noii generații de filologi pentru îngrijirea/continuarea unor ediții critice consacrate operei unor importanți scriitori români, operațiune meticuloasă și, nu areorei, aridă.)

Consecvent cu sine însuși, Costin Feneșan a publicat de curând un masiv corp de documente medievale privind Banatul, *Diplomatarium Banaticum*, I-II, Editura Mega, Cluj, 2016-2017, care acoperă în bună parte perioada 1311-1687 (unele date la iveală în premieră, altele republicate, deoarece au fost editate în secolul al XIX-lea sau în periodice recente de circulație restrânsă). Urmare firească după alte opuri de referință apărute în ultimele patru decenii. De altfel, un istoric mișcându-se cu lejeritate (venită din studiu temeinic!) între „timpurile vechi” și contemporaneitate. Travaliul său neostentat, însoțit de competențe exersate îndelung, ne dă mereu imaginea unui Banat viu, chiar și când vorbim despre acesta la timpul trecut. Dacă n-ar fi prea frivol, aş zice că-s doar un degustător într-ale istoriei. Totuși, din această ipostază, nu încetez să mă mir atunci când survine propunerea de a porni istoria Banatului (poate că-n ideea de a o face mai expeditivă) de la izbăvitorul an 1716, momentul în care prințul Eugeniu de Savoya intra victorios în cetatea Timișoarei, sau, mai degrabă, din 1718, după semnarea tratatului de pace de la Passarowitz, pe considerentul că, din punctul respectiv, ținutul/ regiunea ar fi avut o administrație proprie.

Numai că un Banat virtual a funcționat dinainte cam pe unde ne învârtim noi astăzi, *un creuzet* al etniilor în continuă fierbere, după vorba lui Claudio Magris. Sigur, nu trebuie să cazim în plasa istoriografiei romantice, cu atât mai puțin să alunecăm în scheme protocronist-dacopate, adică să vezi continuități străromâne cu dinadinsul, însă nici nu poți ignora nuclele de aproximativă românitate ale unui teritoriu cu statut incert, aflat la răscrucea imperiilor. Iată, ca pildă având pondere,

un document care nu doar că a făcut istorie, dar chiar și-a croit, de-a lungul veacurilor, propria istorie. Este vorba despre diploma emisă în 29 august 1457 de Ladislau al V-lea Postumul, regele Ungariei, menită să întărească privilegiile dobândite anterior de către nobilii și cnejii români, de toată populația românească din opt districte: Lugoj, Caransebeș, Mehadia, Almăj, Carașova, Bărzava, Comiat, Ilidia. Un veritabil nucleu cu administrație proprie, situat în inima Banatului de deal și de munte.

Documentul a fost editat pentru prima dată de istoricul timișorean Pesti Frigyes în anul 1876, acesta având la dispoziție o copie aflată într-un act mai larg care poartă semnătura principelui transilvan Gabriel Báthory (1609). La Capitulul episcopal din Alba Iulia, specializat în redactarea și autentificarea actelor, au fost făcute alte copii ale diplomei din 1457: una în 1634 (după copia din 1609); alta în 1659, la solicitarea locuitorilor din Caransebeș refugiați în Ardeal atunci când orașul și comitatul pendinte de el a căzut în stăpânirea turcilor; în fine, încă una în 1800, la cererea autorităților din Lugoj; copia respectivă se mai afla în arhiva Episcopiei greco-catolice de aici în anul 1883.

Feneșan a recurs la o copie din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, aflată la Magyar Nemzeti Levéltár/ Arhiva Națională Maghiară, din rațiunea că încorporează o mențiune absentă din celelalte: „din însăși porunca domnului, a regelui, în consiliu”, ceea ce, detaliază istoricul, e semnul că „acordarea de către suveran a unor drepturi și prerogative consistente pe seama celor opt districte românești din Banat a constituit obiectul unor dezbateri aprinse în consiliul regal”, însă acesta a forțat nota tocmai din „nevoia de a-i fideliza pe românii majoritari din zonă” în condițiile asaltului neconținut al forțelor militare otomane.

Pelângă cauze mari, destule princi mărunte. În 27 octombrie 1338 se fac cercetări la curtea și la casa magistrului Paul Himfy pentru a da de urma a doi cai furați. Cneazului Ioan de Vermeș, învinuit de omor, i se hotărăște arest la domiciliu până când va fi judecat (23 iunie 1405). Li se îngăduie iobagilor lui Mihai de Dolaș, un apropiat al voievodului Ioan de Hunedoara, să se deplaseze liber spre oastea regală (9 februarie 1443). În 29 septembrie 1551, Francisc Somlyai, oștean în garnizoana cetății Lipova, își lasă prin testament, „în vremuri de restriște”, bunurile: tatălui și mamei - „o podoabă din piele pentru gâtul calului, pe a cărei măciulie sunt montate peruzele, o pasăre întregă asemeni unei salamandre, un coif de argint, un mănunchi de 13 pene de bătlan prinse într-o legătură de aur, o procoviță aurie și un buzdugan de argint”; „șuba, blidarele de mână, floreta cea mare, un coif-maimuță, calul secuiesc și calul de călărie deschis la culoare să i se dea lui Cristofor” ș.a.m.d.

Un prozator în căutare de sugeturi istorice ar avea o pită de mâncat dacă ar cerceta *Diplomatarium Banaticum*.

stereotipuri

Jurnalul despărțirilor (20)

Paul Eugen BANCIU

Privesc spre pereții camerei mele de lucru și nu-mi vine a crede că, pentru prima dată în ultimul sfert de veac și mai bine, e luna septembrie, cu zile mai scurte, cu soare blând, cu ploii mocănești ce anunță deja viitorul anotimp. E toamnă. Pereții sunt acoperiți cu tapiserii ale soției, ce-mi aduc aminte de vremea când țeseam împreună idei, ea în culori, eu pe hârtie. Mai sunt câteva tablouri, realiste toate, unele lucrări ale studenților ei în devenire, altele ale copiilor mei, care mi-au urmat pașii purtați odinioară prin toți munții, de la Caransebeș la Sinaia și de la Borșa și Sighet la Suceava, acum doar poate prin felul lor de a fi, mai condescendent față de cei din jur.

Aici s-au născut niște eroi de hârtie, mulți cu chipul sau felul de a fi al unor oameni pe care i-am cunoscut în cursul timpului, până acum. Oameni față de care am avut o întreagă gamă de sentimente, de la ură, admirație, uimire, iubire, la dispreț – multe dintre personaje fiind doar combinații nerecognoscibile, pentru că fiecare dintre noi avem câte ceva din altul, de alături sau de aiurea. Poveștile mele, mai ales cele din ultimul ciclu de șapte romane, își au acțiunile între București, Timișoara, Sibiu, Iași, Cluj, Alba, Oradea, Craiova sau prin satele și comunele pe unde am trecut: așa mi-am trăit un sfert de veac din viață, compunând ceva departe de lumea dezlănțuită de jos, din orașe, din capitală, simțind că mă eliberez de balastul adunat undeva în mintea și sufletul meu, cu o naivitate inerentă omului nematerialist și cvasipașnic, în mijlocul unei expoziții permanente.

Aici am sperat, am visat, m-am iluzionat că dincolo de ceva ce cred eu în clipele de maximă concentrare asupra unui caz, a unei situații, a realității pe care o vedeam trecându-se încet și pe ridurile chipului meu, prin toate fluctuantele raporturi, relații, conflicte ascunse sau directe cu ceilalți, filele viitoareii cărți mă vor spăla cu isop, ca în Psalmii lui David. Nu știu nici acum planta, forma, florile ei. N-am s-o caut decât dacă vreun specialist în botanică îmi va certifica prezența ei printre toate tufele din jur, de pe dealuri.

Dincolo de vise, speranțele, voința de a scrie acele povești a rămas poate doar curiozitatea, încă neîmplinită, de a afla cum arată isopul. Scenarii de filme, sinopsisuri, romane scrise în concedii gătuite de telefoane de la serviciu, unde răspundeam de niște oameni, de cărțile altor 800.000 de autori din țară și din lume, din toate domeniile, în doar paisprezece, șaptesprezece, cel mult douăzeci de zile, m-au făcut să mă simt umilit, ca biet funcționar ce am fost, așa cum și-au dorit toți cei din preajma mea, adică un om cu un serviciu sigur și cu un stipendiu modest, dar constant, și nu omul liber de orice avataruri, cum mă visasem încă din anii primei studenții.

Citesc biografiile a sute, poate mii de alți scriitori din toate vremurile și mă simt umilit, acesta e cuvântul corect, de faptul că au reușit să compună, să construiască o structură romanească în patru, cinci ani, când cărțile respective nu adună

uneori mai mult de 200 de pagini. Scrii când ai condiții, sau când te obsedează un personaj, o situație mai ciudată, mai nefirească. Scrii, ceva mai puțin relaxat, când editorul îți cere într-un anume termen predarea manuscrisului. Scrii când maldărul de notițe adunate în ani despre o localitate sau o zonă devin un fel de monografie a locului respectiv, sub presiunea finanțatorului, adică a primarului sau a unuia cu funcție într-un județ, care, altminteri, nu-ți mai finanțează cartea.

Am trăit presiunea timpului continuu, de la variantele de scenarii de film ce trebuiau să arate altfel peste o săptămână, adică ceva mai aproape de ideile din capul finanțatorului sau chiar al regizorului, până la numărul pe „degetele” calendarelor a zilelor de concediu de care mai dispuneam pentru a-mi termina treaba, ca să mă pot întoarce, istovit, dar cu misiunea împlinită, ca un răcan oareșcare, la munca de pe urma căreia venea un salariu, și mult mai multe obligații decât în aceste scurte crâmpie de visare printre eroii de hârtie. Poate m-a ajutat mult la asta, adică la puterea de a mă concentra în timp limitat, și meseria de gazetar, când, nu de puține ori, mi-am încheiat frazele articolelor direct pe măsura de lângă cazanul cu plumb și cositor al linotipistului, cum era pe vremea aceea, dictându-i cuvintele ce urmau să se transforme în rânduri ferme de plumb.

Poate de aceea mi-au fost apropiați sufletește, pentru că nu de puține ori i-am ajutat singur, cu siguranța fizică a celui ce știa cum trebuie să te prinzi de o piatră cât să nu cazi de la câteva zeci sau sute de metri, apucam șururi de rânduri din articole gata paginate și le mutam, alături de ei, în alte pagini – adică, pentru omul de azi, un fel de țevi din metal, de formatul ziarului, în care se înșiruiau articolele, sub fiecare titlu cules din litere dintr-un metal ferm, de culoarea cuprului, poate chiar dintr-un aliaj ce conținea și cupru, vorbind cu ei în limbajul consacrat de peste un veac, în „cicero”, „punct”, „cuadrat”, „linie”.... Dobândisem chiar ușurința de a citi rândurile invers, astfel ca, atunci când mutam jumătate de metru de pagină de plumb, să fiu sigur că ultimul cuvânt din rândul rămas se continua cu primul din cel pe care-l puneam.

Gaba aceea, presiunea cenzurii, în fața căreia trebuia să prezint paginile zilnic, apoi la săptămânalul de cultură, cu o zi înainte de apariție a numărului revistei, m-au îndepărtat de iluzia lucrului tihnit la o carte, erodându-mi până la ultima limită sănătatea. Mă întreb acum, așa, ca într-un vis, fără cadre medicale prin preajmă, ce aș fi scris dacă aș fi stat la o masă rotundă, sub o umbrelă colorată viu, cu un whisky în față, ceva sucuri de fructe exotice stoarse, niște fructe de mare, cum n-am apucat încă să mănânc până acum, ceva pișcoturi picante, dar cu plaja largă în față și oceanul întins până la următorul continent? Nu-mi pot da un răspuns sub nicio formă, pentru că viața mea a fost aceasta, aici, iar ceea ce pare de vis am văzut doar la filme...

Deci nu pot să-mi dau seama ce erou de hârtie putea apărea în condițiile acelea, decât poate un escroc, un criminal, un polițist, un spion deghizat în barman... Restul ar fi ca în toate celelalte filme...

Jurnal de familie

19

Pia BRÎNZEU

24 septembrie 1868. Străbunicul Karl Diel a primit de la tatăl lui un caiet cu coperte groase și un îndemn clar: să-l ia cu el la Szarvas, unde învață deja de doi ani la gimnaziul din localitate, și să-l folosească în timpul liber, așa cum crede de cuviință. Pentru orice îndeletnicire care i-ar face plăcere.

Zis și făcut. Îl are acum în față, cu o peniță bună și multă, multă cerneală, de culoare maro, în ton cu pagina crem a caietului. L-a luat cu el când a plecat din Jimbolia, hotărât să-l umple cu exerciții de traducere din trei limbi: germană, latină și maghiară. Cu care va începe? Cu maghiara, evident. Ar trebui să se pună mai bine la punct cu limba pe care ai lui n-o vorbesc acasă. Se tot miră de ce părinții nu l-au dat la o școală din Viena sau măcar la Seghedin, care e mai aproape. În fine.

Primele traduceri vor fi sigur din germană în maghiară, apoi va schimba limbile, alegând texte mai deosebite, fie că sunt capitole din vreo istorie antică sau simple fabule cu animale. Ce bucurie mai mare poți avea decât să patinezi între limbi? Ești mereu renăscut altfel, mereu salvat din amenințările vieții, mai exact ale școlii și ale profesorilor severi, prin alternarea vorbelor și a gramaticilor diferite. Iar căile laborioase sunt binevenite. Cu cât sunt mai dificile, cu atât sunt mai întăritoare.

Cam ce traducea un adolescent de paisprezece ani acum un secol și jumătate? După o primă pagină de titlu care anunță exercițiile ce urmează și anul în care au fost făcute, după semnătura sofisticată a tânărului autor, încep traducerea în maghiară:

„Sunt copil. Îmi iubesc mama. Sunt un copil cuminte. Copiii cumiți își iubesc părinții. Ei încă nu știu multe lucruri. De aceea merg la școală. Dar celor harnici le place să meargă la școală. Și ce fac copiii la școală? Citesc, socotesc și scriu. Învățătorul le predă totul cu grijă. Elevii nu se ceartă și nu se bat între ei. După școală pleacă liniștiți acasă.”

Ce frumos! De unde o fi preluat textul german pe care l-a tradus? Să-l fi scris singur? Nu prea cred, pentru că străbunicul era cam năzdrăvan. Avea mai multă personalitate decât toți ceilalți copii ai familiei Diel, cei nouă prunci rămași din unsprezece. Dar traducerea continuă cu aceleași idei curate și simplu formulate. Sună la fel de moral și când apar în germană: copiii trebuie să își asculte părinții; poruncile părinților sunt poruncile lui Dumnezeu; mintea și corpul trebuie liniștite și ele. Pentru descrierea trupului sunt necesare multe cuvinte legate de anatomie: pielea, oasele, degetele și multe alte părți ale corpului se înșiră pe o pagină

întreagă. Iar când traducătorul cel cuminte se hotărăște să plece de acasă, va descrie străzile orașului, biserica și școala. Urmează gânduri despre cer și pământ, despre natură, pomi și păsări. O bună ocazie de a vira înspre fabule și a încheia cu cea a lui Esop, despre lupul și capra de pe costiaș.

În 1869 urmează traduceri mult mai sofisticate, dedicate lui Miltiades și Temistocle. Din Cornelius Nepos, *Liber de excellentibus ducibus exterarum gentium*. Preferate rămân însă fabulele. Sunt mult mai distractive. Chiar și atunci când sunt scrise în latină, fie că este vorba despre greierile și furnica lui La Fontaine sau aceeași poveste a lupului și a caprei, reluată a doua oară în latină.

Greșeli sunt foarte puține. În tot caietul se văd doar două corecturi făcute cu creionul. Să fi tradus întâi totul pe o ciornă? Dar și mai surprinzător este scrisul caligrafic. Litele sunt impecabile, de parcă ar fi tipărite, iar rândurile sunt perfect drepte, deși paginile groase ale caietului nu permit acel ajutor numit de bunica mea „Faulenzer”: o foaie cu linii negre groase, pusă ca suport orizontal sub pagina pe care scrii, gândită pentru cei care nu vor să se străduiască prea mult.

Frumusețea caligrafiei, a gestului mărunt, mă surprinde poate chiar mai mult decât traducerea corectă. Astăzi mi se pare o adevărată artă, chiar dacă aparține unui cotidian mărunt: semnul simbolic al literii câștigă o dimensiune estetică neașteptată și, în același timp, mă ancorează în istorie. O istorie a școlii, a învățământului și a gândirii adolescentine de odinioară.

Deschizându-mi porți neașteptate înspre o altă lume, străbunicul mă transformă în prizoniera acestui caiet. Îi mulțumesc în gând că s-a străduit doi ani de zile fără să știe că-mi va oferi un moment de înălțare în fața literii pictate desăvârșit. Un copil care scria atât de frumos trebuie să fi fost departe de ambițiile deșarte, de răul, invidia sau nedreptățile adulților. Lumea lui pare mult mai dreaptă, mai sigură pe sine și mai sănătoasă decât oricare dintre lumile imaginate de noi astăzi.

De ce atunci nu regretăm mai mult că s-a pierdut arta caligrafiei? Artiștii din noi sunt omorâți de computer și nu se va mai găsi nimeni să celebreze un scris perfect, creat de o mână atentă și un gând sincer al iubirii de cuvânt. Dacă i-am imita pe cei de demult, poate am uita ce demoni ne mai bântuie și am simți, pe neașteptate, cum suntem atinși de aripa unui înger. El ne-ar șopti la ureche un secret: o literă rotunjită cu har și o gramatică fără greșeli înfrumusețează nu numai hârtia pe care scriem, ci și politica pe care o gândim sau planeta pe care trăim. Indiferent de partidul sau limba cărora le aparținem.

picătura de cucută

20

Un caz special

Robert ȘERBAN

Așteptam la semafor să se facă verde.
– Te salut, mi-a spus, cald, un domn cu un chip cunoscut, care s-a oprit lângă mine. – Salut, salut, am răspuns și eu în timp ce-mi foram memoria ca să îl caut în ea.
– Ce mai faci? Cum ești?
– Mulțumesc, bine. Mă descurc. Tu?
– Printre ele, știi cum e. Am avut două operații...
– Uf, nasol, am replicat.
– Da. O intervenție la vezică și apoi un cancer...
Săracul! De unde-l știi, de unde?
– Și acum e OK?, am întrebat.
– Sper. Cancerul se va vindeca, dar trebuie tratament intens, asta e... Nenorocită boală, nenorocită!
Eram cam pământiu la față omul. Trebuia să fac ceva.
– Nu vrei să bem o bere?
– Oho, mi-ar face plăcere, cum să nu!
Am pornit spre „Curtea berarilor”, am luat fiecare câte-o fleică, trei mici și am băut câte două beri de căciulă. Printre înghițituri, mi-a vorbit despre cancerul de prostată și despre investigațiile ce trebuie făcute regulat, despre vârsta care vine cu bune, dar și cu rele. Cum e cancerul.
– Mă simt mult mai bine acum, ai avut o idee grozavă să venim aici. Buni micii, bună berea. Mi-a trecut și durerea de cap, mi-s spus, și un zâmbet i-a luminat fața.
– De la oboseală, probabil, vine durerea...
– Da, de la stres, somn puțin, muncă multă, oboseală. Se strâng.
Nu-mi aminteam defel cine e, a naibii memorie cum te face ea de cacao. I-am cerut ospătarului nota de plată. Convivul a vrut să plătească el. Am replicat ferm: Eu te-am invitat, te rog!
– Bine, bine, mulțumesc. Mă bucur că am mai schimbat o vorbă, două... Când ai timp, te aștept pe la mine, la o cafea.
– Dar ai voie, nu e iritantă?
– E, prostii... Așa n-ai voie nimic, știi cum e. Hai săptămâna viitoare, hai pe luni, că săptămâna asta mai am trei operații, sunt prins.
– Cum trei operații!? La ce?
– Păi un rinchi cu cancer, un varicocel, dar asta-i banal, și... mai ceva, nu mai știu acum, trebuie să mă uit pe fișă. Hai, te aștept la clinică, dau și un whisky afumat, o nebunie, nu altceva! Am un pacient pe care l-am întors din morți și de atunci mă tot alimentează.

Puseuri bibliofile (1)

Radu Pavel GHEO

Nu poți avea toate cărțile din lume. Mi-am dat seama de asta destul de târziu, cred că pe la începutul gimnaziului. Înainte de trista revelație, visam să am o bibliotecă imensă, care să cuprindă toate cărțile apărute vreodată – cam cât o cameră, două, cu pereții tapetați cu volume, cât mi se părea mie pe-atunci că s-ar întinde producția tipărită a omenirii. Între timp mi-a rămas visul compensatoriu al Cărții absolute, unica, atotcuprinzătoare Carte, care le conține pe toate celelalte și ceva în plus (poate însuși faptul existenței ei).

Bibliofilia, în multe ei versiuni, mi se pare o formă resemnată a acestei dorințe de absolut, un soi de limitare la un absolut specializat. Nu poți avea întregul, dar poți avea o bucățiță *întreagă* din întreg. Aici se găsește, cred, resortul ascuns ce naște colecțiile și colecționarii – lucru valabil nu doar în cazul cărților. Patima asta de o nobilă elevație, cea a colecționării de cărți, are, dincolo de obiectul ei propriu-zis, un farmec aparte, cel al căutării, al atingerii unui țel, al unei împliniri, deși – colecționarii o știu – adesea drumul spre o țință ajunge să fie mai însuflețitor decât momentul atingerii ei. Și cu cât piedicile și greutățile sînt mai mari (numai să nu fie insurmontabile), cu atît satisfacția pe care o simți cînd le depășești e mai adîncă.

Așa am simțit eu în anii – mulți – în care m-am străduit să completez o serie de colecție. Eram adolescent și eram pasionat de *science fiction* (mai sînt și acum, dar în mare măsură din nostalgie). Sefiștii, cum se numesc la noi fanii genului, au un jargon propriu, repere culturale și pasiuni lecturale specifice, dar și coduri interne, aproape oculte (și, cu toate că nu are legătură cu subiectul, în comunitatea autorilor de SF există un altruism și un spirit de solidaritate la care lumea literaturii „mari” nici nu poate visa). Astfel, orice sefist va ști ce înseamnă 466. Pentru oricine altcineva e doar un număr oarecare, dar în comunitatea SF are o semnificație simbolică: cea mai longevivă colecție de literatură de gen din România Populară și apoi Socialistă, publicată în broșuri de cîte 32 de pagini, a avut exact 466 de numere și a apărut bilunar (o perioadă și trilunar) din 1955 pînă în 1974.

Se numea simplu Colecția „Povești științifico-fantastice” sau, prescurtat, CPSE. E drept că ea a fost reluată imediat după revoluția din 1989, în libertate și democrație, dar prestigiul ei n-a mai fost niciodată același și, oricum, a sucombat după vreo sută și ceva de numere. (Unii zic că mai apare sporadic și acum.) Însă autentică CPSE, cea care a căpătat în timp valoare bibliofilă, a rămas colecția comunistă, cu cele 466 de numere ale sale în format aproximativ de 13x19, pe care orice pasionat adevărat le visa în bibliotecă.

Printre aceștia mă număram și eu. E drept că, după ce am început să scriu *science fiction*, am mai avut un vis: să mă văd publicat în CPSE. Numai că, odată ce colecția dispăruse, doar o întoarcere în timp SF-istă mi-ar fi îngăduit așa ceva (sau o revoluție anticomunistă, dar asta e

altă poveste). În schimb, să pun mîna pe cele 466 de broșurele apărute înainte ca eu să învăț să citesc părea un plan realizabil. Greu, chinuitor, dar realizabil. Așa se pornesc colecțiile. Așadar, de pe la vîrsta de zece ani, cînd am aflat de existența CPSE, am început să cumpăr număr după număr: prima sută de broșuri desperecheate de la un verișor al cărui tată le colecționase și el, dar se plictisise, apoi următoarele mai agale, una cîte una, care de la un anticariat, care de pe la faimosul *ocsko* de pe strada Cluj (sau, mai târziu, din Mehala), care de te miri prin ce bibliotecă a vreunui prieten generos. Perspectiva de a completa vreodată întreaga colecție era totuși îndepărtată, foarte îndepărtată.

După 1990 situația s-a mai schimbat. Au apărut vînzătorii de carte ambulante. De fapt, în primul deceniu postrevoluționar a fost epoca lor de aur. Unii vindeau la suprapreț cărți nou apărute (a fost era traficului cu Noica-Cioran-Eliade), în schimb alții – cei mai mulți – erau un fel de buchiniști mai mult sau mai puțin sofisticați, care vindeau carte veche. Nu știi de ce, dar în epoca aceea s-au lichidat extrem de multe biblioteci, iar vînzătorii ambulante cumpărau la prețuri mici și cu toptanul mii de volume strînse de niște necunoscuți pasionați de carte, probabil morți, posibil emigrați, cine să mai știe? În acei ani să fii prieten cu un vînzător ambulant de carte era echivalentul mai uman al „pilei” de la librărie din ultimii ani ai comunismului, doamna care îți punea deoparte *Cel mai iubit dintre pămînteni, Război și pace* sau, după gust, *Shogun* ori *Maitreyi*.

Am avut și noi un astfel de prieten (între timp emigrat în Canada) și am beneficiat de sursele lui vaste de carte. Am mai dat șfară-n țară și prin rețeaua de sefiști, am urmărit rubricile de mică publicitate din revistele de profil și, ori de cîte ori ajungeam în vreun oraș, îi căutam anticariatele și tarabele ambulante cu cărți și reviste vechi. Și, într-un final dumasian, după vreo douăzeci și ceva de ani, prin 1998 sau 1999, am reușit să adaug la colecție și ultimul număr lipsă. Sau ultimele două? Nu-mi amintesc.

Asta e pînă la urmă paradoxul colecționarului – deși poate nu al tuturor, că ar fi păcat. După acel moment de împlinire, ori de cîte ori mă gîndeam la colecția asta, îmi răsărea în minte șirul celor 466 de broșuri înșirate în biblioteca mea și mă inunda un fior cald, un amestec de plăcere, duioșie și nostalgie. Însă nu-mi amintesc absolut deloc momentul final propriu-zis, finišul, ultima achiziție, ultima piesă a colecției. Țin minte alte momente de pe parcurs, absolut aleatorii, bucuriile de moment, dar încheierea, nici vorbă. E ca și cum n-ar fi fost niciodată. Sau mai degrabă ca și cum n-ar fi fost bucurie, ci un soi de resemnare blîndă: am reușit, drumul lung s-a sfîrșit – și odată cu el, și farmecul lui. Căci farmecul unei colecții e dar mai degrabă de plăcerea căutării. Cînd se termină, se termină. De-aia poate nici n-ar fi bine să ai vreodată „toate cărțile din lume”.

Există însă și forme de bibliofilie mai puțin restrictive decât colecționarea de colecții. Căci ele, ca și scrierea cărților, nu cunosc niciodată vreun sfîrșit.

play

Caleidoscop major

Claudiu T. ARIEȘAN

I O personalitate de talie europeană, cu profunde reverberații culturale și religioase este Monseniorul Vladimir Ghika (1873-1954), nepot al ultimului principe al Moldovei, fiu al ministrului român de externe și al apărării, vlăstar al unei ilustre familii princiare, la rândul său prinț, diplomat, scriitor, cleric de rit latin și bizantin deopotrivă, beatificat de Curia Romană la exact 150 de ani de la naștere, pe 31 august 2013 la București. O carte micro-monografică foarte limpede și minunat ilustrată, la cele mai înalte standarde ale momentului, apărută cu acel prilej este periodic retipărită, ca o referință substanțială și sintetică, prin grija Editurii Arhiepiscopiei Romano Catolice: Anca Mărtinaș, *Vladimir Ghika: prințul cerșetor de iubire pentru Cristos*, Editura ARCB, București, 2013, 50 p.

Pe lângă ediția autohtonă realizată de cea care este redactor la programele în limba română ale Radio Vatican, există și variante engleză, franceză, germană, italiană etc. – un exemplar al celei din urmă versiuni fiind dăruită de autoare însuși Papei Francisc. Pe alocuri, traseul biografiei sale prime pare nimbant de poveste, cu nașterea la Stambul, cu studiile franceze și apoi italiene la Colegiul dominican Angelicum, cu sfințirea ca preot în capela lazariștilor Saint Vincent de Paul din Paris, cu prietenia remarcabilă ce îl lega de filozofi neotomiști de talie mondială, precum Jacques Maritain.

Pentru ca al doilea palier al existenței sale, cel românesc, să fie tincturat de bolgiile infernale ale comunismului vindicativ, ce l-a umilit, încarcerat, torturat și asasinat, într-un final tragic și martiric, la Jilava. Simbolic și providențial pentru ecumenismul său ardent, în ultima zi de peregrinare pământească dinaintea plecării la cele veșnice a avut în preajmă ca mărturisitori ai credinței în pușcărie, pentru mângâierea ultimă, un preot ortodox, un tânăr iudeu, un pastor protestant și un imam tătar. „Ca toți să fie una”!

II Altă personalitate incontestabilă și cu reverberații de calitate mondială a ultimului secol românesc, compozitorul emblematic al culturii noastre moderne, este evocat cu dăruire și maximă competență de muzicianul și eruditul lugean Constantin-Tufan Stan, *George Enescu. Consonanțe bănățene. Cronici, evocări, interviuri, omagii, mărturii*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Eurostampa, Timișoara, 2018, 304 p. Cunoscutul arheolog cultural, membru al Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor, s-a ilustrat deja prin reconstituirea și editarea operelor unor somități ale genului, precum Sabin Drăgoi, Zeno Vancea, Dimitrie Stan, Vasile Ijac, Liviu Tempea, Ioan Vidu ș.a. Acum și aici sunt adunate numeroase documente și intervenții de specialitate ale domniei sale ce privesc atât legăturile și prezențele lui Enescu în Banat și armonicele dezvoltate cu colaboratorii săi din vestul țării, o „lume muzicală de ținută europeană” între anii 1912 și 1943, cum sublinia prefațatoarea Laura Manolache la prima ediție a lucrării de față.

Pe lângă fixarea unor jaloane precise și decantarea prestațiilor în timp ale maestrului la Lugoj și Timișoara (corespunzător celor mai largi capitole din carte), sunt evidențiați și compozitorii locului laureați ai Premiului Național de Compoziție „George Enescu”, precum și participări semnificative ale unor interpreți timișeni la Festivalul Internațional George Enescu. O notă specială pentru insolita poezie *Concertul* din 1938 a scriitorului și universitarului Ovidiu N. Țino, dedicată în chip expres lui George Enescu și reprodusă pe ultima copertă a volumului și pentru remarcabila iconografie, majoritatea originală și puțin cunoscută, ce îmbogățește cuprinsul acestui proaspăt florilegiu omagial.

III Literatura senzațională nu are o tradiție foarte bogată la noi, antologia lui Ștefan Cazimir, *Pionierii romanului românesc*, dând seama despre începuturile timide și lipsite de capodopere ale genurilor polițist, de aventuri sau de mistere în a doua jumătate din secolul XIX. De atunci, doar Rodica Ojog-Brașoveanu a ilustrat în arpegii superioare policier-ul autohton, așa că orice tentativă de a o concura sau chiar depăși este binevenită, măcar în veacul XXI! Un cronicar neobosit al vieții literare actuale, cu studii filologice și filozofice duse la capăt, critic de întâmpinare acut și profesionist media, purtător de condei aplicat cu peste 20 de volume la activ este și unul dintre candidații serioși la titlul neoficial de „unul dintre cei mai buni autori români de literatură polițistă” (Michael Hăulică): Stelian Țurlea, *Un plan atât de bine pus la punct*, Editura Crime Scene Press, București, 2018, 135 p.

Este doar cel mai recent dintr-o consistentă suită de romane cu profil detectivistic apărute, majoritatea, într-un ritm foarte susținut la editura specializată condusă de George Arion, alt profesionist recunoscut al categoriei ficționale mai sus menționate. Fie că e încadrabilă (potrivit lui Alex Ștefănescu) într-un „realism nețârmurit”, fie ar aparține unui „realism pragmatic” (părerăa lui Dan C. Mihăilescu), proza lui Stelian Țurlea este „ucigător” de dinamică, foarte accesibilă, tensiunea competent turnată în tipare clasice, acțiunea viu sincopată și caligrafierea personajelor aducând cu reușitele speciei cinematografice de tip *giallo* – varianta italiană a *thriller*-ului gotic *slasher*, ce i-a scos din anonim pe Dario Argento, Luciano Martino, Lucio Fulci, Mario Bava, Umberto Lenzi e.a. Și dacă am făcut o referință filmică, trebuie menționat și darul cu totul special al autorului evocat de a descrie cu ochiul operatorului versat, pe un scenariu antrenant și cu o regie compozițională alertă, mereu surprinzătoare și perfect adaptată la exigențele scriiturii moderne.

Hai să vă zic ceva

21

Adriana CÂRCU

Mă tot frământ de câteva zile să dau de capătul sau mai bine zis de începutul unui enunț relevant legat de importanța comunicării. Asta într-o vreme când suntem cu toții martorii (era cât pe ce să spun victimele) unui paradox, și anume acela că diversificarea canalelor de comunicare se află într-un raport invers cu calitatea acestora. Punctul minim este atins astăzi de *fake news* sau, pe plan individual, de discuțiile vide – o temă pe care am abordat-o și cu o altă ocazie.

Probabil că vi se întâmplă din când în când să vă întrebați cum naiba reușeam să ne descurcăm pe vremea când comunicarea la distanță se făcea doar prin telefoane fixe, cum de reușeam să ne întâlnim, darămi-te să găsim locul întâlnirii. Mie, ca uneia pentru care telefonul a avut dintotdeauna o funcție concret informativă și pentru care comunicarea nemijlocită a rămas de neînlocuit, mi se întâmplă des, când văd oameni cu telefonul lipit ore în șir ureche, să mă întreb despre ce or vorbi. De unde au atâtea cuvinte?

Mai deunăzi, cineva se întreba în glumă dacă atunci când o persoană telefonează într-un mijloc de transport în comun este legitim să te amesteci în conversație cu sugestia. Este ceea ce mi-aș fi dorit să fac ieri, dar până la urmă n-am îndrăznit. Mă aflu într-un tramvai în Mannheim și undeva în spatele meu o fată vorbea la telefon românește: „Am avut dureri așa mari, de credeam că înnebunesc”, zicea, „ieri n-am mai putut și m-am dus la doctor. M-au băgat la tomograf și după aia a trebuit să aștept o grămadă, că doctorița mi-a spus că e acolo ceva ce nu se vede prea bine și se duce să vorbească cu doctorul cel mare. Nici ăla n-a putut să spună ce e. Așa că până la urmă mi-au făcut trimitere să mă duc să fac un RMN. Nu mă duc la niciun RMN, mă fut în ei!”

Nu știu dacă interlocutorul o fi reușit s-o convingă pe fata din tramvaiul 4 să-și caute în continuare de sănătate, pentru că ea a coborât la prima stație. Dar eu am rămas gândindu-mă că fără telefonul mobil n-aș fi avut ocazia să pătrund atât de adânc în intimitatea unei necunoscute. De fapt, nici n-ar trebui să pătrundem defel în intimitate necunoscuților, dar astea sunt vremurile transparente, și apoi, dacă n-ar fi așa, n-aș mai fi putut scrie paragraful ăsta.

Am început acest text cu un gând legat de comunicare, pentru că ea este

condiția *sine qua non* a dialogului. Comunicarea poate exista fără dialog, dar nu și invers. Existența unui dialog presupune disponibilitatea de a comunica, dar înainte de toate ea presupune o egală relevanță pentru toți cei angajați în schimbul de idei. Putem vorbi despre un dialog de-abia atunci când canalele funcționează în ambele direcții, atunci când interlocutorii rămân într-o zonă accesibilă, în egală măsură. Cu alte cuvinte, atunci când vorbim despre ceva sau, ca să folosim corect o dublă negație, atunci când nu vorbim despre nimic. Discuțiile despre nimic nu trebuie confundate, însă, cu *small talk*-ul, care are o funcție foarte clară în procesul comunicării. Discuțiile despre nimic nu-ți solicită defel participarea, ci doar răgazul de a asculta în tăcere o poveste neinteresantă.

Există un tip de relatare neconcludentă pe parcursul căreia ți se dau cele mai minuțioase detalii civile și intime din viața unui terț necunoscut și care se poate ramifica în largi meandre irelevante, minute în șir. Mai există apoi comunicări făcute sub asumptia faptului că vorbitorul știe cum gândește sau simte un terț (cunoscut sau nu), sau chiar interlocutorul (mai ales într-o situație de criză), de cele mai multe ori și acesta prea puțin cunoscut vorbitorului. Apoi urmează limbaajul de lemn, care a devenit o instituție în sine, și pe care de acum îl practică adevărați specialiști (da, ți trebuie antrenament ca să-l poți mânui cum se cuvine).

Acestea sunt persoane extrem de talentate și îndelung versate în a folosi foarte multe cuvinte pentru a nu spune nimic, cărora eu le zic „aruncători de spumă” (să-mi mai spună cineva că germana nu e o limbă metaforică!) Ele reușesc să dea chiar o notă simpatcă acestui gen de comunicare lipsită de conținut, sau să te facă să crezi, în graba mare, că chiar ți s-a relatat ceva. Iar pe ultimul loc, după cum ziceam, se află *fake news*, dar de asta se ocupă alți specialiști, iar aici mobilele sunt mult mai complexe.

Cineva îmi spunea că atunci când într-o conversație începe să fie bombardat cu detalii nerelevante, dă din cap aprobator și se gândește la ale sale. Mie, însă, tocmai acest gen de (ne)participare mi se pare o trădare față de ideea de dialog. Cu timpul, chiar dacă înveți să stră-vezi resorturile psihologice ale vorbitorului și să descifrezi codurile extralingvistice, care stau la baza acestor baterii de câmpii, simți cum ele anihilează treptat acea comuniune benefică pe care eu o numesc *comunicare esențială*.

rediviva

Chivute intelectuale și politice

Adina ȘTEFĂNESCU

Dragă Zoon Emotikon, pentru că suntem în septembrie, luna școlarilor, iar tu ești un școlar, vom vorbi astăzi despre paideia grecească. Curios lucru, dar în Grecia Antică, cu precădere la Atena, alfabetismul era un lucru rar. Tot așa, cum până în secolul al XIX-lea, a ști să scrii și să citești în Balcani, deci și în Grecia modernă, era un lucru rar. Asta ca să înțelegem cum e cu progresul și evoluția în istorie. Cum ajunseseră vechii greci să fie atât de silitori și interesați de școală? Simplu. La grec, totul se reducea la caracterul practic și util al unui lucru. Este aproape neverosimil că acest popor a rămas în conștiința

cetățeni, cât avea un oraș-stat, numărul atenienilor care luau parte direct la conducerea cetății, de la nivelul demului la cel al magistraturilor superioare, să sporească simțitor, chiar dacă toți oamenii politici de vază ai Atenei erau aristocrați. Funcționarii statului atenian erau aleși prin tragere la sorți și dețineau funcția primită în jur de un an.

La fel este și în cazul arhonților, magistrați cu atribuții extrem de importante. În felul acesta, se evita acumularea de putere sau monopolizarea ei și era foarte probabil ca un număr cât mai mare de cetățeni să ocupe o funcție publică și politică. Buletul era un Consiliu de miniștri ai cetății, care examina și proiectele de decizii, și starea flotei de război, și aprovizionarea cu gră-

tânăr cu un proces de toată frumusețea:

„**Bdelikleu** (copleșit): Pe Zeus, mai bine mă las păgubaș de părinte/ Decât zilnic contra-atător rele să vâslesc înaintea!

Corul: Și n-ai decât antreul! Căci te servim cu feluri simple/ Dintre vorbe și care nici măcar nu dor./ Dar ai să vezi tu când vreun orator/ Pentru aste vini te va înghesui de tot,/ Drept martor la al tău vădit complot (...)/ Oricine ești, fost-ai trimis tiranie să ne dai.

Bdelikleu: Totul la noi e tiranie și conspirații mai dihai/ Fie că de-un lucru mare ori mic se pune!/ De-ani cinzeci nu mai auzisem eu ăst nume/ Dar acum mai căutat decât de pește-saramură/ E, încât prin piață «tirania» se tot dă dură./ Cumperi un biban, la hamsii strâmbi din nas?/ Îndată preceupeața de plevușcă, în pagubă rămasă,/ Zice: «Nu hamsii mititele, ci un mărișor biban/ Cumpără-omul ăsta? Clar: are gânduri de tiran!» (...)/ Ieri în miez de zi la o târfă mă dusăi,/ Și-i cerui... s-o-ncalec; dar ea de năbădăi/ Se-umplu și mă-ntreba:”Au tiranie socoți tu,/Ca a lui Hippias-să-mi reășezi-acu?”

In plus, primeau și bani pentru o îndeletnicire atât de laudabilă. Erau foarte mândri de o asemenea funcție, căci spune poetul antic „Decât un jude cine-i azi mai fericit, mai învidiat,/ Și decât unul bătrân, mai de temut, mai răsfațat?”.

Cum se vede, procesele erau ceva obișnuit și în familie, nu doar între foști parteneri de afaceri sau în diverse conflicte politice și militare. În dialogul *Euthyphron* a lui Platon îl găsim pe prorocul de oarecare faimă, Euthyphron cum îi mărturisește lui Socrate că se vede nevoit să-l dea în judecată pe propriul său tată, pe motiv că lăsase un slujitor să moară legat, drept pedeapsă pentru fapta sa, după ce slujitorul cu simbrie (deci om liber) bătuse la beție niște sclavi până îi omorâse (sclavi aflați tot în proprietatea familiei lui Euthyphron). Euthyphron consideră că ucigașul trebuie dat în judecată chiar dacă stă cu el în casă și mănâncă la aceeași masă, căci altfel ești pângărit tu însuși, trăind în preajma unui astfel de om. În dialogul amintit, se discută conceptul de *pietate*. La greci, acest concept (ca și altele: *dreptatea*, *prietenia*, *adevărul* sau *iubirea*) a fost dus, de dragul dialecticii, disputei și pasiunii în căutarea celui mai bun înțeles la limita sa semiotică.

Discuția amintită are loc în condițiile în care și Socrate era chemat în judecată. Situația era bizară. Nu doar pentru că era el însuși, marele Socrate, era judecat, ci mai ales pentru că acest om mic de statură, cu nasul cârn, limba ascuțită și ochii joviali, nu știa să vorbească cum se cuvine într-un proces. El spune: „Atenieni, vă rog cu tot dinadinsul, dacă mă veți auzi apărându-mă cu aceleași cuvinte pe care obișnuiesc să le spun și în agora, printre tarabele zarafilor, unde m-ați auzit mulți dintre voi, și în alte părți, să nu vă mirați și să nu faceți zarvă. Căci așa stau lucrurile, pentru prima dată am venit la judecată acum, la șaptezeci de ani; sunt cu totul străin de vorbirea de aici.” (Platon, *Apărarea lui Socrate*).

Două lucruri pot fi lesne de înțeles din cuvintele lui Socrate. Era un lucru de-a dreptul excentric să nu fi fost un obișnuit al tribunalelor în acele vremuri și, cu atât mai rar, să nu ai un discurs înflorit, împodobit cu toate accesoriile retoricii pentru a îmbuna juriul și judecătorii și a capta bunăvoința ascultătorilor. Procesele, la fel ca teatrul, concursurile de muzică și poezie, atletismul sau procesiunile și ritualurile religioase, erau un prilej de distracție publică. Circul și pâinea nu le-au inventat romanii, doar au dus fenomenul la superlativ. Tocmai pentru că erai atât de vizibil, nu era indicat să mergi nepregătit. În Atena, la fel ca în majoritatea cetăților grecești, acuzatul se apăra singur. Desigur, puțini erau cei capabili să vină cu un discurs de apărare bine făcut. La școala elementară nu învățai decât să scrii, să citești, să reciți patriotic câteva zeci de rânduri din Hesiod sau Homer (asta la capitolul poezie) sau să cânti cântecele patriotice. Statul se îngrijea să le amintească în fiecare clipă că îi aparțin și că luptă pentru cetate.

Chiar dacă școala era privată, nefiind subvenționată de stat, funcționarii se asigurau că profesorii au o bună ținută morală și respectă o curriculum impusă. Pe lângă scris și citit, elevii de atunci se chinuiau, ca și cei de acum, cu tabla înmulțirii. Pitagora era deja un clasic al paideiei grecești. Așadar, școala elementară era simplă, adeseori învățătura o dădea tatăl băieților sau, dacă aveau un pedagog (care inițial era un sclav învățat), mergeau și la școlile private (ținute în locuința profesorilor) sau pe lângă gimnasion-urile (spații destinate sportului) orașului. Trebuie știut că era mai importantă pregătirea fizică decât cea teoretică. Despre o educație instituțională se poate vorbi doar în cazul băieților. La fete, dacă se constata o prea insistență aplecare spre învățătură, părinții deveneau suspicioși că odrasla lor are gânduri imorale, căci numai femeile cu un caracter îndoielnic doreau să epateze prin cultură într-o lume a bărbaților.

Singurele care o făceau, căci era cumva în „fișa lor de post”, au fost hetairele, care însoțeau bărbații la banchete și simpozioane. Ele erau nevoite să poarte conversații cu aceștia, nu doar să danseze, să cânte și să facă amor. Încă o dată, se dovedește cât de pragmatici erau. Dacă fetelor nu le folosea la nimic, la ce să-și piardă vremea cu studiul, nu-i așa? Cei care vor revoluționa mentalitatea vor fi filosofi idealști, pentru care dragostea de învățătură și înțelepciune (filosofia) își este sieși suficientă și înnobilează spiritul, în totală autonomie față de nevoile pragmatice. Aceștia vor primi și fete îndrăznețe la școlile lor. Dar până să ajungem colo, vom vorbi despre sofști, primii dintre învățătorii de elită.

Așadar, dacă se dorea mai mult de atât, dacă aspirantul dorea să epateze în agora, la întrunirile politice sau să facă o frumoasă figură prin procesele în care era chemat, dacă voia funcții publice și faimă, era musai să scoată mai mulți bani din buzunar. Învățământul secundar era

umanității prin idealismul filosofiei platoniciene, căci, la drept vorbind, individul obișnuit și simplu nu făcea nimic mai mult decât ce îi aducea un câștig imediat și își dovedea utilitatea practică.

Cea care a dus grecul la școală a fost democrația, nu spiritul său elitist și intelectual. Era aproape imposibil să-ți exerciți drepturile în democrație și să fii analfabet. A rămas de pomină cazul unui cetățean mai puțin împăcat cu cartea, care îi cere lui Aristide, în 482 î. Cr., să-i scrie pe un ciob chiar numele său, într-un moment în care se hotăra dacă Aristide va fi ostracizat sau nu. Va fi!, căci mulți știau să-i scrie numele și îi purtau sămbetele deoarece era prea bun și drept. În teatrul lui Aristofan întâlnim toate păcatele și lipsurile morale ale grecilor, dar analfabetismul nu intră în recuzita comică a dramaturgului. Vedem în piesele lui cum și un simplu țăran (*Norii*) sau un măcelar (*Cavalerii*) știau să scrie. Sistemul politic grecesc era gândit în așa fel încât, măcar o dată în viață să-și implice cetățenii într-un demers politic.

De pildă, Atena era condusă de un sistem bicameral, format din Bule (Sfat) pentru care se trăgeau la sorți câte 50 de reprezentanți ai fiecăruia dintre cele 10 triburi, și Adunarea poporului (Ecclesia), care îi cuprindea pe toți cetățenii capabili să poarte armele. Sistematizarea și multiplicarea funcțiilor politice, corelată cu îngrădirile de repetare a mandatului, face ca la un corp civic de 30.000 de

ne, care primea orice ambasadă străină și trimitea soli în alte cetăți sau la regii barbari — deci funcția sfatului celor 500 ca mecanism instituțional democratic era evidentă.

Grecii aveau fobie de tiranie. Trăsătura această a devenit motiv de bășcălie și ironie în teatru, mai ales la Aristofan, căci erau iute și degrabă părători, turnători și acuzatori dacă te bănuiau de intenții tiranice. Pentru o faptă de nimic, puteai să fii acuzat de tiranie și nu știai dacă a doua zi nu erai citat la tribunal în urma plângerii vreunui amic de pahar sau afaceri. Acolo unde sunt multe procese e musai să fie și mulți jurați. Iată o altă îndeletnicire care presupunea să ai școală ca să rămâi prezentabil, eligibil și credibil în calitate de judecător sau jurat. Cu precădere, aceasta era o distracție a bătrânilor.

La același Aristofan găsim în piesa *Viespile* tocmai obsesia unui bătrân pentru ocupația de jurat. Acesta ajunge să fie claustrat de propriul fiu, Bdelikleu, om de afaceri prosper care se simte umilit de propriul tată, Filokleu. În loc să stea acasă cu nepoții, umbla prin tribunale. Filokleu era întocmai altor bătrâni din cetate, care asemenea unor chivute cu ușoare aere de intelectuale, învechiți în legi și proceduri, frecau până la lustru băncile juraților și împărțeau dreptatea cu mândrie și aroganță. Vine Corul (format din bătrâni jurați) să-l scoată din casă pe prietenul lor, Filokleu și îl amenință pe cel

asigurat de niște dascăli cu o bogată cultură generală și cu aptitudini oratorice dovedite. Ei stăpâneau raționamentul logic, elemente de cosmogonie și cosmologie, fizică, matematică, muzică, poezie, dar mai ales de filosofie. Când spunem cosmologie sau fizică am crede că erau niște științe autonome și bine articulate, așa cum le știm azi. De fapt, cosmologia și fizica din acele vremuri erau o mixtură mai mult sau mai puțin îndrăzneță de mitologie și observații empirice personale. Știința în care au excelat cu adevărat grecii a fost geometria. În rest, pentru orice poveste științifică se găseau destui gură cască și aplaudaci, dar și destui contestatari, căci nimic nu-i venea grecului mai firesc decât să contrazică.

Uneori, în vâltoarea discuțiilor ajungeau să se scuipe și să se păruiască în plină stradă, ca suprem argument pentru vreunul prea greu de cap sau prea arrogant. Cel mai de soi în disputele înțelepților era Socrate. De aici i s-a tras și moartea, nu doar câteva casteli pe stradă sau pe sub porticuri. Nu puțini vor fi fost cei care au înghițit în sec când li se călca în picioare autoritatea în văzul lumii de către acest ins mărunțel și gâlcevitor, de la oameni politici, arhonți, la tirani bogați, militari sau eroi ai teatrului, poeziei sau jocurilor olimpice. Școlile filosofice au înflorit în perioada lui Pericle și după el, iar disputele filosofice reprezentau bunul cel mai comun al vieții ateniene. Vedetele incontestabile erau sofistiții. În conștiința publică, Socrate era asimilat sofistilor, poate și datorită notorietății sale, cu toate că acesta s-a străduit din răputeri să se delimiteze de ei.

În primul rând, Socrate nu lua bani

pentru învățatura sa, spre deosebire de „colegii” săi care veneau cu niște tarife impresionante, pentru care i-ar învidia chiar și un profesor cu state grele de la Harvard sau Yale. Trebuie știut că nici în acele timpuri profesorii nu erau bine plătiți, cum n-au fost niciodată în întreaga istorie a umanității. Dar iată, au fost câțiva, nu puțini, care au știut să ia caimacul de pe cafea. Aceștia se adresau aproape exclusiv fiilor de bogătași, celor care urmau să preia, când vor atinge vârsta cuvenită, funcțiile cele mai zemoase ale statului. Sofistiții îi învățau, în primul rând, să jongleze cu raționamentele, să facă din negru alb și din alb negru, să câștige în orice dispută politică sau juridică, să manipuleze și să impresioneze. Dacă ne uităm la aristocrația americană din Senat și la școlile absolvite de aceasta, aproape că nu vedem nicio diferență față de Grecia Antică. Tot democrație, dar tot pentru bogați cu precădere.

Cine erau acești sofisti, până la urmă? Gorgias este un sofist din vechea generație. El spune în *Despre natură sau despre ceea ce nu există*: „nimic nu există, dar dacă există ceva nu poate fi cunoscut; dacă poate fi cunoscut, nu poate fi comunicat”. A fost un orator de mare succes și foarte căutat ca profesor. Prodicos din Ceos, și el un personaj notoriu al zilelor sale, cerea 50 de drahme pentru un curs complet de gramatică și o drahmă pentru o lecție rezumată. Era puțin, dacă ne gândim că profesorul său, Protagoras, pretindea pentru un singur curs 100 de mine. Și totuși, erau destui atenieni care dezvoltaseră pasiuni arzătoare pentru acești sofisti. Unul era Callias a lui Hipocconius, care arunca bani

cu nemiluita numai pentru a sta în preajma acestora. Altoră, precum lui Isocrate, li s-au ridicat statui, așa cum li se ridicau numai marilor învingători din competițiile olimpice. Erau precum împărații, eroii mitici sau zeii.

Să fii mereu deștept era cu adevărat o performanță, în condițiile în care cetățeanul de rând era obișnuit să învețe pe de rost

discursurile scrise de aceștia contra cost. Căci învățământul, atunci, cum adesea se întâmplă și acum, nu îl învăța pe om să fie deștept, ci se baza pe o acumulare necritică, pe memorarea mecanică a cunoștințelor. Acesta este contextul în care au apărut școliile de filosofie care promiteau să te învețe să gândești, fiecare în manieră proprie și cu ideologia specifică.

23

Eternul triumf al Binelui

Marian ODANGIU

Cu o rigurozitate ce înregistrează inclusiv ora finalizării materialului, la mai bine de un an de la încheierea noului său roman, *Zelda**, Ștefan Ehling a adăugat cărții un text intitulat *În loc de postfață*, o veritabilă cronică literară *avant la lettre* ce face parte din anunțata intenție a autorului de a scrie un amplu eseu despre propriile scrieri. Gestul e numai parțial surprinzător. În toate volumele publicate până acum: *Martha* (2008), *Profesorul Hübner* (2010), *N-ai de gând, domnule, să lași garda jos?* (2012), *Nu-l blamați pe ambițios!* (2013) și *Cu hora nainte* (2014), prozatorul, provenit „dintr-o carieră de patruzeci de ani de profesor pe la diferite licee din Turnu Severin”, s-a insinuat, într-o formă sau alta, printre propriile personaje. El i-a oferit astfel în permanență cititorului nu doar importante informații „de parcurs” despre condiția/ postura sa de autor, despre construcția epică și imaginea identitară, asumată memorialistic, a protagoniștilor, ci și îndelungi comentarii teoretice privind procesul de creație, de pe pozițiile unei acute și radicalizate *conștiințe reflexive* a propriului scris.

Tehnic vorbind, prin consecvență, împerejurarea e unică în literatura română: oarecum discret, în trilogia cuprinzând primele volume (*Martha*, *Profesorul Hübner* și *N-ai de gând, domnule, să lași garda jos?*), și, mai apoi, pe suprafețe din ce în ce mai largi, romanele lui Ștefan

Ehling au dezvoltat, în consonanță cu filonul românesc și trama propriu-zisă, un amplu discurs metatextual care valorifică, pe fundalul unei culturi enciclopedice remarcabile, nu mai puțin redutabila apetență teoretică a scriitorului, intenția sa, cu puternice accente pedagogic-instructive, de a-și înarma cititorul cu teameinice cunoștințe și informații de natură asociativ-estetică.

Densitatea intelectuală a cărților se alimentează din acest discurs paralel, după cum se alimentează și din interminabilele analogii și conexiuni pe care vocea auctorială și, în egală măsură, personajele le fac pe marginea evenimentelor, întâmplărilor, momentelor de cumpănă ale vieții lor. Fiecare pagină pare a fi rodul unei îndelungi și atente elaborări, al unei strategii limpezi dintru început, încă de la volumul de debut. O strategie ce a urmărit cu tenacitate în timp transformarea profesorului de carieră într-un scriitor autentic, legitimat în întregime de cărțile sale. De la tânărul Hans Jung din *Martha*, la scriitorul matur și de necontestat Peter Berling din *Zelda*, e, în esență, rodul evolutiv al derulării acestei strategii, al unei deveniri ce se identifică transparent cu destinul literar premeditat al lui Ștefan Ehling, elaborat și controlat până în cele mai mici amănunte.

Este expresia unei *voințe de a fi* în literatură, cu multiple rezultate. Intenția inițială de a construi, într-o manieră balzaciană, o complexă *saga a Banatului*, întinsă pe mai bine de o jumătate de veac, de la al Doilea Război Mondial, până în contemporaneitate se împlinește

odată cu *Zelda*, se încheie în faldurile unui *proiect românesc* dus, cu o remarcabilă forță narativă, până la capăt. Este, fără doar și poate, una dintre cele mai spectaculoase întreprinderi din proza românească de după 1989: cele șase romane însumând peste două mii de pagini decupează dintr-o istorie tumultuoasă secvențe tulburătoare prin tragismul lor: deportarea șvabilor bănățeni în Uniunea Sovietică (*Martha*), instaurarea comunismului (*Profesorul Hübner*), epoca stalinistă (*N-ai de gând, domnule, să lași garda jos?*), perioada de după moartea lui Stalin, până la începutul ascensiunii lui Ceaușescu (*Nu-l blamați pe ambițios!*), *epoca de aur*, până la Revoluția din 1989 (*Cu hora nainte*) și, în sfârșit, perioada post revoluționară, până în pragul alegerilor parlamntare din 2016 (*Zelda*).

Total diferite sub aspectul arhitecturii romanești (fiecare are propria *rețetă postmodernistă* - încă un prilej pentru autor de a-și exersa veleitățile teoretice!), cărțile glisează una din alta având nu, neapărat, personaje comune, cât universuri socio-umane contigue. Spațiul bănățean dintre Dunăre și Timișoara este explorat în uriașa lui diversitate având ca planuri de referință comunitatea șvabilor rurală/urbană, cu soarta ei tragică indiferent de epocă și de regim, lucrători ai pământului și oameni obișnuiți, dascăli ce populează cancelariile profesionale „de provincie”, reprezentanți ai protipendadei locale, intelectuali de tot felul și de toate calibrele, slujbași ai statului, dar și zona neagră a societății: lideri politici oportuniști, activiști profitori, torționari fără scrupule,

funcționari veroși, oameni de afaceri de tip vechi și nou și încă, și încă, un amalgam complex și larg cuprinzător de figuri omeneste dintre cele mai variate, ale căror portrete psihologice sunt definite într-o magmă epică ce curge, aidoma unui fluviu dens și greoi, prin delta Istoriei.

Perspectiva e întotdeauna memorialistică, puternic autobiografică. Doza de ficțiune este ancorată în adevărul de netăgăduit al realității documentare reproducă, adesea, cu minuțioasă fidelitate și distorsionată, la limită, doar de modificarea unor mici detalii, precum numele protagoniștilor ori contextul imediat. Viața reală este uneori mai puternică decât orice imaginație, sugerează autorul. Oglinda aproape naturalistă plimbată de scriitor de-a lungul drumului unei realități arhicunoscute din ultimele trei decenii aduce această realitate într-un soi de *pars pro toto* în mărunta localitate provincială ce devine un centru al lumii unde sunt concentrate toate tarele și metehnele, „tertipurile machiavelice” și mizeria subteranelor puterii din societatea românească post totalitară. Dincolo de orice încrâncenare, ca și în cărțile precedente, Ștefan Ehling păstrează aceeași notă de idealitate a narațiunii, din când în când discret ironică, maniheistă și delicat naivă, potrivit căreia toate au un sfârșit și, până la urmă, Binele învinge iremediabil în confruntarea cu hidoasele forme ale Răului, chiar dacă acesta este Istoria ea însăși.

*Ștefan Ehling, *Zelda*, Editura Datagroup, 2018

zoon emotikon

Lucian IONICĂ

Totul a ieșit la iveală într-o seară, când era cu prietenii la restaurant, la una din întâlnirile lor periodice. Gândul său era mai vechi, nu apăruse atunci, spontan, îl ținuse numai pentru sine, cercetându-l neîncrezător, sperând să-l înțeleagă mai bine și să aibă curaj ca să-l spună și altora. În seara aceea ceva s-a întâmplat, nici el n-ar fi putut spune ce anume, și le-a vorbit prietenilor. Grupul lor se revedea de trei sau patru ori pe an, ca să mai afle unii despre alții ce au mai făcut și să-și reamintească, iar și iar, cu bucurie, făcând haz, de

încercând s-o dea pe veselie, pentru că n-avem aripi!

- Eu știu pe unul care a zburat din serviciu, după ce a făcut-o de oaie!, adăugă un altul.

Cu o glumă, se știe, de multe ori poți ieși din situații delicate, fiind o cale de salvare pentru cei cu spirit.

- Pe dracu', eu vorbesc serios și aștept un răspuns la fel. Glasul i se schimbase brusc, devenind mai rece decât berea din pahare. Se enervase, era clar. Dar niciunul dintre ei nu putea înțelege de ce.

- Cum nu zboară, ce întrebare este asta? Sunt avioane, plane, deltaplane și ce-or mai fi, și-a exprimat unul dintre ei nedumerirea, care era, de fapt, și a celorlalți.

vechi întâmplări din vremea când lucrase-ră în aceeași firmă. Și aveau ce povesti! Pe rând, plecaseră de acolo, își găsiseră alte servicii, cu un salariu mai mare sau un loc mai comod, ori poate doar ca să fie mai aproape de casă. Trecuseră câțiva ani de atunci, dar ei au rămas prieteni și se simțeau încă foarte apropiați. Familiile lor știau de aceste întâlniri, devenite un fel de ritual acceptat și respectat fără niciun fel de comentarii.

În acea seară el s-a simțit mai bine ca oricând. Poate băuse un pahar mai mult ca altă dată, deși berea pentru ei era doar un plăcut pretext și nu exageraseră niciodată. Poate ce au povestit ceilalți l-a făcut să-și deschidă deodată inima și să-i surprindă cu ceea ce îl preocupa de ceva vreme:

- Știți voi de ce nu zboară oamenii?

A fost un moment de derută și tăcere s-a prelungit. Au schimbat rapid câteva priviri nedumerite, fără ca el să observe. Glumea sau vorbea serios?, pentru că din ton nu-ți puteai da seama. De fapt, ce voia să zică?

- E foarte simplu, îndrăzni cineva,

- Nu, nu cu aparate, ci fără nimic, așa ca păsările. Acum tonul lui era cel al unui profesor plictisit, care trebuie să explice ceva unor elevi nu prea isteți și, oricum, preocupați de cu totul altceva.

Asta chiar era ciudat. Pentru o secundă și-au amintit de lecțiile de la zoologie, când au învățat despre păsări și despre oasele lor ușoare. Poate ar fi izbucnit în râs dacă unul dintre ei, crezând că-i face pe plac și că-i ridică mingea la fileu, n-ar fi zis:

- Nu știm. Ai aflat tu ceva nou, au spus aștia la televizor sau ai citit ceva pe net?

- Puțin curaj, nu se poate să nu găsiți voi înșivă răspunsul, gloria va fi a noastră, a tuturor! Glasul i se domolise și avea acea căldura pe care o simțiseră pe la niște cursuri motivaționale, la care participaseră împreună, când abia se cunoscuseră.

- Dacă ai pus întrebarea, înseamnă că știi și răspunsul, așa că fă bine și spune ce ai de spus! Dă-i drumu', nu ne mai ține!

- Oameni buni, i-aproape simplu. Vă rog să mă urmăriți cu-n strop de atenție. Ne aflăm cu toții prinși în ceea ce se cheamă un cerc vicios: ca să zboare cineva, ar

trebui mai întâi să creadă cu tărie că poate zbura. Se va isca atunci în acel om o forță care-l va ridica în înaltul văzduhului, mai ușor ca o pasăre. Va pluti asemenea unui fulg, dar mult mai frumos, deoarece fulgul este dus de vânt, iar omul va fi dus de gândul său, așa cum va dori el. Și acum vine o nouă întrebare, știți voi de ce oamenii nu cred că ar putea într-o bună zi să zboare? Răspunsul e simplu, pentru că nu au văzut niciodată pe cineva zburând, doar în povești se mai întâmplă, iar în povești nu mai cred nici măcar copiii. Prin urmare, nu zboară pentru că nu cred, nu cred pentru că nu zboară. Mă întreb dacă este posibil să se rupă acest cerc vicios, dacă va găsi cineva o cale și ne va călăuzi pe ea, ducându-ne de mână, ținându-ne strâns, ca să nu ne piardă?

Prietenii lui se împărtășiră pe la casele lor, întristați și nedumeriți. Nu se așteptau ca el să o ia razna. Nu, nu era din cauza băuturii. Două beri, nu puteau avea un asemenea efect. Niciun semn de până atunci nu le-a atras atenția, nimic nu le-a dat de bănuat că fostul lor coleg ar avea probleme. Se întrebau îngrijorați dacă era vorba doar de o situație de moment sau de ceva mult mai grav. Ce puteau face, cum să-l ajute? Cu aceste gânduri s-au dus la culcare.

Unii au visat că pluteau în șiruri lungi, dimineața în zori, spre locurile lor de muncă sau călcând pe apă ca în textul biblic, ori ciocnindu-se neîndemânatici de candelabrele cu mai multe brațe prin sălile vreunui muzeu... Dar în noaptea următoare lucrurile reveniră la normal și prietenii lui visară din nou vise banale, legate de iubiri neîmplinite sau de măruntele treburi zilnice, neglijate din ultima vreme, vise care permit urmașilor domnului Freud, Jung etc. să câștige o pâine cinstită.

El continua să meargă la serviciu ca și până atunci, la slujba lui oarecare, fără pretenții, dar cu un salariu mulțumitor. Nu presupunea un efort prea mare, așa că putea să lucreze, iar gândurile să-i fie, de multe ori, în altă parte. Problema zborului devenise aproape o obsesie. Când și-a dat seama de asta s-a speriat, dar a trecut peste acest moment zicându-și că atât timp cât nu va deranja pe cei din jur cu ideea sa, n-are ce să i se întâmple. A avut grijă să nu mai pomenească nimănui despre ceea ce îl preocupa. Iar odată, când unul dintre amicii săi prezenți la acea întâlnire a încercat să-l întrebe, așa mai pe de parte, cum era povestea aia cu zborul, s-a făcut că nu înțelege, că nu-și aduce aminte, a zis că poate o fi fost o glumă neizbutită, știi doar cum e când bei mai mult, mai vorbește gura și fără tine...

Dar, în interiorul său, el trăia din ce în ce mai intens speranța că după multe exerciții de voință, din ce în ce mai dificile, va reuși în cele din urmă. Își stabilise un program de *self-training*, noțiune aflată la serviciu, când angajaților li se recomandase să se străduiască să-și îmbunătățească singuri competența și performanța profesională. Da, asta era calea succesului: *auto-formarea*. Se va strădui discret, neobservat de alții, nici măcar de cei apropiați, și astfel șansa îi va surăde, mai devreme sau mai târziu, așa cum citise în prefața unei cărți celebre, tradusă recent. Va ajunge să-și convingă până și ultima sa celulă că poate zbura. Iar atunci, în clipa supremă, se va înălța asemeni unui balon umplut cu aer cald sau heliu, lansat la vreo mare festivitate, pe un stadion. Va simți în jurul său vârtejurile porumbelilor ce se rotesc în ceruri largi deasupra tribunelor, însoțit de zvonul mulțimii, al spectatorilor!

Îl vor și aplauda, unii având impresia că asistă la un extraordinar număr de magie. Spera ca măcar unii dintre ei să se întrebe dacă nu cumva zboară cu adevărat, fără nicio șmecherie. Până la urmă, își zicea, chiar dacă vor fi numai doi sau trei oameni care vor crede că el zboară cu adevărat, ar fi suficient ca și ei să zboare, poa-

te nu imediat, dar în scurt timp, iar atunci vor fi văzuți de alți oameni, și așa până când toți vor putea să zboare. Acesta era gândul minunat, speranța care-l bucura foarte mult și-i dădea putere să continue.

Totuși, o umbră de neliniște se cuibărise în el; deși încerca să o alunge, ea nu-i dădea pace: dar dacă zborul lui va trece neobservat și nici măcar un singur om nu-l va vedea? Atunci toată truda sa ar rămâne zadarnică, tot efortul lui s-ar irosi. Bănuia că primul zbor îl va epuiza, iar un al doilea nu va mai fi posibil pentru el. Așa că își repeta mereu, ca să nu-și piardă speranța, că, văzându-l plutind în aer, fără niciun efort, oamenii se vor convinge că pot și ei să zboare și atunci se vor înălța fiecare, pe rând, asemeni unui abur într-o zi calmă și senină. Își imagina de pe acum țipetele de spaimă ale femeilor și râsetele pline de încântare ale copiilor. Și astfel va începe o nouă eră.

Într-o noapte, s-a trezit pe la ora două. Nu se simțea prea bine, avea un fel de amețelă, și a ieșit pe balcon în căutarea aerului proaspăt. Era o noapte întunecată, apăsătoare. Cerul fiind acoperit de nori, nu se vedeau nici stelele, nici luna. Deodată, fără să știe cum, s-a trezit în mijlocul străzii, plutind la nivelul ultimului etaj. O, Doamne, reușise! și nu era nimeni să-l vadă! Trecu peste casă și ajunse deasupra străzii alăturate, apoi mai departe, până văzu o mogâldeată, probabil un paznic de noapte. Era foarte sus și ar fi dorit să coboare puțin ca să se facă văzut, dar nu știa acum să procedeze. Bătea aerul cu mâinile, de parcă ar fi înotat, dar fără niciun rezultat.

Atunci se hotărî să-l strige, deși se temea că s-ar putea să-l sperie. Vântul îi duse glasul departe, iar în locul lui paznicul de noapte auzi doar cârâitul unei ciori speriate, aflată prin cine știe ce copac din prejmă, visând și ea de-ale ei, poate chiar că e om.

Nu se dădu bătut și încercă să-i atragă atenția făcând tot felul de semne, dar paznicul nu-l văzu, fie că nu se uita în sus, fie că era prea întuneric. Își continua rondul netulburat, controlând conștiincios ușile închise ale magazinelor.

Eroul nostru obosi și în cele din urmă vântul, care se simțea tot mai tare acolo sus, îl duse mai departe, unde spera să aibă mai mult noroc și să întâlnească pe altcineva. Numai de-ar descoperi cum să facă pentru a coborî puțin! Ar fi extraordinar să poată pluti doar la înălțimea unui om.

În dreptul unui bloc se agăță cu mâinile de o fostă antenă de televizor, căzută într-o rână, și stătu un timp ca să-și tragă răsuflarea. Nu era obișnuit cu înălțimile și golul de sub el îl amețise. Atât mai trebuia, să i se facă rău tocmai acum!

Paznicul de noapte își făcea rondul mergând fără grabă de la un magazin la altul. Strada era pustie și nu se auzea niciun zgomot, doar pașii lui. Se învățase așa de tânăr, de când se angajase pe postul ăsta. Știa că acum nu mai avea rost să verifice ușile, pentru că mai toate magazinele și firmele își pusese sistem de alarmă, dar nu se putea dezvăța de obicei. Îl făcea să se simtă util. Bine că-l mai țineau încă în serviciul ăsta, dar probabil că n-o să mai dureze mult, după ce s-au pus și atâtea camere de supraveghere. Cine știe, poate că n-or să-l dea afară după atâția ani, ci or să-l mute ei în altă parte.

Spre dimineață, zări pe cealaltă parte a străzii un individ îmbrăcat în pijama. Îl lăsă în pace. Nu avea niciun rost să-l oprească, ce acte poți să ceri unui aflat într-o asemenea situație delicată! Vreun biet lunatec ce se trezise departe de casă. În dreptul unei vitrine se uită la ceas, curând avea să se lumineze. Își zise că, totuși, ar fi trebuit să-l oprească și să vadă ce e cu el. Cine știe, poate fugise de la spitalul de nebuni. Mai schimbau o vorbă. Spre dimineață timpul trece mult mai greu.

Entuziasme, nostalgii, iritări

Ana PUȘCAȘU

Eugen Bunar: Presupun că vacanța profesoarei Ana Pușcașu nu e și vacanța poetei, a scriitoarei cu același nume. Iată, au trecut niște ani de la debutul tău editorial cu volumul *te aștept ca pe un glonte*, apărut în 2012 la Casa de pariuri literare. Un debut absolut remarcabil, care a avut parte de cronici foarte bune (Al. Cistelean, bunăoară), volumul fiind nominalizat la Premiul Mihai Eminescu, Opera Prima și laureat cu premiul pentru debut al Filialei din Timișoara a U.S.R. Știi că ai în lucru o carte din care ai și citit, în primăvară, câteva fragmente, câteva poeme la cenaclul „Pavel Dan”. Pe când noul volum?

Ana Pușcașu: Acum vreo cinci ani eram suficient de naivă să cred că le pot face pe toate. Până la un punct, predatul și poezia merg mână în mână. Sunt destule momente în care am avut ocazia să descopăr la oamenii cu care lucrez creativitate și imaginație, ceea ce mă motivează. Nu predatul e problema de fapt, ci rutina. Rutina și birocrăția. Asta ne distruge puțin câte puțin avântul. Exceptând anii în care am lucrat la teza de doctorat și în care discursul de tip academic m-a înstrăinat cumva de poezie, cred că în ultimul an am simțit tot mai mult că mă îndepărtez nu doar de poezie, ci și de literatură în general. Mi-a fost tot mai greu să îmi găsesc timp și energie pentru citit și pentru scris. Vorba lui Hemon, un fel de „secetă a gândirii și limbajului”. Pentru asta sunt bune verile atât de invidiate ale unui profesor. Pentru că poți în sfârșit să te extragi din mecanismul rutinier și să îți pui în ordine prioritățile. Așa că nu știu pe când exact următoarea carte, dar am decis că poezia trebuie să fie pe primul plan mai departe. Fragmentele citite la cenaclu fac parte dintr-un proiect pe care îl aveam în minte de ceva vreme. Un fel de întoarcere acasă prin poezie, dar și de autoexaminare frustă.

– **Apropo de poezie, cum te raportezi la (mai) noile tendințe, direcții detectabile în poezia tânără de azi, cea „de ultimă oră”?** Și asta nu doar ca poetă, ci și ca lector avizat de poezie, care, de altfel, publici cronici, recenzii, participi la simpozioane. Se discută, se scrie tot mai mult despre postumanism, transumanism în literatură, în poezie. Poezia pe care o scrii tu – acum unde ai așeza-o? În ce căsuță a unui posibil ... tabel Mendeleev al poeziei?

– Nu de puține ori am citit articole sau am asistat la discuții despre așa-zisele noi orientări/direcții în poezia actuală. Observ tot mai mult tendința de a prelua concepte din spațiul american, dar nu numai, și încercarea de a le plia (de cele mai multe ori artificial) pe realități apropiate. Apoi, bineînțeles, se construiește cadrul argumentativ, se generează criterii, se fac delimitări (precise!) și iată cum aceste noi orientări ajung să pară de necontestat. E, cred, un fel de reflex paradoxal al cuceririi unui câmp, pentru că, de fapt, cuceritorul e, în același timp, cel cucerit. E ca și cum poezia românească ar deveni brusc mai bună sau mai importantă dacă e prezentată/ analizată în ter-

menii postumanismului, transumanismului etc. Sigur, exercițiul argumentativ poate fi stimulant, benefic, dar, la urma urmei, aceste categorii se dovedesc la fel de limitate ca etichetele de tipul optzecism, nouăzecism, douămiiism și, mai nou, postdouămiiism. În ceea ce privește obsesia depășirii umanismului, aș înlătura oricând prefixele și m-aș întoarce mai degrabă la „Elegia pentru uman” a lui Radu Vancu. Cât despre tabelul Mendeleev al poeziei, cred că prefer versiunea simplificată a lui T.S. Eliot: „există doar versuri bune, versuri rele și haos”. Mi-aș dori ca poezia mea să se înscrie în ultima categorie. Mi se pare cea mai plină de posibilități.

– **Ai frecventat, ca studentă, dar și apoi, cenaclul „Pavel Dan”, chiar și acum mai dai câte-o fugă la întâlnirile de marți seara... De ceva timp, coordonezi tu însăși clubul literar de la Universitate. Câțiva dintre studenții clubului vin și pe la „Pavel Dan”. Spune-mi ce se întâmplă acolo, cum decurg întâlnirile, ce talente descoperi, ce proiecte aveți?**

– Nici nu știu exact câți ani se fac de când am început să organizez, împreună cu Daniel Vighi, clubul literar studențesc. Îmi vine să zic că patru. Eu m-am format și am „crescut” în cenaclul „Pavel Dan” și tocmai de asta cred în importanța cenaclurilor. Poate că astăzi un cenaclu/ club literar pare pentru unii depășit, mai ales când sunt atâtea *site-uri* sau comunități literare *online*. Dar, dacă e ceva ce numai un cenaclu poate să îți ofere, atunci acel ceva e bucuria întâlnirii cu oamenii, schimbul de reacții și opinii „la cald”. Clubul literar funcționează ca un spațiu al dialogului cu și despre literatură. Coordonații sunt de la rândul studenților, noi fiind doar invitați la întâlnirile care se desfășoară, de obicei, în aula BCUT. De cele mai multe ori întâlnirile sunt sub forma unor ședințe de cenaclu, dar încercăm să intercalăm și sesiuni de *creative writing*. M-am bucurat să constat că, de-a lungul timpului, am avut participanți de la diverse facultăți, nu doar de la Litere. Cât despre proiecte, am început cu lecturi ale studenților de la club în cadrul Samovarului literar. Cea mai recentă lectură publică a fost în iunie, o serată literar-muzicală organizată în parteneriat cu Facultatea de Muzică. O altă inițiativă prin care am încercat să sprijinim membrii clubului a fost lansarea colecției de debut a editurii Ariergarda, în cadrul căreia au apărut deja două titluri. Pe viitor sperăm la mai multe proiecte în parteneriat cu cenaclul „Pavel Dan”.

– **Predai limba și literatura română la școala generală din Variaș, dar susții și orele de seminar la catedra de literatură română contemporană, avându-l ca profesor pe binecunoscutul nostru prozator și prieten, Daniel Vighi. Cum te împaci cu fațetele concrete ale profesiei de dascăl? Cum se vede din interiorul fenomenului școala românească de astăzi? Ce viitor îi întrezezi?**

– Am predat timp de trei ani seminarul de literatură română contemporană, ceea ce a fost pentru mine un prilej de a împărtăși cu alții un segment de literatură de care mă simt apropiată. Plus că, împreună cu Daniel Vighi, am reușit să organizăm și o serie de întâlniri în spațiul public, în diverse librării, din dorința de

a-i scoate pe studenți din cadrul formal și a-i obișnui cu formatul evenimentelor literare și cu tot ce presupune organizarea unui asemenea eveniment. Țin minte că au fost seri foarte reușite, cu invitați precum Petru Ilieșu, Vasile Leac, Tudor Crețu sau Alexandru Potcoavă. Între timp, am preluat seminarul de literatură veche. Tranziția nu a fost deloc ușoară pentru că a presupus o schimbare radicală a strategiilor didactice. Comparând predatul în mediul academic cu cel din preuniversitar, pot spune că există satisfacții în ambele părți, doar că ele sunt de natură diferită. Din păcate, văzută din interior, școala românească de astăzi începe să fie tot mai mult o bătălie pierdută în fiecare zi. În haosul schimbărilor de manuale și programe școlare nu pot să nu resimt tot mai apăsător senzația că scădem standardele pe zi ce trece.

– **Cum ți se pare viața literară, viața culturală a Timișoarei în perspectiva ei de oraș ce și-a dobândit calitatea de capitală culturală europeană pe anul 2021? Ce s-a făcut în direcția asta, ce crezi că ar mai fi de făcut?**

– Cu tristețe spun că viața literară din Timișoara nu e nici pe departe atât de efervescentă pe cât mi-aș dori-o. Dincolo de serile FILTM, de lansările de carte reușite sau de evenimentele organizate de BJT, mi-aș dori să existe și la noi rezidențe literare, evenimente inedite, reviste literare cu și pentru tineri.

– **În primăvara acestui an ai fost la Chișinău, la prietenii tăi (dar și ai noștri), Moni Stănilă și Alexandru Văkulovski. Cu ce impresii literare/ culturale te-ai întors la Timișoara?**

– Nu știu cum se face, dar, de fiecare dată când merg la Chișinău, mă întorc de acolo cu energie cât pentru trei volume de poezie și un roman. Dacă o să îmi fac vreodată suficient curaj să îmi dau demisia, atunci cu siguranță mă voi muta la Chișinău. La festivalul „Primăvara Europeană a Poeților”, la care am participat în mai, anul acesta, am reîntâlnit prieteni dragi și am cunoscut scriitori foarte faini. Au fost seri lungi cu discuții despre literatură, lecturi publice și întâlniri cu tinerii din universități și licee. Am retrăit într-un fel entuziasmul cu care descopeream poezia prin anul întâi de facultate, când stăteam mai mult pe la Casa Studenților cu Moni Stănilă, citeam și discutam despre literatură. Tocmai de asta mă gândesc cu nostalgie la proiectul „Interferențe Timișoara-Chișinău”, care funcționa ca un parteneriat între cenaclul „Pavel Dan” și cenaclul „Republica”. E păcat că proiectul a fost întrerupt și mi-aș dori foarte mult să îl putem relua.

– **Știi că nu ai fost prea mulțumită de recenta ediție a Studentfestului timișorean, ediția a 27-a, 4-13 mai? Mă refer la secțiunea de literatură: la organizare, la participarea mai săracă a invitaților. Oare nu ar trebui să existe o colaborare mai consistentă cu catedra de literatură a Universității?**

– E adevărat. Nu am fost mulțumită de mai multe aspecte. Studentfest-ul e un festival cu tradiție deja. E adevărat că, fiind atât de multe secțiuni, partea organizatorică poate fi destul de greu de gestionat, dar parcă în anii anteriori responsabilii se zbăteau mai mult pentru secțiunea de literatură. Nu știu exact ce s-a întâmplat la ultima ediție. E trist totuși că s-a ratat tocmai esența festiva-

lului: contactul dinamic al tinerilor cu literatura prin întâlniri cu tineri scriitori din țară, prin participarea la ateliere a studenților din alte centre universitare, prin evenimente literare inedite.

– **De câțiva ani buni (mai degrabă... răi, din punctul ăsta de vedere), pare să fie la modă conflictul/ războiul dintre generații. Se folosesc termeni duri, expresii contondente, se vorbește chiar de „eradicare”. Păcat și perdant pentru atmosfera vieții literare de la noi e că nu se găsește o cale a dialogului care, fie el oricât de polemic, să excludă poziționările și exprimările agresive, radicale. E doar o părere. Tu cum vezi rezolvarea?**

– Nu cred în conflictul dintre generații. Mai degrabă cred în folosirea acestei sintagme ca o strategie de marketing (atât cât se poate face marketing în literatură). Și dacă au fost scriitori care au devenit faimoși doar pentru că au „eradicat” alți scriitori sau alte generații, atunci e cu atât mai trist pentru ei. Asemenea poziționări nu sunt dovada curajului, ci a orgoliului. Cu cât un câmp e mai redus, cu atât orgoliile care se împart în interiorul lui sunt mai mari.

– **Te încumeți să propui un top de cinci poeți și de 5 prozatori români contemporani?**

– Îmi e greu să fac topuri și nu prea cred în ele. A face topuri e o chestiune de gust. Sau un fel de scurtătură. Plus că, după ce ai încheiat lista, trăiești mereu cu spaima că ai uitat pe cineva cu adevărat semnificativ. Sunt cărți care mă copleșesc și cărți care mă enervează. Revin uneori și la cele din urmă.

– **Spui într-un poem din *te aștept ca pe un glonte*: //să faci bani mulți!// să fii în sfârșit fericit!// să devenim amândoi tandri!// ca două!// dăre de benzină!// Este, poate oferi poezia această șansă salvatoare: de armonie/ de armonizare a contrariilor?**

– Versurile pe care le menționezi sunt scrise cu o ironie furioasă de care am încercat să mă lecuiesc între timp. Dar da, cred că poezia poate oferi o armonie a contrariilor. Doar că, în același timp, ea are nevoie de tensiune, de zbateri, de nervi. Poezia trebuie să fie uneori incomodă.

Interviu realizat de
Eugen BUNARU

Continentalul gri

Cultura în subteranele Securității

Daniel Vighi,

Viorel Marineasa

Mr. Janto și mr. Kristof șef birou
Sursa Săndulescu
Data 1.12.1965 ora 11
Casa Săndulescu

Confident în folosul maiorilor
NOTA

Conform indicațiilor primite, sursa a căutat în ultimele săptămâni să realizeze o oarecare apropiere mai intimă față de conf. Victor Iancu¹.

De cca 10 zile, acesta a primit numirea de șef al noii catedre înființate la Fac. de filologie, Catedra de literatură universală, teoria literaturii și folclor. Cunoscând dorința veche a conf. Iancu de a obține această numire, sursa l-a felicitat călduros, fapt ce pe acesta l-a flatat mult. De asemenea, sursa a cultivat plăcerea conf. Iancu de a fi consultat pentru orice ca șef ajungând la a fi simpatizată de acesta.

În urmă cu cca. o săptămână a venit într-o vizită la Universitate prof. Radu Flora de la Universitatea din Belgrad. Sursa aflase că în sala de consiliu a avut loc o întâlnire a unor cadre superioare cu acest oaspe și că acolo prof. Iancu a avut o discuție contradictorie cu musafirul pe seama istroromânilor; a doua zi sursa l-a întrebat direct pe prof. Iancu în compania lui T.L. Birăescu și asist. Nistor cum a fost. La care tov. Victor Iancu a relatat că l-a întrebat pe Radu Florea cum e cu problema istroromânilor, lucru care pe musafir l-a iritat și l-a făcut să răspundă că la ei nu există o asemenea problemă. La insistențele lui Iancu, l-a avertizat apoi pe acesta că: Vreți să faceți agitație naționalistă? Noi suntem într-un stat socialist și nu avem o asemenea problemă. Iar istroromânii n-au nici măcar conștiință de naționalitate aparte.

O discuție asemănătoare a avut loc și pe seama românilor din Valea Timocului.

V. Iancu l-a întrebat pe Radu Flora dacă românii timoceni au școli în limba română. La aceasta Radu Flora a răspuns că nu și l-a întrebat: dar la dvs. naționalitățile conlocuitoare au școli în limba maternă? Sigur că au, i-a răspuns V. Iancu. Poate maghiarii și germanii! ar fi zis Radu Florea. Ba nu, a replicat V. Iancu, fiecare naționalitate, fie și puțin numeroasă, cum ar fi bulgarii de la Vinga sau chiar carașovenii la care vreți dvs. să faceți acum o anchetă dialectală.

După care Victor Iancu comenta că Radu Flora, deși predă l. română la Belgrad nu e un român, ci (pare-se) un renegat, sau așa ceva.

Săndulescu
1 dec. 1965
Observații

Agentul a lucrat în problema artă și cultură, iar de la începutul anului școlar a trecut cu normă întreagă la universitate facult. de filologie când a fost preluat de tov. Mr. Kristof.

Având în vedere anturajul său prezent legat de locul de muncă s-a apreciat că poate fi predat Mr. Janto P. cu aceasta efectuându-se această predare.

Persoana semnalată a fost conducător P.N.Ț. luat în evidența cap. II la pasiv. A mai fost semnalat ca element naționalist, care în ultimul timp caută tot mai mult anturajul altor foști, căutând să se sprijine reciproc. Este în atenția tov. Mr. Bota șeful serv. 3.

Instrucțiuni

Pe lângă problema predării agentului altui ofițer, fapt ce nu a constituit o problemă pt. agent cunoscându-se deja cu ofițerul din alte împrejurări, tov. Mr. Kristof i-a atras atenția asupra necesității de a avea o conduită corespunzătoare în rândul cadrelor didactice ptr. a putea deveni apreciat de către aceștia și să devină confidentul acestora în special cei care sunt în atenția noastră.

Platon în atenția tov. Căpitan Botoacă

Primește: cpt. Bota Gheorghe

Sursa: Arbore N.

Data 10 nov. 1959

Scris de mână

B1

11/XI 1959

Tov. Botoacă se va discuta cu _____

Se raport. la Botoacă.

Nota va fi expe _____ la _____

20.11.59

3 foi la dosarul de problemă

SS indescifrabil

NOTA

Luni, 2 nov. 1959, a avut loc ședința consiliului științific al Facultății de Filologie, pentru analiza de istoria literaturii universale ținut de conf. V. IANCU. La ședință au luat parte membrii consiliului: decan I. STOICA, lector I. BOCIORT, lector M. VILIAM și conf. GH. OANCEA, împreună cu membrii comisiei de analiză a cursului; conf. N. APOSTOLESCU, conf. ESTERA GORO FRANCKEL și lector E. TODORAN. Au mai luat parte: tov. SMOLSKI, secretar al organizației de bază P.M.R. din Institutul Pedagogic, și tovarășa APOSTOLESCU de la C.C. al P.M.R.

Ședința a început prin a se da cu-

vântul tov. conf. N. APOSTOLESCU - președintele comisiei de analiză - care a arătat că membrii comisiei și-au repartizat diferite părți ale cursului lui V. IANCU, a făcut fiecare un referat pentru partea analitică, iar la sfârșit au întocmit un referat general (pe baza celor trei referate speciale). Conf. N. APOSTOLESCU a analizat partea I-a a cursului: literatură orientală antică și literatura greco-latină, conf. E. GORO FRANCKEL a analizat partea a doua a cursului și îndeosebi perioada renașterii și reforma, lector E. TODORAN a analizat lecțiile despre Shakespere. Din observațiile făcute la fiecare din aceste părți a fost întocmit referatul general.

După aceste explicații, lectorul TODORAN a dat citire referatului general al comisiei. Referatul a scos în evidență principalele trăsături caracteristice ale cursului analizat și anume:

- Prea multe date de istorie generală și geografie și adesea o tratare prea schematică a operelor literare propriu-zise, cu prea multe date biografice despre autori și suverani.

- Aplicarea inconsecventă a metodei materialist-istorice în analiza și interpretarea operelor literare de cel mai multe ori explicația factorilor obiectivi care au determinat producerea operelor literare reducându-se la arătarea condițiilor istorice - politice și a altor influențe de origine superstructurală - autorul neavând înțelegerea justă a factorului economic - raportat la clasele sociale - ca factor care în ultima analiză determină apariția literaturii.

- Nu ia atitudine combativă față de unele concepții și poziții întâlnite în cadrul unor probleme tratate în curs. De exemplu, nu dezvăluie și nu combate idealismul la filozofii Greciei antice ca Socrate, Plato, etc.

- Ideea de progres - care după concepția autorului străbate întregul curs - este raportată la om independent de dezvoltarea societății. Nu urmărește această idee în legătură cu rezolvarea literaturii în sensul reflectării tot mai veridice a realității sociale, nu scoate în evidență semnificația literaturii în raport cu clasele sociale, etc.

- Insuficientă sistematizare a cursului, concluziile și generalizările nu apar clar din anumite concluzii, lipsă de consecvență în tratarea anumitor probleme.

După citirea referatului de către lectorul TODORAN, a urmat la cuvânt conf. V. IANCU. Acesta promise din ajun referatul comisiei de analiză, spre a lua cunoștință de conținutul lui și a-și exprima punctul de vedere față de observațiile exprimate în referat.

V. IANCU, pe baza referatului comisiei de analiză a întocmit un contrareferat de două ori mai lung decât primul. În acest contrareferat - căruia i-a dat citire în ședință - a afirmat la început că referatul comisiei de analiză este bine întocmit, arată o serie de lipsuri și de calități și că în general a fost făcut într-o formă academică. A și adus mulțumiri comisiei pentru felul cum și-a întocmit referatul. Dar după aceasta a trecut să ia pe rând observațiile ce-i fuseseră aduse și să le combată, încât până la urmă aproape că nu au mai rămas decât prea puține din aceste observații pe care să și le însușească. În felul acesta, conf. V. IANCU a dovedit limite foarte înguste

în înțelegerea lipsurilor cursului său atât din punct de vedere ideologic, cât și din alte puncte de vedere și deci lipsa de perspective în ceea ce privește îmbunătățirea cursului. Întregul stil al contrareferatului său a avut caracterul de apărare a unor poziții proprii, independente, motivând că are oroare de „sloganuri” și că el face ceea ce-i dictează conștiința lui. Într-un mod foarte abil el a făcut pe omul „sincer” și „cinstit” care spune deschis ceea ce gândește el - lăsând să se înțeleagă, că dacă modul cum gândește el nu e cel just, aceasta nu e vina lui. Au urmat discuții, care au arătat în și mai mare adâncime lipsurile cursului de istoria literaturii universale, dar la urmă V. IANCU a repetat același lucru, că el a făcut după „știința și cunoștința lui” și că se poate ca să aibă anumite limite în înțelegerea lucrurilor, dar că speră că ajutat de cei în drept să remedieze aceste lipsuri.

Și-a spus părerea și tovarășa APOSTOLESCU de la C.C. al P.M.R., care a recomandat să se mai țină o ședință peste două săptămâni și între timp să se mai stea de vorbă cu V. IANCU pentru a-l lămurii asupra lipsurilor cursului său. S-a hotărât ca următoarea ședință să aibă loc luni, 16 nov. 1959.

Într-o discuție care a avut loc după ședință, la organizația de bază din institut tov. APOSTOLESCU de la C.C. ar fi spus că IANCU a dovedit că are cultură care îl face apt să țină cursul de istoria literaturii universală, dar trebuie să se facă cu el o muncă susținută pentru a-i ridica nivelul ideologic. A recomandat tovarășei GORO - FRANCKEL, care a luat parte la această discuție, să se ocupe ea de IANCU, spre a-l ajuta.

Organizația de bază P.M.R. consideră însă atitudinea lui V. IANCU în ședința de analiză ca nesănătoasă - nu se știe până unde a fost cinstit și de unde începe „abilitatea” pe care a vrut să o folosească pentru a nu-și însuși criticile aduse de comisia de analiză. De aceea a hotărât ca în ședința din 16 nov.1959 să fie prezente toate cadrele facultății de filologie și acolo să se arate toate lipsurile lui V. IANCU.

Personal, cred că ținuta lui V. IANCU în ședință de analiză a dat la iveală adevărul mod de a gândi al lui IANCU precum și o anumită tendință de a face pe „eroul”. Dacă la urmă a simulat că e dispus să primească ajutorul necesar, acesta a făcut-o „după” ce a dat expresie concepțiilor lui proprii și deci „și-a făcut datoria” față de aceste concepții. Restul îl primește numai formal spre a nu-și periclita situația. Dacă ar fi fost cu adevărat cinstit, el ar fi căutat să obțină lămuriri asupra obiecțiilor ce-i fuseseră aduse și să exprime de la început dorința de a-și îmbunătăți cursul, - iar nu după ce a dat mai întâi drumul propriilor lui convingeri.

Personal, cred că în fond el nu se va schimba, ci va căuta numai o formă care să-l pună la adăpost de consecințe neplăcute.

Sursa: Arbore N.

Nota va fi bătută la mașină și va fi prezentată conducerii profesionale, care cunoaște poziția lui IANCU.

Cpt. Bota Gheorghe

¹ Cum arătam și în episodul trecut, Securitatea consumă enormă energie, timp de peste două decenii, pentru a urmări fiecare mișcare a profesorului Victor Iancu, o persoană intrată într-un soi de apatie intelectuală, e drept, fisurată de câteva răbufniri, dar suspectă prin faptul că a făcut cândva politică național-țărănistă.

Publicuri mari, autori mari, publicuri mici, autori mici?

Emile LANSMAN

De formație psihopedagog, Émile Lansman a fost, începând cu 1970 un martor activ al evoluției teatrului francofon, în special pentru publicul tânăr. În 1989 a înființat editura Lansman, care a publicat până astăzi 3000 de piese de teatru. O componentă importantă – pe care s-a concentrat și dialogul de mai jos – o constituie și cărțile de teatru pentru publicul tânăr.

– **Ce v-ați propus când ați inițiat colecția de carte *Lansman Jeunesse*?**

– Când am început să lucrez în domeniul editorial, eram deja foarte implicat în mișcarea de teatru pentru publicul tânăr în lumea francofonă. E un domeniu pentru care am manifestat interes încă din 1969 și în care activez fără încetare și azi. În 1989 (anul în care a părăsit Editura Lansman), eram considerat „specialist” în domeniu și jucam rolul de mediator la mai multe niveluri: difuzam spectacole, eram jurnalist și cronicar specializat în cultura pentru tineret, membru în comisii de reflecție, țineam conferințe și eram formator, în principal acompaniindu-i pe tineri la teatru. În plus, din 1985 conduceam asociația belgiană de teatru și educație.

Așadar, când hazardul vieții m-a făcut să lansez, împreună cu soția mea, o editură cu cărți de teatru, am decretat imediat că refuz zicala „publicuri mari, autori mari; publicuri mici, autori mici”! Am publicat din primii ani texte destinate copiilor și adolescenților. Era rar în acele vremuri. Publicând patru texte belgiene în câteva luni am dublat numărul textelor editate... în 20 ani, în vreme ce teatrul pentru publicul tânăr belgian francofon era foarte dezvoltat și apreciat în special în Franța. Dar era foarte des bazat pe scriitură colectivă, iar textele mureau după prima punere în scenă.

Nu am dorit (și a rămas valabil până azi) ghețizarea, fie ea bazată pe originea autorilor (nu colecții de text „belgian” sau „african”), fie pe publicul cărui îi este destinat textul. Prin urmare, totul era în același format, avea același *look*, în diverse colecții bazate mai mult pe parteneriate decât pe conținut.

Dacă am creat mai târziu o colecție „Lansman Jeunesse”, era cu un alt scop. Am apărut întotdeauna ideea plăcerii de a *citi* teatru, contrar prejudecăților. Dar pentru a se crea această obișnuință, trebuie ca această plăcere să fie descoperită de la cele mai fragede vârste. Am vrut, așadar, să regroupez piesele într-un format care putea contribui la formarea acestei plăceri a lecturii de teatru pentru elevii de școală primară. De unde această colecție puțin diferită, dar care regroupează texte excelente. Din păcate, profesorii nu au continuat ideea, iar eu am abandonat-o după câțiva ani, revenind la introducerea pieselor pentru publicul tânăr în cadrul colecțiilor obișnuite. Cu excepția acelor care *sunt jucate* de tineri, care fac obiectul unei colecții speciale, „Printemps théâtraux”.

– **Câte titluri sunt incluse în această colecție?**

– Nu voi vorbi numai despre această colecție, ci dintr-o perspectivă mai generală. Trebuie să distingem între piesele care se joacă *pentru* tineri (cele care

se montează cu actori adulți și care se adresează publicului tânăr) și piesele care sunt *jucate de către* tineri (care sunt montate în cadrul atelierelor de teatru în cadrul școlii sau în afara orei de curs). Am publicat până astăzi în total 1210 cărți, adică aproape 3000 piese. Putem considera că un sfert, cel puțin, sunt titluri destinate să fie jucate *pentru* și *de către* tineri. În jur de 750. Cea mai mare parte au fost create în sânul unei „comunități” francophone, dar s-au întors și către țara lor de origine. Există încă multe descoperiri frumoase de făcut.

– **Promovați varietatea, căutați neobosit. Cum ajung textele la editură? Prin apel public, prin concurs?**

– La început, cum erau foarte puține ediții de text pentru public tânăr, luam decizia de a publica un text după ce l-am văzut montat. Dar, treptat, am început să primim texte prin poștă. Fie inedite, ceea ce era mai rar, fie montate de o companie care a jucat spectacolul de câteva ori, deseori numai în regiunea sa, care a fost sau nu într-un scurt turneu cu respectivul spectacol.

Trebuie spus că, încă și azi puțini scriitori scriu teatru destinat publicului tânăr (în special elevilor de școală primară) la masa de lucru. Iar dacă autorii fac să se nască aceste piese, se datorează în special faptului că au primit o comandă sau e pentru că fac parte dintr-o companie (sau sunt apropiați de o companie de teatru). Cu o excepție: quebecozii, cei care au fondat Școala Națională de Teatru din Canada, la Montréal. Aceștia, ca parte a formării lor, sunt obligați să scrie cel puțin o piesă pentru tineri. De unde un întreg «rezervor» de piese inedite.

Astăzi, textele pe care le publicăm vin de peste tot: spectacole văzute, manuscrise primite prin poștă sau prin email, apeluri la concursurile pe care le lansăm (Premiul Annick Lansman, La scène aux ados, L'inéditThéâtre), dar și propuneri din partea companiilor care, cu mult timp înainte de crearea unui text pe care l-au comandat, ne propun să îl edităm în parteneriat cu ei.

Merită spus că, după cincisprezece ani, multe alte edituri care publică piese de teatru au deschis o secțiune „Tineret”, așadar s-a născut o anumită emulație, ceea ce e favorabil dezvoltării acestor scriituri specifice.

Alegerile noastre depind, bineînțeles, de cât de interesantă este propunerea, de originalitatea „poveștii”, de limbajul folosit, de bogăția și umanitatea personajelor etc. La fel ca în cazul titlurilor destinate adulților, negociem cu autorii să nu supraîncarce textele cu didascalii și să ofere o versiune care să favorizeze plăcerea cititului, dar și să lase suficient spațiu unei (alte) echipe care ar dori să (re)creeze piesa.

De menționat și faptul că noțiunea de „autor de casă” este și ea importantă. Există autori pe care îi urmărim în întregul lor parcurs și cărora, în general, le publicăm texte succesive aducându-le mereu la suprafață pe cele mai vechi pentru a beneficia de impactul noilor producții. În acest caz, lucrăm înainte cu autorul în fiecare etapă a scriiturii și a comunicării publice (lecturi, prezentări ale proiectului artistic) chiar înainte de publicare.

– **Care e apoi traseul cărții? Există parteneriate cu școli / teatre/ festivaluri / pedagogi?**

– Fiecare carte are propria sa poveste. E clar că, atunci când putem lucra în complicitate cu o companie care montează un spectacol, este mai ușor, pentru că, în acest fel, cărțile vor putea fi vândute la ieșirea de la spectacol. Dar provocările pentru a găsi texte inedite sunt și ele interesante. Încercăm să stabilim parteneriate pe lângă instituții și evenimente care ne-ar putea oferi oportunități de a scoate în evidență textele și autorii. Pentru că promovarea pieselor depinde în mare măsură de cât de tare strălucește un autor: întâlniri școlare sau de alt fel, sesiuni de autografe, lecturi publice de fragmente etc.

Încercăm, în același timp, desigur, să ne apropiem de lumea profesorilor și, de asemenea, de lumea celor care „recomandă” lecturile textelor în clasă. Există în Belgia și în Franța liste revăzute cu regularitate de opere „călduros recomandate” elevilor. Este important să avem titluri cuprinse în acest cadru.

În cele din urmă, cu titlu personal, sunt prezent la numeroase evenimente pentru a participa sau pentru a anima întâlniri, pentru a ține conferințe, pentru a modera discuții etc. Evident, am mereu cu mine cărți, propun deseori ca o mini-librărie să funcționeze pe durata activităților etc.

Există și parteneriate mai importante, precum colecțiile comune, piese de colecție în tiraj limitat (cum se întâmplă la Avignon în fiecare an pentru cei 400 de tineri participanți la operațiunea „Les enfants à l'honneur” a asociației Scènes d'enfance / Assitej), organizarea Premiului Annick Lansman cu mai mult de 20 parteneri în cele patru colțuri ale francofoniei.

– **Care sunt cărțile bestseller?**

– Pentru tineri, aș zice: *Trois pas vers les étoiles*, de Jean-Rock Gaudreault, *Le Petit Poucet ou Du bienfait des balades en forêt dans l'éducation des enfants*, de Laurent Gutmann și *S'embrasent*, de Luc Tartar.

– **Există comenzi tematice bazate pe propunerile regizorilor? Există școli care lansează comenzi?**

– Comenzile vin în principal de la companii. Deseori ele sugerează o temă și impun limitări de distribuție (număr maxim de actori). Apoi, toate formulele sunt posibile. Unii autori scriu o primă variantă, discută pe baza ei și apoi modifică și încheie piesa. Îi revine companiei sarcina de a se descurca cu textul ca și cum autorul ar fi mort. Ei redescoperă piesa la repetiția generală sau la premieră. Altor autori le place să fie implicați în toate etapele lucrului. Urmăresc creația și acceptă să adapteze sau să modifice anumite aspecte ale textului la solicitarea companiei.

În anumite cazuri, de pildă pentru *La scène au ados* sau *Urgence de la jeune parole* (proiect oprit), sunt instituții care, plasează comanda pentru a avea la dispoziție texte „instrumentale” care să le permită să își dezvolte propriile proiecte. De exemplu, pentru *La scène au ados*, e vorba despre a avea la dispoziție un corpus de piese care să fie jucabile „în principal în 30 minute, de către minimum 12 tineri începând cu vârsta de 12 ani”.

– **Care sunt caracteristicile unui text bun destinat publicului tânăr?**

– Dacă aș cunoaște secretul, nu aș publica decât capodopere și poate aș în-

cerca să scriu chiar eu! În orice caz, e sigur că nu va fi vorba despre sub-scriituri cu personaje puerile doar pentru că se adresează copiilor. Se poate vorbi despre orice în teatrul pentru tineret. Dar, cu siguranță, diferența se vede în maniera de a aborda subiectele, de a dezvolta poveștile, de a provoca emoție. Nu le dăm copiilor de 11-12 ani să citească Kafka. Mai mult, nu-l transformăm în lectură obligatorie pentru toată lumea, câțiva desigur îl pot citi cu interes și cu plăcere. La teatru e la fel. De exemplu, – situație trăită în aceste ultime săptămâni – un autor va adapta *Procesul* de Kafka și va scrie o piesă în care o fetiță de 12 ani este „arestată” în ziua aniversării sale. Și se va lavi de birocrație și de inerția justiției. Acesta va fi un pas în apropierea de opera autorului care să permită mai târziu o mai bună înțelegere a provocărilor absurdului printre fondatorii căruia se numără și Kafka.

De asemenea, ne dăm seama că textele pentru tineri pleacă deseori de la situații emblematice: un personaj, o familie, un grup restrâns, pentru a semna o disfuncționalitate, o problemă socială, o nedreptate... Pe parcursul poveștii propuse, se evocă discuții lizibile la diverse grade și, deci, deseori spectacolele bune dedicate inițial tinerilor sunt, în realitate interesante și pentru adulți.

Acestea fiind spuse, e important să amintim câteva elemente esențiale: În acest plan există diferențe mari în interiorul a ceea ce numim „public(uri) tânăr (tinere)”. Marcăm cel mai des grupele de vârstă: 0-3, 3-6, 6-9, 10-13, 13-15, mai mult de 15 ani. Acestea sunt împărțiri foarte arbitrare, dar ele arată, totuși realitatea din teren, în special pentru publicurile omogene și „captive” (obligația de a merge la teatru cu elevii de aceeași vârstă care vin de la alte școli). E clar că acest tip de reprezentare, dacă are meritul de a-i emoționa pe toți tinerii din această categorie de vârstă, având în vedere obligația școlară, se constituie din experiențe greu de condus și unde e necesar să captezi publicul și să îi menții atenția. Ceea ce implică alegeri dramatice și estetice mult dincolo de simpla chestiune a interesului pentru textul transformat în spectacol.

Un „text bun” nu există. Nu putem aduna într-un singur text toate calitățile pe care ne-am bucura să le găsim într-un spectacol pentru tineret. Și nu facem educație artistică cu rarele „capodopere” pe care le putem propune (ținem, în plus, cont, de aspectul relativ al acestei noțiuni: ceea ce e bun pentru cineva, poate că nu este bun pentru altcineva).

Interviu realizat de Daniela ȘILINDEAN

Anatomii vegetale sau vegetații anatomice

Maria OROSAN TELEA

Încă din copilărie, pentru Simona Nuțiu Gradoux a existat o mare certitudine, și anume aceea că va deveni artistă. Modelul tatălui a fost, în acest sens, mereu călăuzitor, iar formarea sa și-a urmat traiectul cât se poate de natural. La Liceul de Arte Plastice din Timișoara a studiat sub coordonarea lui Constantin Flondor, într-o clasă de elevi printre care existau mulți copii de artiști. Acest context a fost unul foarte dinamic, incluzând practici de vară la Gurahonț, în care experimentul artistic se baza pe observarea directă a naturii. Pe de altă parte, studiul dese-

Nica, pe care îl consideră un desenator foarte bun, și unul dintre puținii profesori din partea căruia a simțit o deschidere spre noutăți.

Informațiile fragmentare venite dinspre mediul artistic din Occident contraziceau ceea ce se întâmpla în țară. Studenții trăiau în nesiguranță și incertitudine, dar simțeau necesitatea stingentă de a se raporta obiectiv la ceea ce era actual în arta contemporană. Dificultatea cu care ajungeau informațiile crea frustrare și indignare, și orice sursă era prețuită foarte mult. Revistele *Parkett* și *Project*, care ajungeau într-o formă sau alta și în România, reprezentau puncte de reper. Abia după căderea comunismului, acestor minime

Romul Nuțiu s-a implicat cu entuziasm și a încurajat mereu alegerile fiicei. Proximitatea tatălui, considerat de artistă un model, a dus, poate, la abandonarea graficii și îmbrățișarea picturii ca mod de expresie, după absolvirea facultății în 1988. Nevoia de a se exprima mai rapid, mai gestual, interesul pentru culoare, admirația pentru noul val expresionist, vizibil deja de câțiva ani în Occident, au marcat cercetările plastice din acea perioadă.

În 1990, după doi ani de la reînțoarcerea la Timișoara, când se înființase Facultatea de Arte în cadrul Universității de Vest, Simona Nuțiu Gradoux va ocupa un post de asistent. Acel început de democrație l-a resimțit din plin într-o euforie a libertății și în nevoile personale – care rezonau perfect cu ale altor tineri artiști timișoreni – de a se organiza pentru a putea realiza împreună lucruri mai vizibile. Din acest entuziasm a apărut *Grupul Alb 16*, din care mai făceau parte, printre alții, și Sorin Vreme, Marcel Brăilean, Tiberiu Giucă și Ion Oprescu. În 1991, acest mic nucleu al grupului a inițiat unul dintre primele și cele mai importante evenimente de artă din România acelor ani. *Stare fără titlu* a fost un festival de artă contemporană care, pe lângă expoziția propriu-zisă de la muzeu, a inclus *performance*-uri desfășurate în stradă. O serie de artiști – care s-au dovedit ulterior a fi nume relevante ale artei românești – au fost prezenți atunci la Timișoara.

Simona Nuțiu Gradoux a expus câteva lucrări reprezentând corpuri secționate, care prefigurau deja, la acea vreme, preocupările viitoare ale artistei. Tot cu această ocazie s-a produs și ieșirea din bidimensional, prin amplasarea unor bețe negre în fața picturilor, care generau elemente grafice în spațiu. A realizat *performance*-ul intitulat *Orbii*, în care un grup de persoane legate la ochi o urmau pe artistă, de asemenea legată la ochi, într-un traseu prin oraș. Starea de libertate totală resimțită în acei primi ani de după Revoluție, dar care însemna, în același timp, o tatonare nesigură, s-a transpus în această acțiune colectivă a căutărilor propriului drum în necunoscut.

Cercetările plastice asupra anatomiei umane au continuat prin pictură, dar au condus-o treptat și spre forme de expresie în care tridimensionalul și-a făcut loc din ce în ce mai mult. Experimentarea noilor tehnici s-a suprapus cu studiile de la *École des beaux-arts* de la Nancy, pe care le-a început în 1997. Plecarea în Franța se produsese cu trei ani înainte și a reprezentat un moment de cotitură majoră pentru artistă. După 1994, când a plecat din țară, a urmat o perioadă a căutărilor, a tatonării contextului în care urma să se integreze și, mai ales, a înțelegerii în profunzime a sistemului artistic francez. Activitatea expozițională a trecut în plan secund, artista continuând însă să lucreze destul de intens în atelier. Atunci a apărut preocuparea pentru raportul omului cu natura, cu lumea vegetală. Cei doi ani (1997-1999) petrecuți la *École des beaux-arts* au adus noi preocupări în ceea ce privește tehnica. Chiar dacă tema dominantă a creației sale, condiția ființei umane, a rămas aceeași, au apărut forme de expresie care i-au conferit o mai mare libertate în direcția materializării corpurilor secționate, metamorfozate, evanescente sau fragmentate.

Astfel, pentru seria *Eroi* (1999), care a pornit de la chestionarea condiției sculpturii comemorative, a folosit o tehnică textilă pentru a realiza figuri anatomice sculpturale, distorsionate și amputate. Au urmat, începând cu anii 2000, alte serii de sculpturi în care artista a exploatat proprietățile unor materiale neconvenționale sau chiar atipice – plasticul, siliconul, sticla sintetică, poliuretanul sau polistirenul – pentru a exacerba o anumită plasticitate și pentru a adecva materia conceptului propus.

Structurile anatomice transparente din seria *Himere* (2011), au fost concepute în relație cu umbrele pe care acestea le proiectează, prezența corporală oscilând, astfel, între permanență și efemeritate. Acestea au fost prezentate pentru prima dată în 2012, în Galerie Lillebonne din Nancy. Conceptul pe care artista îl propunea atunci era cel al raportului dintre materialitate și impalpabil. Se crea un dialog simbolic între condiția materială și cea spirituală a omului, prin asocierea prezenței efective cu imaginea proiectată, generată de lumină. Folosirea luminii în cadrul unor instalații în care umbra avea un rol determinant a fost reluată și dezvoltată în expoziția *Topografia secrete* (2014), desfășurată la Galeria Calina din Timișoara. Aici, artista aducea în plus, în obiectele sale sculpturale, culoarea. Tot atunci s-a produs și o reîntoarcere la pictură, fiind vorba însă de o pictură în care asupra pânzei s-a intervenit cu broderie, cu aplicarea unor pene sau a unor structuri din sticlă colorată. Trupul uman secționat își proiecta, astfel, viscerălitățile înspre exterior, dând consistență și volum texturilor.

Universul vegetalului este a doua preocupare majoră a Simonei Nuțiu Gradoux, vizibilă de la sfârșitul anilor '90. Formele hibride, între antropomorfic și vegetal, au căpătat expresie în serii precum *Anatomii vegetale* (2002), *Posturi vegetale* (2004), *Herbarium - Rădăcina vieții* (2005), *Meteorit* (2007), *Anomaliile* (2008) sau *Situații* (2009). Țesutul vegetal, în forma sa pură, este evocat și de seriile *Rizomi* (2011) sau *Conversații subterane* (2012). Referințele la anatomia umană sunt abandonate aici în favoarea unor structuri amorfe, nodulare, integrate într-o rețea de fibre cu aspect de nervuri sau de rădăcini.

Un alt mod de a experimenta în zona vegetalului este integrarea propriu-zisă în lucrări a unor elemente precum scoarța de copac sau chiar fragmente consistente de trunchiuri (*Răsuflări*, 2014, *Somnium*, 2016-2017). Ultima lucrare prezentată de artistă la Timișoara — în cadrul expoziției de grup *Woman, all too woman*, deschisă la Muzeul de Artă în data de 15 august 2018 — face parte tocmai din această categorie. Tematic, instalația de mari dimensiuni conjugă mai multe idei și trăiri personale. Exodul migranților din Orientul Mijlociu spre Europa, observat în mod direct de artistă în călătoriile sale, a condus-o la chestionarea temei identității. În același timp, preocuparea pentru natură și analiza unor elemente vegetale precum excrescențele de licheni pe scoarța copacilor a reprezentat o altă cale de a problematiza identitatea vizuală, de această dată.

Acest proces de construcție conceptuală este edificator pentru întreaga operă a Simonei Nuțiu Gradoux. Aceasta se bazează pe sugestii venite dinspre lumea exterioară, pe observații personale stratificate și coroborate în mentalul creativ al artistei.

nului era la fel de important, admiterea la facultate fiind una dintre marile mize. O tendință nouă în metoda de predare a lui Constantin Flondor era aceea de a-i învăța pe elevi tehnicile tradiționale, ale picturii din diferite secole. Provocările acestei etape formatore au fost legate de stăpânirea tehnică, dar și de meditația profundă asupra unor teme.

Prin urmare, devenirea Simonei Nuțiu Gradoux ca artistă a fost marcată în mod profund de permanenta prezență a tatălui, Romul Nuțiu, și de contactul, în anii de liceu (1980-1984), cu profesorul Constantin Flondor. Paradoxal, influențele venite dinspre aceste două mari personalități ale artei timișorene, diferite ca mod de abordare și ca viziune artistică, nu au stârnit contradicții, ci s-au armonizat foarte bine. Au urmat, în perioada 1984-1988, anii de facultate petrecuți la Cluj, pe care i-a resimțit mult mai restrictiv în comparație cu atmosfera de libertate și deschidere pe care liceul din Timișoara o oferea. Aici a studiat grafica cu Ioachim

surse de informare li s-a adăugat contactul direct cu arta contemporană occidentală. Astfel, expoziția de Arte Povera pe care a văzut-o în 1992 la Beaubourg a marcat-o profund pe artistă.

Opresiunea și îngrădirile care veneau pe linie politică le-a resimțit încă din perioada studenției, când a trebuit să facă un raport extrem de amănunțit legat de prima călătorie în străinătate, pe care o făcuse în 1986. Un alt moment în care s-a confruntat cu absurditatea sistemului a avut loc în 1989, când a fost convocată la Comitetului de Cultură pentru a da explicații legate de semnificația unor lucrări care înfățișau păsări. Paranoia generalizată a organismelor de control ideologic își spunea cuvântul în acei ultimi ani de dictatură, și orice imagine putea deveni motiv de suspiciune.

Prezența tatălui a fost o constantă în toată perioada de formare, iar relația tată-fiică era dublată de o frumoasă relație de prietenie. Încurajările care veneau de la el reprezentau o validare a propriilor căutări. Fără a fi intruziv,

Made in Romania

Dana CHETRINESCU

Nimeni nu e profet în țara lui, zice o vorbă. Tot așa, putem constata că nicio solistă nu e super star în țara ei, dacă solista se numește Sherine Abdel Wahab și țara ei este Egipt. După ce a declarat, în gama RE major, că Evianul este mai bun decât Nilul când vine vorba de o hidratare corespunzătoare, cântăreței i s-a interzis să mai dea concerte acasă, toți patrioții de la Cairo considerând că nicio marcă franțuzească de apă minerală nu se compară cu istoria milenară a fluviului venerat¹.

Fără ca acest incident să provoace o nouă Primăvară arabă, el dă de gândit actorilor din industria alimentară globală. Comisia europeană este gata să lanseze un infringement pe capul statelor care nesocotesc o directivă importantă: să promoveze produse numite „autohtone”. România a fost cât pe ce să se ușureze de 2 milioane de euro după ce comisia de agricultură din Parlament a crezut că face un pas important cu legea “51% produse românești în magazine”. Europei, cuvântul *românesc* i s-a părut prea de tot. *Autohton*, sau amendă. Legea s-a schimbat, dar năravul, ba. S-a fixat o nouă zi de sărbătoare, Ziua națională a produselor agro-alimentare românești, marcată cu miros de grătare în 10 octombrie. Metodologia de aplicare a acestei sărbători e foarte precisă: pentru ca un produs să fie declarat „românesc”, atât materia primă, cât și locul de procesare trebuie să fie naționale.

Tot în ciuda sfaturilor Comisiei europene, supermarketurile laudă explicit marfa *românească*, fiindcă așa e cererea din partea clienților. Mai mult, a apărut chiar și primul hypermaket țărănesc românesc, care asigură legătura dintre mediul rural și cel urban via mediul virtual. Pe site-ul numit malltaranesc.ro, putem găsi produse 100% naturale sau 100% românești (după cum vedem, produsele nu sunt neapărat și una și alta), nobilul obiectiv declarat fiind, totuși, acela de a promova nu doar consumul acestor produse, ci și economia... *autohtonă*. Site-ul este dotat cu coduri de bare, de scanat cu smartphone-ul, pentru consumatorii mai puțin țărănești. Aceste coduri sunt afișate și la poarta gospodarului vânzător de produse 100%. Județele fruntașe sunt Brașov, Maramureș, Suceava și Constanța. Pentru diaspora, există un alt site, nu mai puțin ofertant, numit Romdeli, care își face reclamă și pentru a doua sau a treia generație emigrată, care stă mai prost cu limba română, dar nu și-a șters încă din ADN gusturile bucătăriei naționale: *Simply the Best Romanian Taste*. Aici găsim, pe primele locuri în preferințele clienților, pateul Bucegi, brânza Făgăraș, salamul de Sibiu, napolitanele Eugenia, zacusca, murăturile, cozonacii și pufuleții.

Toate aceste produse sunt nemuri-toare, precum satul românesc, mai puțin pateul și salamul, în această toamnă. După ce industria agro-alimentară a fost lovită de valuri succesive de vaci nebune, castraveți infectați cu e-coli și gripe aviare, iată că o nouă încercare se pregătește pentru producători și consumatori: pesta porcină. Ca și în cazul celorlalte afecțiuni, și aici teoria conspirației e mai tare decât flagelul: există sau nu există vaccin, boala este sau nu este foarte contagioasă, a apărut sau nu a apărut mai demult, poate sau nu poate fi prevenită etc. Dacă ea a fost sau nu a fost pusă la cale de organizații internaționale subver-

sive, acest lucru este greu de stabilit pe blogurile care se înmulțesc pe internet mai repede decât județele în care se semnalează noi focare.

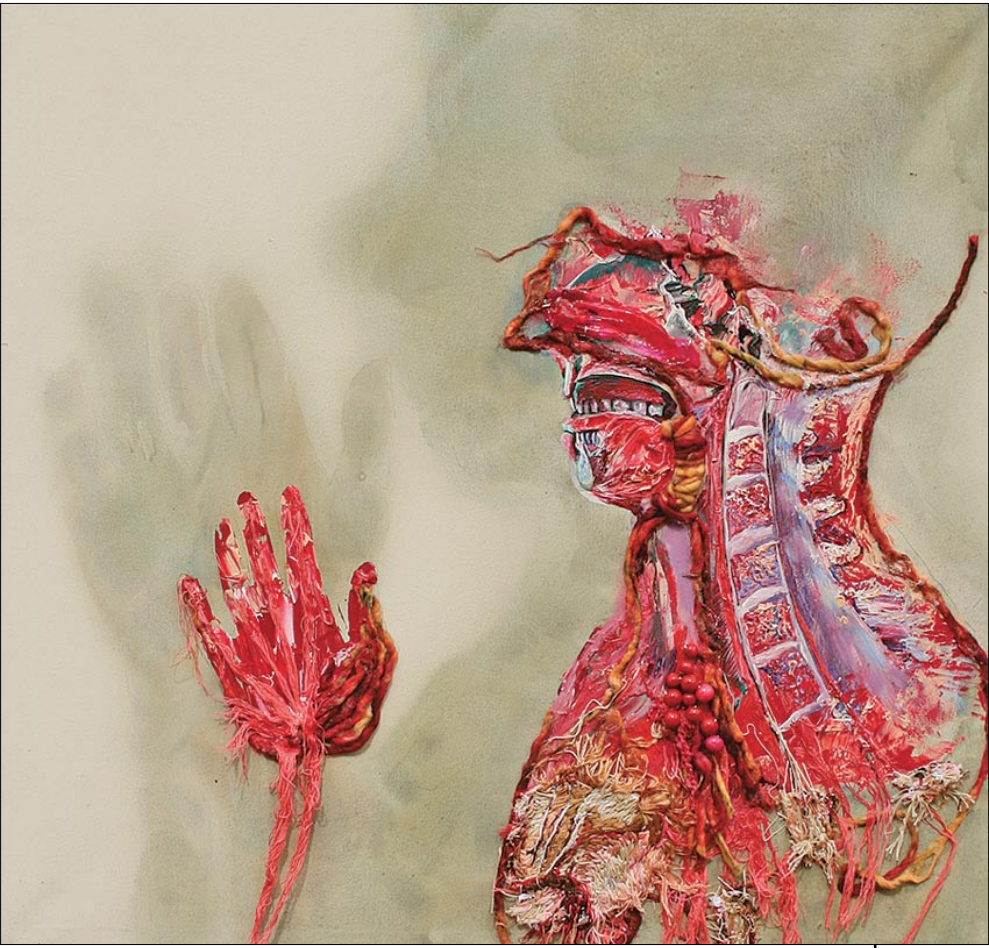
În orice caz, noua poveste a porcului are cel puțin la fel de multe calități epice precum originalul cu semnătura lui Ion Creangă, despre suina cea ogârjită și răpciugoasă, adoptată de moșnegi și preschimbată în Făt-Frumos. În expozițiune, se arată că o boală necruțătoare a venit în Europa taman din Africa și niciun vier, scroafă sau purcel de lapte nu-i pot sta în cale pe patru picioare. Intriga semnalează că, deși indiciile flagelului s-au arătat încă din 2015, autoritățile nu au luat măsuri – nici radicale, nici moderate –, crezând că porcul român va scăpa viu și nevătămat din încercare, chiar și acolo unde cel maghiar sau bulgar ar fi crunt îngennuncheat. Ministrul agriculturii, Petre Daea, deplânge public lipsa specialiștilor în pestă porcină din instituțiile sanitare-veterinare și universitățile agricole ale patriei, dar precis se bucură în privat că, după îndelungi negocieri cu sine însuși, a propus ca mascota națională să fie miora, nu rătănul.

Parcă anticipând dezastrul, el se plângea mai în primăvară de nedreptatea unei lumi în care noi, țara porcului, am ajuns să importăm de opt ori mai multă carne decât exportăm. Desfășurarea acțiunii a început de vreo două luni: ciuma odată găsită într-o gospodărie dobrogeană, lucrurile s-au precipitat, iar acum direcțiile sanitare-veterinare umblă prin gospodării și combinate, împușcă porcii, îi apucă de picioare și îi zvârlă într-o pălăie cât toate zilele. S-a scris și o aplicație către Comisia europeană pentru sprijin financiar, care să facă povara pierderii animalelor mai ușor de suportat. Proprietarii ar urma să primească o despăgubire, iar costurile operaționale presupuse de sacrificarea dobitoacelor, transport, dezinfecție și altele ar reduce substanțial.

Însă, până să vină banii europeni, oare există ceva galbeni în punguța bugetului autohton? Aici ajungem chiar în punctul culminant al basmului cu cocoșul roșu. Fondul de rezervă pentru situații de urgență e gol. Președintele cere guvernului să ia măsuri imediate, guvernul dă vina pe președinte. De la executiv, se consideră că Iohannis a amânat rectificarea bugetară nepermis de mult, pe când la Cotroceni se arată că niciun gospodar nu-și cheltuie ultimul leu fără să pună la ciorap ceva de înmormântare. Ambele tabere se plâng că rivala încearcă să exploateze politic criza, înrăutățind-o artificial. Între timp, de la porcii din gospodării, boala a trecut și la mistreți. Autoritatea pentru siguranța alimentelor promite acum mai mulți bani vânzătorilor care doboară jivinele sălbatice decât proprietarilor de suine domestice, pentru că mistreții atinși de boală o iau la sănătoasa înot peste Dunăre, spre Bulgaria, iar vecinii din sud ne amenință că vor ridica un gard la Nicopole mai ceva ca zidul lui Trump de la granița cu Mexicul.

Deznodământul e încă departe și prea complex pentru a putea fi prevestit. Un singur aspect este cert: cum pomana porcului s-a mutat din înghețul iernii în umezeala toamnei timpurii, țărani care își asomează suina înainte să vină ciuma peste ei se luptă cu o dilemă de management al alimentelor perisabile. În consecință, pierderea unora este câștigul altora, căci vânzarea de congelatoare Arctic a crescut de zece ori față de anul trecut pe vremea asta.

¹ News.ro, 1 martie 2018.

Republica dacilor

29

Ciprian VĂLCAN

Tarabostes Teodorescu este președintele Asociației Dacilor cu Degete Diafane și are pe peretele din spatele biroului său de la sediul asociației o impresionantă genealogie ce se întinde pe mai bine de 2000 de ani, dovedind astfel în mod imposibil de contestat că el este singurul urmaș al dacilor liberi aflat încă în viață. Principalul său rival, Gerula Georgescu, președintele Asociației Dacilor cu Aripi, pretinde că el este singurul urmaș al dacilor liberi, fiind gata să probeze în instanță că toate documentele fluturate de Tarabostes Teodorescu sînt falsuri grosolane realizate într-un laborator de la Praga. Cei doi vajnici bărbați se luptă pentru înțietate într-o comunitate ce numără 1800 de persoane care s-au declarat de origine dacă la ultimul recensămint desfășurat în România.

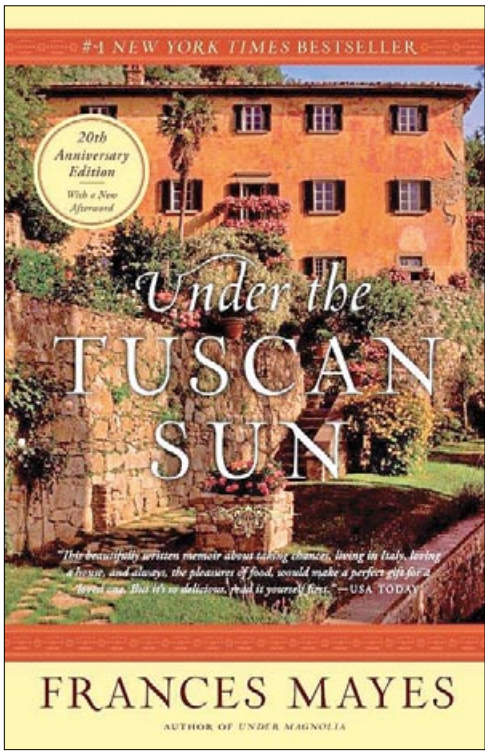
Tarabostes Teodorescu insistă că dacii sînt singurii păstrători ai misterelor antice și măiestria lor se manifestă prin intermediul degetelor lor inimitabile, capabile să vindece toate bolile existente în istoria lumii, fie ele prezente, trecute sau viitoare. Pentru a fi acceptați în asociația pe care o conduce, toți cei interesați trebuie să dea un test de dactilografie, fiind obligați, de asemenea, să maseze o capră și un porc. Gerula Georgescu susține că spusele lui Tarabostes Teodorescu sînt simple bazaconii, invențiile unei minți bolnave și e convins că rivalul său a avut parte de mai multe internări la psihiatrie pe care le neagă cu rea-credință, încercînd să-și păstreze bruma de credibilitate. Georgescu, fost activist de partid înainte de 1989, e sigur că darul imens de care au parte dacii e unul ce face din ei un popor unic în istoria lumii și îi apropie de îngerii din tradiția creștină, căci ei sînt singurii oameni care pot să zboare grație aripilor disimulate cu grație sub omoplați.

Dacă Tarabostes Teodorescu le cere adepților săi să-și antreneze continuu degetele pentru a progresa fără încetare, Gerula Georgescu îi strînge o dată pe lună pe susținătorii lui într-o tabără de parașutism și îi îndeamnă să exerseze cu calm pentru a-și scoate la lumină aripile. Tarabostes Teodorescu scrie în fiecare săptămînă cite un poem despre importanța mîinilor în economia creației, neobosind să susțină că oamenii fără mîini ar fi niște maimuțe, așa cum oamenii fără mîini vindecătoare sînt doar niște oameni de rang secund, departe de excelența dacilor cu degete diafane, adevărații supraoameni aflați printre noi. Gerula Georgescu publică în fiecare lună mai multe articole publicitare, încercînd să demonstreze că Icar a fost un dac sabotat de imperialiștii vremurilor de început, geloși pe harul inegalabil al acestui popor al oamenilor cu aripi ce ar fi meritat să stăpînească lumea. Singurul punct asupra căruia Tarabostes Teodorescu și Gerula Georgescu s-au pus de acord e acela că doar Securitatea a înțeles importanța dacilor pentru istoria omenirii și că distrugerea acestei instituții de elită a fost rodul unei conspirații pregătite atent de dușmanii eterni ai dacilor.

Chiar dacă Tarabostes Teodorescu și Gerula Georgescu se urăsc de moarte și s-au bătut și scuipat în mai multe rînduri, reclamîndu-se reciproc la poliție, se pare că ei sînt de acord că e nevoie de o lege care să protejeze memoria tradițiilor dacice, ținîndu-le la adăpost de orice insinuare mîrșavă și de orice dovadă de lipsă de respect. Grație sprijinului lui Deceneu Dumitrescu, cel mai important avocat de origine dacă din România, ei vor să inițieze un proiect de lege pe care să-l pună apoi la dispoziția politicianilor patrioți de la București pentru a fi susținut în parlament. Proiectul de lege prevede că orice cetățean român care va ridiculiza tradițiile dacice și va pune la îndoială măreția unor eroi precum Burebista sau Decebal va fi sancționat prin retragerea cetățeniei române, devenind apatrid. Dacă va persevera în comportamentul său defăimător la adresa dacilor și se va face dovada recidivei, el va fi pasibil de pedeapsă cu închisoare pentru o perioadă cuprinsă între șase luni și trei ani.

Tarabostes Teodorescu crede că România va deveni Republica dacilor în următorii 50 de ani. Gerula Georgescu e mai puțin optimist, crede că Republica dacilor va putea fi întemeiată abia cu puțin înainte de sfîrșitul lumii.

narrenturm

30

Festina tarde

Cristina CHEVEREȘAN

La final de vară, când nostalgia concediului și dulcea amorțeală datorată lipsei uzualei cascade de griji cotidiene încă te învâluie, o lectură ”de vacanță”, îmbibată în aroma escapadelor trecute și viitoare, nu poate fi decât tentantă. Dacă vizionasem de mai multe ori, de preferință în depri-mante seri de iarnă, *Sub soarele Toscanei* (*Under the Tuscan Sun*) regizat de Audrey Wells în 2003 (boem-ușurel-romanțios, scăldat în strălucirea perfectă a unor cadre ce te pun pe gânduri... rătăcitoare), cartea din 1996 a lui Frances Mayes, bine pitită în bibliotecă, nu a ajuns pe lista de priorități până de curând, probabil din cauza prejudecăților stărnite de un film plăcut, dar fără substanța care să-mi stârnească vreo curiozitate anume. Nu mică mi-a fost mirarea să parcurg un manuscris notabil diferit față de versiunea cinematografică, o scrisoare de dragoste a unei americance: nu pentru vreun italian cuceritor, ci pentru Toscana însăși, pe care o descoperă treptat, cu belșug de detalii, nuanțe, emoții.

Jumătate a unui cuplu stabil - ceea ce elimină fluturașii și flirtul pasager în favoarea unei așezări spațiale și sentimentale inspirantă în sine -, profesoara și scriitoarea născută în sudul american încârcat de paradoxuri și stabilită la San Francisco învață să aprecieze farmecul regiunii ce o fascinează cu atât mai mult cu cât realizează cum diferențele de cultură, mentalitate, stil de viață o transformă, subit, în proprietară de vilă într-o magnifică Italie a minții (recunoștea, recent, că unele din cele consemnate s-au schimbat deja simțitor în cele mai bine de două decenii de la apariția bestsellerului), dar și, în timp, într-o locuitoare cu drepturi, păreri și implicări similare a mai multor *acase*. Ceea ce mulți critici ai volumului (curioasă, am făcut un tur de *Goodreads*) par să nu realizeze e că au de a face cu memorialistică, nu cu ficțiune, deci a te declara dezamăgit de lipsa de acțiune, crescendo, construcție narativă e un reproș nelalocul său.

Dimpotrivă, cu succes și evident dar al povestirii, Mayes se scufundă voluptuos în micile, marile, inefabilele sau inevitabile amănunte care conferă profil unic noului său cămin. Totul începe cu achiziționarea și restaurarea șarmantei Bramasole, o bijuterie căzută în paragină, ce-și așteaptă și găsește salvatorii dispuși să investească în permanentizarea ”tânjirii după soare”. Evident, vigilenții contabili ai hermeneuticii de ultimă oră vor sări probabil să calculeze costurile unei asemenea aventuri și să înfiereze traiul privilegiat pe care și-l permite peregrina între lumi, dar *Sub soarele Toscanei* e despre cu totul altceva (precum varii opuri pe care contemporani alerți uită să le

savureze, preferând, cu nobilă intenție, să formuleze judecăți de natură extra-textuală/ literară/ estetică). Departe de a intenționa expunerea narcisică a vreunui lux personal, își invită cititorii într-o călătorie în curs de desfășurare, împărtășindu-le surprizele, bucuriile, *minunile* dezvăluite prin desprinderea de cunoscutul dezvrăjit al eficientelor metropole și imersiunea într-o civilizație cu alte rădăcini, spiritualitate și obiceiuri, de la arta culinară până la filosofia (con)viețuirii pe care Toscana i-o transmite: *festina tarde*, acest seducător ”*grăbește-te încet*”.

Cu structură laxă, urmărind îndeaproape progresul americancei în raport cu noua realitate ce o definește identitar tot mai puternic, odată cu schimbarea statutului din turist de ocazie în cetățean (de onoare, chiar, după o vreme!), cartea îi va delecta atât pe gurmanzii declarați, ce vor jubila în preajma rețetelor și descrierilor apetisante ale unor delicii tipice bucătăriei simplu-sofisticate a zonei, cât și pe iubitorii de autenticul teritoriilor neștiute, care vor tresări la fel de încântați de așezăminte, sărbători, veșminte, împrejurimi, locuri, arhitectură, vestigii, festinuri locale și subtilități lingvistice, elemente prea puțin superficiale ale unei culturi cu vastă tradiție și trecut etrusc învăluit în mister, atent scos la iveală și documentat. Mayes nu-și propune o capodoperă de scriere creativă, ci o incursiune pasională(n)tă într-un teritoriu ce devine parte din ea în aceeași măsură în care o acceptă și încorporează într-o *a doua viață*, egal palpabilă.

Sub soarele Toscanei nu e o dramă-motivațional-patetică din categoria *Mănâncă, roagă-te, iubeste!* (*Eat Pray Love*) de Elizabeth Gilbert, alături de care unii au plasat-o, presupun, pe considerente pur legate de traversarea continentelor, cu trecere prin Italia. Cuplul din prim plan nu se află în criză sau căutare disperat-lacrimogenă de sine, ci pare preocupat de interiorizarea unui tip de existență ce-l echilibrează prin frânturi de mulțumire domestică, molcomă, instalată într-o lentoare a degustării și desfătării pe îndelete a simțurilor și intelectului (lista consistentă de trimiteri literar-artistice îi include pe D.H. Lawrence, Bertrand Russell sau Bachelard). Plasată în afara fericirilor programatice, scrierea așterne pe hârtie împlinirea survenită accidental și devenită mod de relaționare cu sine, cu alteritatea, cultura, civilizația, istoria, gastronomia. Nu e întâmplătoare plasarea îndelungată în topuri la vremea publicării, datorată prozei fluide, informațiilor inedite înglobate într-un discurs fără pretenții de erudiție, dar deloc frivol, menit să surprindă un spirit al locului aparte. Pofa de viață e sintagma-cheie a unui volum luminos, captivant, intim, o odă miracolelor ce se arată celor care le știu și pot prețui.

Toscana cea mereu însorită

Adina BAYA

Vă gândiți să includeți Toscana pe lista destinațiilor de vacanță? Să porniți în periplu prin sătucuri cochete, cu străzi înguste pietruite, printre vile vechi de sute de ani? Să vă beți cafeaua într-o piațetă în care susură o fântână din timpul Renașterii sau să degustați legendarele vinuri locale? Să savurați tihna unei regiuni ce pare a fi perpetuu însorită? Ei bine, în loc să intrați în cea mai apropiată agenție de turism care să vă confirme printr-o broșură frumos colorată că Toscana chiar oferă cele de mai sus, puteți să vizionați *Sub soarele toscan* (*Under the Tuscan Sun*, 2003). Scris și regizat de Audrey Wells după cartea memorialistică a lui Frances Mayes, filmul urmărește povestea unei scriitoare americane proaspăt divorțate, care vine ca turistă în Toscana și, cucerită de farmecul irezistibil al zonei, decide să își reînceapă viața aici. Pe scurt, filmul oferă exact imaginea idilică ce îți dă un impuls decisiv când nu ești sigur dacă să rezervi sau nu un sejur în împrejurimile Florenței. Ceea ce nu înseamnă că reprezintă cinema de calitate extraordinară, însă își îndeplinește cu brio rolul escapist pe care mulți îl așteaptă de la Hollywood. Are peisaje mirifice, e romantic, ușurel, de vară.

Sub soarele toscan funcționează în special ca instrument de promovare pentru turistul fără mari pretenții culturale, amator de plimbări (nu neapărat foarte angajante) prin natură și, mai ales, de testat mâncăruri și vinuri, de socializat. Eventual, de exersat o italiană stricată cu vânzătorii de fructe din piață sau chiar, de ce nu, de experimentat aventuri pasagere cu iubăreții locuitori ai țării care l-a dat pe Casanova. Așadar, din film nu aflăm mai nimic despre istoria culturală extrem de bogată a Toscanei, ci doar o variantă edulcorată a atmosferei locului. Demers relativ simpatic, mai ales dacă nu îl comparăm cu mai recentul *Strigă-mă pe numele tău* (*Call Me by Your Name*, 2017) – poveste dezvoltată într-un peisaj foarte similar, dar mult mai consistentă la capitolul narativ și mai dispusă să exploreze trăirile interioare ale personajelor.

În rolul lui Frances, americanca ingenuă care aterizează într-un sejur în Italia obligată de prietena cea mai bună să facă ceva pentru a ieși din depresia post-divorț, Diane Lane își joacă replicile cu binecunoscuta expresivitate. Chiar și când scenariul o aruncă în scene complet lipsite de credibilitate – proaspăt achiziționata vilă toscană îi e devastată noaptea de furtună, dar a doua zi dimineața totul arată aproape la fel –, ea reușește să mențină interesul pentru vizionare. De fapt, Diane Lane e singura care te ajută să treci peste abundența de clișee despre Italia și italieni și peste mult prea numeroasele coincidențe din scenariu. Ea și, poate, Lindsay Duncan, în rolul lui Katherine, personaj ce se crede Anita Ekberg din *La Dolce Vita* lui Fellini și apare episodic, în ținute exuberante, cu decolteuri generoase și pălării exagerate, stârnind ceva între mirare, amuzament și compătimire.

Aparițiile lui Katherine nu sunt neapărat justificate în economia poveștii, însă servesc ca pretext pentru câte un citat din „Fefe”, vorbe de duh pe care și le amintește din tinerețea în care, chipurile, ar fi fost descoperită de Fellini și distribuită în filmele sale. Dar referințele la Cabiria sau la faimoasa scenă în care Ekberg și Mastroiani intră în Fontana di Trevi într-o noapte de vară nu transformă filmul într-un soi de omagiu. Cu greu îmi pot imagina un film mai puțin inspirat din neorealismul fellinian decât *Sub soarele toscan*! Referințele la marele regizor țin mai degrabă de colecția de stereotipuri pe care filmul o adună conștiincios, din care, din păcate sau nu, Fellini nu e exclus. Pomenirea lui relativ frecventă echivalează, deci, mai degrabă cu fluturarea unei mascote a filmului italian, decât cu referiri la sensul filmelor sale sau încercarea de dialog intertextual.

În manieră similar superficială și zugrăvită în roz apar și muncitorii ilegali din Polonia, veniți să renoveze vila vetustă cumpărată de Frances în Toscana rurală. Subiectul migrației forței de muncă e golit de conținut îngrijorător (se lucrează fără contract și echipament de protecție, aflăm în treacăt că un angajat e licențiat în literatură în Polonia etc.) și pus în vitrină pentru a nu umbri imaginea de ținut mereu însorit a Toscanei. Dacă acțiunea se petrecea în 2018, nu pe la începutul anilor 2000, probabil că ar fi apărut și refugiați, la fel de ferițiți și entuziaști ca muncitorii polonezi, desigur. În concluzie, dacă vreți un film plin de cadre demne de o carte poștală sau o broșură turistică, în care personajele trăiesc exuberant, râd și iubesc pe fond rustic, *Sub soarele toscan* e o alegere bună, ca o scurtă vacanță în care vrei să fii scutit de știri deprimante și să savurezi, măcar temporar, o fantezie cu final fericit. Fără pretenții, doar cu iluzia asumată că te face să cunoști o parte din Italia. Pentru mai mult, recomand o privire regizorilor italieni ce redau mult mai inspirat pulsul actual al țării, precum Paolo Sorrentino, Luca Guadagnino, Matteo Garrone.

duplex

Tur de orizont

Cel mai recent număr al revistei *Arca* (7-8-9/2018) adună articole interesante pentru cititorii curioși să afle ce se mai întâmplă prin lumea literară, dar și prin cea a vizualului, a teatrului ori a muzicii. Recenzii și cronici de cărți, de arte vizuale, poezie, proză, eseuri, interviuri. “Chiar nu e nevoie de niciun curaj să gândești liber și să spui ce gândești” este titlul dialogului dintre jurnalistul cultural Titus Crișciu și criticul literar Tudorel Urian, care mărturisește: “Citesc destul de împrăștiat, sunt însetat de cunoaștere și de nevoia de a înțelege cât mai bine lumea în care trăiesc. De aceea prefer să alternez cărțile de ficțiune cu cele de istorie, politologie, eseistică. Simt că în felul acesta și propria mea personalitate intelectuală se conturează mult mai armonios. Poate că această structură de diletant superior e mai aproape de structura mea profundă. Faptul că era asumată și de un om rafinat precum Al. Paleologu mă mai liniștește.” La finalul interviului, domnul Crișciu pune o întrebare neașteptată: “... în viața literară de azi își proiectează cumva umbra și mafia?” ● Tudorel Urian răspunde: “Fiecare scriitor este singur în fața colii albe și depinde numai de el cu ce o umple. Dacă nu are talent deloc, nici mama mafiei nu va putea să demonstreze că acolo există genialitate. A doua ține de promovarea unor scriitori prin premii literare, traduceri, ținerea de lecturi, conferințe literare bine plătite. Aici lucrurile sunt ceva mai complicate. Eu fiind un autist total în materie de viață literară nu am dovezi să demonstrez existența unor mafii, dar nu pot să nu observ prezența unor scriitori ale căror texte în limba română nu sar în ochi prin valoare, dar care sunt traduși în tot felul de limbi, bat mapamondul în lung și în lat, pretind recunoașterea unei universalități pentru mine greu de explicat. Să fie clar, nu mă refer la Mircea Cărtărescu, a cărui operă se susține pe propriile picioare. Există însă ceva care seamănă cu niște filiere de promovare reciprocă pe plan internațional, care presupun, dacă nu existența unei mafii, apartenența la un grup select, sprijinit pentru reciprocitate, de instituții ale statului român (ICR, primăriei, consilii județene). Până la urmă nu e nimic rău în asta, doar că promovarea în aceste grupuri de export mi se pare un pic aleatorie.”

“Înotăm în poezie ca în grăsime”

Ne-au plăcut directetea tânărului poet Tedy Arman care, întrebat – într-un interviu apărut în *Argeș* (nr. 8) – de Hristina Doroftei ce așteaptă de la cea mai recentă cartea a sa, *Biela* (Editura „Charmides”), răspunde: “Nimic. Lumea e pe moarte, bine măcar că are parte de un prohod vesel. 99 la sută dintre oameni vor muri proști, dar sătui. Poezia din *Biela* e pentru cititori rafinați. Dublu rafinați. Sunt puțini”. ● Chestionat în legătură cu șansa poeziei, în viitor, tânărul Arman spune: „Înotăm în poezie ca în grăsime. E dezolant că lumea nu conștientizează asta. Poezia se va supăra și îi va sufoca pe impenitenți. Că spuneam mai înainte că poezia e duhul lucrurilor. Dacă neglijezi duhul lucrurilor din preajmă, lucrurile te vor lovi peste bot. Nu e elegantă expresia, dar e corectă.” ● Tot în revista condusă de scriitorul Dumitru Augustin Doman am citit cu interes și pagina semnată de scriitorul Gheorghe Grigurcu, al cărei titlu este „Se grăbește a nota altceva decât intenționa”. Prin urmare, notații, una mai intensă decât alta. Cum spațiul nostru e limitat, am ales să reproducem două dintre ele. Prima: “Zi de sărbătoare. Atâtea clipe care se îmbulzesc pentru a te confirma, încât cele care te contestă nu mai contează. De fapt doar o singură clipă, neverosimil dilatată. Odată cu înaintarea în vîrstă timpul rulează tot mai rapid, astfel încît ești dispus a-i unifica convenționalele segmente.” ● A doua: “Intenția de-atîtea ori snobă a literatului de-a se delimita de restul omenirii, uneori atingînd obsesia. Deși el se delimitează prin simplul fapt că există.”

Teroarea și fericirea

Doctor în psihologie și autorul unei cărți extraordinare, *Demonul amiezii, anatomia unei depresii* (Humanitas), care i-a adus celebritate – în 2001 câștigând Premiul Național al Cărții, iar în 2002 fiind printre finalistele pentru Premiul Pulitzer, inclusă de publicația *The Times* între cele mai bune o sută de cărți ale deceniului –, Andrew Solomon a răspuns câtorva întrebări ale jurnalistei Magda Grădinaru. Discuția dintre cei doi poate fi lectură în întregime pe siteul kairos.ro și merită căutarea. Ca să nu fim bănuși că pledăm fără argumente, iată, din acest dialog, o întrebare și răspunsul la ea: „*Vorbiți despre oameni care trăiesc sub regimuri totalitare, victime ale puterii abuzive, dar care se declară fericiți. E asta o formă de schizofrenie – viața personală se mută în interior – sau e alt mecanism, un fel de adaptare, de banalizare a răului?*” Eu cred că nefericirea din lume este în tot timpul constantă. Există oameni profund nefericiți chiar dacă au de toate, după cum alții pot exulta de fericire trăind în circumstanțele cele mai abjecte. Dar să trăiești într-un regim totalitar înseamnă să auzi în permanență acel sunet de fond al terorii, ceea ce întuneacă întreg spectrul fericirii. Bucuria nu mai e la fel de puternică, iar disperarea este mult mai profundă. Oamenii continuă să se îndrăgostească și să facă copii, încearcă să se bucure în continuare de frumusețea vieții, dar se simt nesiguri și amenințați chiar și în momentele cele mai banale de fericire. Și ajung să dezvolte o teamă profundă. Un sentiment extrem de neplăcut. Unii sunt mai rezistenți, e adevărat, dar în general un sistem opresiv reușește să distrugă capacitatea oamenilor de a mai fi fericiți. Pe de altă parte, asta creează o intimitate profundă în rândul celor curajoși care rezistă terorii.” (A.P.)

Ilustrațiile din acest număr reproduc lucrări ale artistei vizuale Simona NUȚIU GRADOUX

LitVest⁷
26–29 septembrie 2018

Miercuri, 26.09
Orele 12 – 14. Pătura care citește.
Deschiderea oficială *LitVest*, Piața Unirii.
Ora 18. FotoSinteză.
retrospectivă fotografică a lecturilor publice organizate de către B.J.T., Secția de Arte, Bastion Theresia, Corp A.

Joi, 27.09
Ora 11. Literatura intră-n joc.
Lecturi și dialoguri în licee.
Ora 18:30. LiteraTura TM.
în colaborare cu *Societatea de Transport Public Timișoara*. O redescoperire literară a orașului, a „stațiilor”/ reperelor sale literare. Punct de pornire: Piața Libertății.

Vineri, 28.09
Ora 11. Masa de lucru.
Actori, coordonați de către Claudiu Dogaru, vor recita fragmente din creația invitaților la *LitVest* 2018. Pe strada Vasile Alecsandri vor fi amplasate mese de scris și rafturi cu cărți. Strada și literatura prind altfel viață.
Ora 19. Lecturi aprinse. Texte putere.
Piața Unirii, intrarea dinspre str. V. Alecsandri. Lecturi în faruri de motocicletă, un nou format în colaborare cu *Timișoara Bikers*.

Sâmbătă, 29.09
Ora 22. BlackOut, text-concerto Blazaj.
concep/rt experimental, cu inserturi literare. Club *Reflektor*, bd. Liviu Rebreanu colț cu Calea Șagului.

Cronica mărunță

31

Anemone POPESCU

● O nouă istorie a literaturii române a apărut recent, ne atrage atenția în revista *Litere*, nr. 6-7/ 2018 Barbu Cioculescu. *Statui de hârtie – și anume de hârtie scrisă* sunt cele ale dlui Mihai Vornicu, din recentul său volum, chiar așa numit și cu subtitlul *Studii și impresii asupra literaturii române...* Pe copertă, douăzeci de figuri de scriitori, de la cronicarul Neculce, într-o înfățișare, firește imaginară, la Șerban Cioculescu și Marin Sorescu. „Memorabil, scrie Barbu Cioculescu, este portretul lui Neculce: un înțelept rural, iubitor de moșie și de tradiție – și este ca Păcală când trebuie, amar și sfătuitor ca moșnegii mai tot timpul. O lungă experiență de viață i-a arătat să n-aibă încredere în cei foarte mari, cărora le-a stat în preajmă”. Dar nu numai Neculce are parte de cuvintele bune ale recenzentului: „De la Dinicu Golescu, un proeuropean la Porțile Orientului, la Heliade Rădulescu, poet al ruinelor, la Ion Ghica, ori mai puțin cunoscutul colonel Lăcusteanu, la George Gion, se trece la galeria celor mai mari: Eminescu, Caragiale și fiul său...”. Mihai Vornicu ne așază în față o nouă înțelegere a literaturii române. Sau a unor segmente ale ei. ● Nu numai o istorie a literaturii române, ci și o istorie culturală a Rusiei, recenzează nr. 6-7 al revistei *Litere*, prin Sultana Craia, sub titlul „O panoramă fascinantă a vieții rusești”. „Nu este o construcție convențională, ne asigură Sultana Craia, ci una tematică, revelatoare pentru ceea ce este Rusia. Panorama fascinantă a vieții rusești poartă titlul *Dansul Natașei*. „Istoria culturală a

Rusiei” e subtitlul ...necesar. ● Acum, când Mihai Șora, cel mai longeviv scriitor român, împlinește 102 ani, e momentul să ne întrebăm despre cât durează o istorie a literaturii de azi. Cele mai frumoase întrebări la pune, în *România literară*, Mihai Zamfir, în „Rusul la bătrânețe”, un splendid eseu consacrat lui Vladimir Nabokov. „Cum îmbătrânesc intelctualii ruși eminenți, vârfurile ‚intelighenției’ din Sankt-Petersburg ori Moscova, dacă au plecat din Rusia? La fel ca toți ceilalți, am fi tentați să răspundem, dar lucrurile nu stau tocmai așa”. ● Dacă nu e tocmai așa, cum e? La bătrânețe, marele intelectual rus adaugă aurei lui o nuanță suplimentară: spre deosebire de englezi, francezi, germani, italieni sau spanioli, rușii îmbătrânesc întorcându-se cu ferovare la Rusia lor iubită, lăsată în urmă. Revenirea explicită la aria rusească și la limba rusă e semnul lor indubitabil de senectute. La fel reacționează și românii, bulgarii, maghiarii ori albanezii aflați în țară? ● Care e semnul „indubitabil de senectute” dacă rămân în țară? Același număr din *România literară* demonstrează, prin „Poemul săptămânii”: „poate,/ în ziua când,/ aflând că voi muri mâine/ am fost umilit, ajuns aproape,/ de însângerata ultimă geometrie/ forțat/ la smerenia de pe urmă,/ descoperind-mă dintr-odată/ piatră, clorofilă, gunoi puturos/ descojindu-mă, despuiat,/ în nesfârșita rușine sfântă/ a săracilor împărați// iată omul.” ● „În labirintul memoriei” se cheamă eseu din același număr al *României literare* consacrat lui Antonio Lobo Antunes, adică romanului său *Pe râurile ce duc...* Unde duc râurile, amintirile?? Istoria literaturii, așa cum o scriu Nabokov, Mihai Vornicu, Mihai Zamfir sau Ion Pop?

download

ORIZONT
Revistă a Uniunii Scriitorilor din România

Redactor - șef: Mircea Mihăieș
Redactor - șef adjunct: Cornel Ungureanu
Secretar general de redacție: Adriana Babeți

Colectivul de redacție: Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Dorian Branea, Mădălin Bunoiu, Cristina Chevereșan, Radu Pavel Gheo, Viorel Marineasa, Marian Odangiu, Dana Percec, Vasile Popovici, Robert Șerban, Marcel Tolcea, Ciprian Vâlcă, Daniel Vighi.
Concepție grafică: Sorin Stroe.
Design pagini revista: Elisabeta Cionchin.
www.revistaorizont.ro e-mail revorizont@gmail.com

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3,
telefoane: 0256 29 48 93, 0256 29 48 95
Marcă înregistrată: M/00166
Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA

ISSN 0030 560 X

Fuveau, satul cu o sută de scriitori

Ioan T. MORAR

Locul pare desprins dintr-o altă lume. La un kilometru sau doi (hai, maximum trei) ni se arată, în toată splendoarea, Muntele Sainte-Victoire. Aproape că simțem la poalele lui. Un careu uriaș de platani stă în fața clădirii pe lângă care trecem ca să ajungem la mese. Simțem îndrumați cu grijă: „Urmăriți frînghia care vă duce la șampanie”. Frumoasă frază, îmi zic. Și e chiar ade-vărată. O sfoară lungă, aproape o frînghie, ne trasează prin iarbă drumul de urmat. Lăsăm în dreapta mesele la

care ne vom așeza mai târziu și ajungem la una lungă, pe care sînt înșiruite frapiere cu șampanie. Sîntem printre primii sosiți. Am venit cu mașina lui Robert, șoferul voluntar, nu cu autocarele. Sînt cu Matei Vișniec, cu Varujan Vosganian și cu Jean-François Kahn, ziarist și scriitor celebru în Hexagon, președintele ediției din acest an al Festivalului *Écrivains en Provence*.

Cu șampania „de cuviință” în mînă, ne bucurăm de conversația spumoasă cu domnul Kahn. Vorbim despre platani. Le spun că o doamnă din comitetul de organizare mi-a „vîndut” informația că cei care se înșiră pe drumurile din Provence (nu pe autostrăzi, totuși), au fost plantați în mare parte din ordinul lui Napoleon, ca să țină umbră soldaților în marșurile prin zonă. „Domnii scurte cu urmări lungi”, zice J.-F. Kahn, iar Matei, care-l admiră de multă vreme, preia frîiele conversației. Îl întrebă despre vizitele sale în România. A însoțit echipa care a pregătit vizita lui De Gaulle, apoi a făcut parte din suita care l-a acompaniat pe General. Ceaușescu era la începutul „domniei”. Printre alte anecdote, ne povestește cum au fost instruiți ospătarii care-l serveau pe președintele francez: „Prin dreapta i se pune farfuria pe masă, apoi, atenție, imediat ce a terminat de mîncat, unul îi ia farfuria prin stînga, altul îi așază felul următor prin dreapta”, și tot așa. „Generalului nu-i place să aștepte între feluri”.

Cum lumea sosește cu întîrziere, avem șansa unei conversații îndelungi cu unul dintre martorii direcți ai istoriei franceze din ultima jumătate de secol. Cu umor, ne spune: „Vă dați seama ce în vîrstă sînt dacă l-am cunoscut, pe cînd eram tînăr, pe frizerul lui Victor Hugo?” Pesemne că i-am fost simpatici scriitorului francez din moment ce, odată ajunși la standurile Fes-

tivalului, ne-a oferit fiecăruia un exemplar cu dedicație din cartea sa *L'Horreur médiatique (Oroarea mediatică)* apărută la editura Plon.

Masa e sub formă de „grand buffet”, extrem de bine organizată. Ne găsim numele, ne așezăm și, printre bucate provenșale, descoperim sarmalele, semn de omagiu culinar pentru delegația de scriitori din România, țară invitată de onoare a acestei ediții. Pentru cei care nu știu, personalul din preajma bufetului (voluntari din sat) explică faptul că e vorba de un fel tradițional de mîncare românesc. Știam de la doamna care s-a ocupat de tot bufetul că sarmalele au fost gătite de cîteva „femei rome”, cum îmi zice ea, aflate într-un proces de reconversie socială, pregătite pentru meseria de bucătărese de o asociație din zonă. Calitatea sarmalelor demonstrează că reconversia a reușit!

A doua zi, în același decor aproape ireal, sînt la masă cu toată delegația. Stau lângă Ana Blandiana, pe scaunul următor e președintele asociației *Écrivains en Provence*, doamna Christiane Bonfillon, iar apoi Gabriela Adameșteanu. În stînga, Varujan Vosanian, Matei Vișniec, Savatie Baștovoi, Laure Hinckel, cunoscută traducătoare din română, Liliana Iazăr, scriitoare stabilită în Franța, și Marina Anca, la fel. Între timp, m-am documentat despre platani. Au fost aduși în Provence mult înainte de Napoleon — dar el i-a așezat de-a lungul drumurilor. Istoricul Pliniu (al Bătrîn) spune că locuitorii Galiei onorau atît de mult platanol, copacul nou sosit, încît îl udao cu vin.

Cariera lui literară începe cu Homer, care ne asigură că vestitul Cal Troian (uf, am evitat o cacofonie) a fost făcut din lemn de platan. Și încă o informație de plasat în timpul mesei, dacă vine vorba despre acest copac „iconic” al Provenței: Caterina de Medicis a plantat unul la Lamanon, în apropiere de Salon-de-Provence, atunci cînd a venit în vizită la Nostradamus. Îl puteți vedea și azi, dacă vă abateți pe acolo.

Dar nu rămînem numai la platani. Savatie Baștovoi laudă vinul, venit de la Trets, din apropiere. Ana Blandiana îmi spune că a avut o senzație stranie. I s-a părut că recunoaște locul: e din cauza muntelui, pe care l-a văzut de mai multe ori în picturile lui Cézanne. Gabriela Adameșteanu și cu mine luăm meniul tipărit (*Menu des Écrivains*, 2 septembre) ca amintire, iar ea spune: „E bun pentru proză!” Da, așa e. Dacă ai niște personaje care mîncă undeva în Franța, de ce să te mai chinui să inventezi un meniu?! E gata inventat, ba mai mult, testat chiar de autor!

Fuveau este o comună din genul celor cățarate pe o înălțime. Clădirea cea mai de sus e biserica (hramul Sfîntului Arhanghel Mihail, considerat protectorul localității), avînd crucea de pe clopotniță în aliniament cu crucea de pe muntele Sainte-Victoire. E o imagine de carte poștală, pe care o vezi pe îndelete de pe autostrada A8, pe stînga, cînd mergi spre Aix-en-Provence. Pînă în iarnă, am fost doar o singură dată acolo, cu Carmen și cu David, cînd am urcat pînă în piațeta din fața bisericii. Cum ieși din biserică, ai în fața privirilor un peisaj extraordinar, o măreție fără farduri. Parcă te poți tutui cu muntele Sainte-Victoire! În ianuarie, anul curent, am fost invitat de Gabriel Caian, consul la Marsilia, care promise un telefon de la organizatorii Festivalului *Écrivains-en-Provence*. Mă chema să depenez situația.

Am fost invitați la festivitatea *Galette des rois* (Epifania, la catolici, Boboteaza la noi) să ne vedem cu comitetul de organizare, să vorbim despre cultura și literatura română. Spre surpriza mea, am intrat într-o sală plină ochi și am fost chemat pe scenă pentru a prezenta România culturală, literatură română. În fine, m-am descurcat. Sînt, totuși, la bază, profesor de limba și literatura română! După vorbirea publică, printre îmbrucături de galeță (o prăjitură specială a zonei), am aflat că organizatorii intenționează să aibă invitată special, pentru ediția a 29-a a Festivalului, România. Problema lor era că nu cunoșteau scriitori români, nu știau de unde să apuce firul. De la ICR Paris n-au primit niciun răspuns. Le-am vorbit despre

Matei Vișniec, aveam în minte numele Liliane Iazăr, care locuiește prin zonă, scrie în franceză, dar cu subiecte românești. A luat și premii literare. Apoi am spus că voi contacta Uniunea Scriitorilor, la București. Condițiile organizatorilor: să fie vorba de scriitori cunoscuți și recunoscuți în România, care să aibă cărți traduse în franceză și, dacă e posibil, să vorbească franceza.

După mai multe schimburi de mesaje pe ruta La Ciotat-Fuveau-București, cu vicepreședintele Uniunii Scriitorilor, Gabriel Chifu, s-a stabilit că din România vor veni Ana Blandiana, Gabriela Adameșteanu, Varujan Vosganian (Mircea Cărtărescu nu era disponibil pentru perioada Festivalului). Deja fusese invitat, pe linia traducătoarei Laure Hinckel, Savatie Baștovoi. Și cam asta a fost lista, căreia li s-au adăugat Marina Anca, din Paris, și Marion Leroy Dagen, o tînără de origine română, înfiată în Franța. Marion e autoarea unei autobiografii tulburătoare, *L'Enfant et le Dictateur (Copilul și Dictatorul)*.

O sută de scriitori la Fuveau! este scris pe toate panourile, lângă afișul Festivalului. Opt dintre ei sînt români. Prima seară este un spectacol de jazz *manouche* și Klezmer, dat de o trupă din Marsilia, Basilic Swing. Cîntă multe melodii românești, într-o sală entuziasmată. Înainte de concert, pe aceeași scenă a avut loc un recital bilingv Ana Blandiana. Succes mare, emoție aproape palpabilă, aplauze îndelungi. A început bine. A doua zi, în sală decorată cu panouri despre România (unul din ele, „Timișoara Capitală Culturală Europeană 2012”, este făcut cu fotografiile mele trimise organizatorilor), are loc conferința moderată de Pascal Jourdan, cu titlul „Literatura română de astăzi: abundență și inventivitate”. Sînt uimit de admirabila unitate de viziune a scriitorilor români care vorbesc franceză fără complexe (cu excepția lui Savatie, ajutat de Laure Hinckel). Întrebările din final, venite din sală, dovedesc un interes real. Nimeni nu a venit la conferința convocată „pe listă” sau din obligație. Peste trei sute de persoane au ascultat două ore de prezentare a literaturii române, undeva, într-un sat din inima Provenței.

Simbătă și duminică a fost Tîrgul de Carte, desfășurat în același timp cu Tîrgul Sfîntului Mihail (protectorul comunei, am mai spus). Deschidere oficială, elogiu țării invitate, reportaje la radio, filmări pentru jurnalele regionale de știri. Scriitorii români sînt în zona cea mai vizitată. Fiecare din ei are un însoțitor sau însoțitoare din partea gazdelor, care încasează banii pentru carte, pentru ca autorul să se „dedice doar dedicațiilor”. Cafeneaua literară îi are invitați pe toți românii, pe rînd. Tot în tîrg, o Librărie Românească unde se află autorii români traduși de-a lungul vremii sau cei care au scris în franceză (Cioran, Ionesco, Prințesa Bibesco, Anna de Noailles). Alături, un stand cu produse de artizanat aduse de comitetul de *jumelaj* Bouilladisse-Brezoi, care, pînă la urmă, s-a transformat și în Fan Club Varujan Vosganian! Nu e nicio glumă. O doamnă din comitetul respectiv are origini armenesti...

Printre scriitorii francezi, mulți foarte cunoscuți publicului, și vedeta de televiziune Thiery Beccaro, care face de 25 de ani o emisiune numită *Motus*. Am o misiune specială, de la Carmen: să cumpăr o carte și să obțin un autograf. Nimic mai simplu. Omul e foarte modest, nu are fițe de vedetă. Cînd ne vom întîlni la masă, îmi va spune, trăgînd cu ochiul: „Deci, Carmen, nu?!”

Am fost fericit să întîlnesc și români veniți în vizită la tîrg. Pe unii îi cunoșteam din alte ocazii. Dar cel mai tare m-a bucurat că mulți, foarte mulți francezi s-au interesat de fiecare scriitor în parte. Au purtat dialoguri și au cumpărat cărți. Un prilej de mare mulțumire a fost modul extraordinar în care au fost tratați scriitorii români invitați, cazați într-o vilă de lux, plimbați pe la restaurante vestite, așezați pe locurile de onoare, intervievați cu o curiozitate de cea mai bună calitate. Sigur, ar fi fost interesant pentru publicul din România să fi avut o echipă de televiziune care să facă un reportaj despre ce a fost aici. Dar televiziunile din România au altă treabă, înțeleg. Așa că despre delegația noastră s-a vorbit doar pe canalele franceze, la stațiile de radio de aici, în presa locală. Și în casele multor francezi, care au descoperit literatura română cu acest prilej.

Merci la France! Merci Fuveau!